

T.C.
NİĞDE ÖMER HALİSDEMİR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İKTİSAT ANABİLİM DALI
İKTİSAT BİLİM DALI

2008 KÜRESEL KRİZİ: BİR OYUN TEORİSİ SİMÜLASYONU

YÜKSEK LİSANS TEZİ

HAZIRLAYAN

Seda ATAY

Niğde

Temmuz, 2019

T.C.
NİĞDE ÖMER HALİSDEMİR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İKTİSAT ANABİLİM DALI
İKTİSAT BİLİM DALI

2008 KÜRESEL KRİZİ: BİR OYUN TEORİSİ SİMÜLASYONU

YÜKSEK LİSANS TEZİ

HAZIRLAYAN
Seda ATAY

Danışman : Doç. Dr. Okyay UÇAN
Üye : Prof. Dr. Mutlu Başaran ÖZTÜRK
Üye : Dr. Öğr. Üyesi Ayşe Ergin ÜNAL

Niğde
Temmuz, 2019

YEMİN METNİ

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum “2008 KÜRESEL KRİZİ: BİR OYUN TEORİSİ SİMÜLASYONU” adlı çalışmanın tarafımdan bilimsel, akademik kurallara ve etik değerlere uygun olarak yazıldığını ve yararlandığım eserlerin tamamının kaynakça gösterildiği ve bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

Seda Atay

ONAY SAYFASI

DOÇ.DR. OKYAY UÇAN danışmanlığında SEDA ATAY tarafından hazırlanan "2008 KÜRESEL KRİZİ: BİR OYUN TEORİSİ SİMÜLASYONU " adlı bu çalışma jürimiz tarafından Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat Anabilim Dalında Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Tarih: 16/07/2019

JÜRİ :

Danışman : Doç. Dr. Okyay UÇAN

Üye : Prof. Dr. Mutlu Başaran ÖZTÜRK

Üye : Dr. Öğr. Üyesi Ayşe ERGİN ÜNAL

ONAY :

Bu tezin kabulü Enstitü Yönetim Kurulu'nun ..... Tarih ve ..... sayılı kararı ile onaylanmıştır.

Doç. Dr. Emin Hüseyin ÇETENAK
Enstitü Müdürü

TEŞEKKÜR

Bu tezi hazırlamamda bilgisiyle ve manevi desteğiyle bana yardımcı olan emeği çok sayın hocam Doç. Dr. Okyay Uçan' a teőekkürlerimi sunarım. Maddi, manevi desteğini hiç esirgemeyen sevgili ailem Ahmet Atay, Makbule Atay ve Fulden Atay'a teşekkür ederim. Yüksek Lisans eğitimim boyunca fikir alışverişinde bulunduğum değerli arkadaşlarım Hilal Yeşilyurt ve Ekrem Kaçar'a da teőekkürlerimi sunarım.

Seda Atay 2019

Niğde

ÖZET
YÜKSEK LİSANS TEZİ

2008 KÜRESEL KRİZİ: BİR OYUN TEORİSİ SİMÜLASYONU

Seda ATAY
Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü
Haziran 2019, 171 sayfa

1960 ve sonrası yıllarda etkinliği fark edilen küreselleşme ile ekonomik bağımlılıklar ve ülkeler arasında etkileşimlerin arttığı görülmüştür. Küreselleşmenin bir sonucu olan 2008 Küresel Krizi; her ülke ekonomisinde farklı oluşumlara sebep olmuştur. Bu çalışmanın amacı; 2008 Global çöküşünün getiri ve götürülerini incelerken Oyun Teorisi'nden yararlanmak, ülke ekonomileri ve ortak pazar için hangi hamlelerin nelere sebebiyet vereceğini analiz etmektir. Çalışmada; Oyun Teorisi'nin Mahkumlar Çıkması tekniği olan Şeytanın Çocukları-Kızgın Melekler kurgusu üzerinden ABD, AB, Yunanistan, Türkiye oyuncuları ile simülasyon gerçekleştirilmiştir. Çalışmanın sonucunda; ekonomilerin ani bir sıkıntı anında ekonomilerinin birbirleri ile ilişkili olduğu anlaşılmış ve söz konusu ülkelerin 2008 Krizi karşısında gerçekleştirdiği hamlelerin kendi ekonomileri ve ortak pazar için olumlu stratejiler olduğu saptanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Küreselleşme, Küresel Ekonomi, Kriz, 2008 Küresel Krizi, Oyun Teorisi, Mahkumlar Çıkması, Üstünlük Sağlama Oyunu

ABSTRACT
MASTER THESIS

2008 GLOBAL CRISIS: SIMULATION OF A GAME THEORY

Seda ATAY
Nigde Omer Halisdemir University
Social Sciences Institute
June 2019, 171 pages

In the 1960s and onward, global dependence and interactions between countries increased. The 2008 Global Crisis, as a result of globalization; each country emerged as different formations in the economy. The aim of this study is to take advantage of the Game Theory in analyzing the returns and benefits of the 2008 global deadlock what moves would lead to the country's economies and the common market. In the study; Game Theory of Prisoners Dilemma techniques children of the Devil-Fi - Hot Angels out of the US, EU, Greece, Turkey conducted a simulation with the players. As a result of the study, in the event of a sudden hardship of the economies, it is understood that their economies are related to each other and it is determined that the moves of these countries against the 2008 crisis have positive strategies for their economies and common market

Keywords: Globalization, Global Economy, Crisis, 2008 Global Crisis, Game Theory, Prisoners' Dilemma, Superiority Game

İÇİNDEKİLER

	<u>Sayfa No</u>
YEMİN METNİ.....	i
TEŞEKKÜR	ii
ÖZET.....	iii
ABSTRACT.....	iv
İÇİNDEKİLER	v
TABLolar LİSTESİ.....	vii
ŞEKİLLER LİSTESİ.....	viii
GRAFİKLER LİSTESİ.....	ix

BİRİNCİ BÖLÜM

GİRİŞ

1. 2008 KÜRESEL KRİZİ.....	2
1.1. KÜRESEL EKONOMİ VE KÜRESEL EKONOMİYİ OLUŞTURAN	
UNSURLAR	2
1.1.1. Küreselleşme Tanımı ve Süreci	2
1.1.2. Küreselleşmenin Temel Dinamikleri	4
1.1.3. Küresel Ekonomi Tanımı ve Küreselleşme	6
1.1.4. Küresel Ekonomi Süreci, Dinamikleri ve Türkiye'ye Etkileri	7
1.2. KRİZ TANIMI, KRİZ OLUŞUM SÜRECİ VE KRİZ TÜRLERİ	8
1.3. KRİZE SEBEP OLAN FAKTÖRLER	11
1.3.1. İç Çevre Faktörleri	14
1.3.2. Dış Çevre Faktörleri.....	15
1.4. KRİZ AŞAMALARI.....	15
1.5. 2008 KÜRESEL KRİZİ VE SEBEPLERİ.....	19
1.6.1. En Çok Etkileyen Ülkeler	31
1.6.2. En Çok Etkilenen Ülkeler	38
1.7. 2008 KÜRESEL KRİZİ KRONOLOJİK İNCELEMESİ.....	45
1.8. 2008 KÜRESEL KRİZİ VE TÜRKİYE.....	49
1.9. 2008 KÜRESEL KRİZİNDEN ÇIKIŞ YOLLARI VE KRİZİN YIPRATICI	
ETKİSİNİ AZALTMAK İÇİN UYGULANAN POLİTİKALAR VE	
ÜLKELERİN KRİZE KARŞI UYGULADIĞI POLİTİKALAR	59
1.10. KÜRESEL KRİZİN SONUÇLARI.....	79
1.11. KRİZ LİTERATÜR TARAMASI.....	84

İKİNCİ BÖLÜM
OYUN TEORİSİ

2.1. OYUN TEORİSİ TANIMI.....	100
2.2. OYUN TEORİSİ TEMEL KAVRAMLARI	105
2.3. EN ÇOK KULLANIM ALANI BULAN OYUNLAR	106
2.4. OYUN TEORİSİ TARİHSEL GELİŞİMİ	112
2.5. OYUN TEORİSİNİN MANTIĞI.....	113
2.6. OYUN TEORİSİ UYGULAMA ALANLARI VE TÜRKİYE'DE UYGULAMA ALANLARI	117
2.7. OYUN TEORİSİNİN FAYDALARI.....	120
2.8. OYUN TEORİSİ LİTERATÜR TARAMASI.....	121

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

KÜRESEL KRİZİNİN OYUN TEORİSİYLE ANALİZİ

3.1. KRİZ VE OYUN TEORİSİ ANALİZ LİTERATÜR TARAMASI	126
3.2. KRİZ VE OYUN TEORİSİ BAĞLANTISI VE KRİZ- OYUN TEORİSİ ANALİZİNDE ETKİLİ OLAN EKONOMETRİK. SİYASİ VE SOSYOKÜLTÜREL ETMENLER.....	134
3.3. 2008 KÜRESEL KRİZİ- OYUN TEORİSİ ÖRNEK ÇALIŞMASI.....	135
SONUÇ.....	148
KAYNAKÇA	150

TABLÖLAR LİSTESİ

Sayfa No:

Tablo 1. Dünya Ticaret Hacmi(DTH)(%)	27
Tablo 2. Bankalara yapılan yardımların GSYH' ya oranı(%).....	32
Tablo 3. Bazı Orta Asya Ülkelerinin Büyüme Oranı	42
Tablo 4. AB Üyesi ülkelerin ve İrlanda'nın Toplam Kamu Borç Stoklarının GSYİH (Gayri Safi Yurt İçi Hasıla)' ya Oranı	42
Tablo 5. Dünya Ekonomisinde Üretim Artış Hızı (%).....	43
Tablo 6. Büyüme Oranları(%).....	44
Tablo 7. 2008 Krizi'nde Yaşanan Durumların Kronolojisi.....	45
Tablo 8. Türkiye'de İşgücü Durumu(Ağustos 2008)(15+yaş, bin kişi)	56
Tablo 9. Kriz Etkisine Karşı Uygulanabilecek Politikaların Sınıflaması.....	62
Tablo 10. Gelişmiş ve Gelişmekte Olan Ekonomilerde Makro Göstergeler (%).....	81
Tablo 11. Mahkumlar İkilemi Oyun Matrisi	107
Tablo 12. Oyun Teorisi Çerçevesinde Analiz Edilen Oyunların Gruplaması	115
Tablo 13. Farklı İki Bankada Kredi Matrisi	119
Tablo 14. Oyuncuların Özellikleri.....	138
Tablo 15. Oyuncuların Kriz Politikaları	138
Tablo 16. Şeytanın Çocuğu Oyun Matrisi	140
Tablo 17. Kızgın Melekler Oyun Matrisi	141
Tablo 18. Şeytanın Çocukları- Kızgın Melekler Oyun Matrisi(1. Matris Tablosu)..	143
Tablo 19: Kızgın Melekler- Şeytanın Çocuğu Oyun Matrisi (2.Matris Tablosu).....	144

ŞEKİLLER LİSTESİ

Sayfa No:

Şema 1. Soy Ağacı Şeması 117

GRAFİKLER LİSTESİ

Sayfa No:

Grafik 1: Toplam Yatırımların GSMH içindeki payı (%)	34
Grafik 2: Mal ve Hizmet İhracatındaki Artış(%).....	34
Grafik 3: İşsizlik oranı (%).....	35
Grafik 4: Cari Fiyatlarla Kişi Başına Düşen GSMH (Bin Dolar).....	36
Grafik 5: Toplam Dış Borç(Kamu+ Özel)/ GSMH(%)	36
Grafik 6: Yıllık Enflasyon Oranı(%)	37
Grafik 7: Cari Açık/ GSMH(%).....	38
Grafik 8: Ülke Gruplarının Reel GSYİH Büyüme Oranları	41

BİRİNCİ BÖLÜM

GİRİŞ

Küreselleşme süreci; ulusların birbirine yaklaştığı, dünyanın küçülmeye başladığı, ABD hegemonyasıyla şekillenen, ekonomik ilişkilerin serbestleştiği, gelişmişlik düzeyinin öneminin azaldığı yeni bir dünya düzeninin oluşum ve gelişim hatta değişim sürecidir. Küreselleşmenin bir kolu olan küresel ekonomi ise sürdürülebilir kalkınmanın artması için refah artışının hedeflendiği, teknoloji ilerlemesinin belirleyici olduğu, serbest ticaretin ana unsur olduğu, entegre edilmiş ulus üstü bir ekonomi tanımı kabul görmüş iktisadi bir tanımdır. Modern ve serbest oluşumlu yeni piyasada, devletler dışında ulus üstü oluşumlar piyasa merkezinde etkin rol oynamaya başlamıştır.

Kriz, her ekonomide farklı olarak şekillenmektedir. Küreselleşmenin etkisiyle, küresel ekonomide oluşan ani değişimler dünya çapında yaşanan krizlerin oluşmasının temel sebebidir.

2008 Küresel Krizi, Amerika Birleşik Devletlerinde mortgage sisteminin çökmesiyle başlayan ve bütün dünyada etkisini gösteren en önemli küresel krizlerden birisi olmuştur. ABD ekonomisi için 2008 çıkmazı; dünya tarihindeki en büyük ekonomik müdahale olarak tarihe geçmiştir. 2008 Küresel Krizi her ülkede farklı sorunlara sebep olmuş ve farklı çözüm ve politikaların oluşmasını sağlamıştır. Türkiye, hazırladığı para ve maliye politikaları ile bu krizden nispeten az zararla çıkmıştır. Yunanistan ekonomisini Avrupa Borç Bunalımı sebebiyle daha çok etkisine almıştır. AB Kurumu, mali yardımlar odaklı planlamalar yapmıştır.

Oyun Teorisi; belirli bir hedeften hareketle karar verme yetkinliğine sahip aktörlerden (oyunculardan) oluşan sistemlerde, oyuncuların azami kazanç-fayda elde etme amacı içindeyken karara varma hallerini inceleyen ve uygulaması ekonomide ve matematikte uygulama alanı olan bir yöntemdir.

2008 Küresel Krizi'nin sebep ve sonuçlarının Oyun Teorisi Yöntemi ile simülasyonunun yapıldığı bu çalışmada 3 bölümden meydana gelmektedir.

Birinci bölümde küreselleşme-küresel ekonomi-kriz tanımları yapılmış ve 2008 çıkmazının sebepleri, sonuçları tablo ve grafiklerle sözel ve sayısal olarak detaylı anlatılmıştır.

İkinci bölümde Oyun Teorisi tanımı, uygulanması ve getirileri konu alınmıştır. Oyun Teorisinin uygulama alanlarından olan “Mahkumlar Çıkmazı” oyunu anlatılarak bu ekseninde 2008 Küresel Krizi analizi için zemin hazırlanmıştır.

Üçüncü bölümde ise; 2008 Küresel Krizindeki farklı politik uygulamalar ve kriz hamleleri nedeniyle, Oyun Teorisi'nin “Mahkumlar Çıkmazı” tekniği üzerinden kriz simülasyonu yapılarak analiz edilmiştir. Oluşturulan simülasyonun adı; “Üstünlük Sağlama Oyunu”dur. Şeytanın Çocuğu- Kızgın Melekler adı verilen teknik üzerinden 2008 Krizine farklı bir bakış açısı getirerek olası krizlere karşı alınacak tedbir ve programlamalara katkı sağlamak amaçlı yapılmıştır.

1. 2008 KÜRESEL KRİZİ

2008 Küresel Krizi; küreselleşme ekseninden hareketle tüm dünyayı küçük-orta-büyük oranda etkisine alan sarmal bir süreçtir.

1.1. KÜRESEL EKONOMİ VE KÜRESEL EKONOMİYİ OLUŞTURAN UNSURLAR

1.1.1. Küreselleşme Tanımı ve Süreci

Siyasal ve ekonomik olmasının yanında, sosyal, kültürel ve teknolojik bir olgu olan küreselleşme; ülkeler arasındaki iktisadi- mali, sosyal ve siyasi ilişkilerin gelişmesi, uluslararası ilişkilerinin yoğunlaşması, farklı toplum ve kültürlerin inanç ve hedeflerin daha iyi tanınması gibi bağlantılı konuları içine alan bir kavram olup emperyalist hareketlenmelerin dönüşüm süreci olarak da ifade edilir. Aynı zamanda, ekonomik, politik, kültürel yapının ulus ötesi gelişmeler ile entegre sürecidir (Durusoy,2009:365).

Küreselleşme, yeni bir düzenin ifadesi olmakla birlikte dört unsuru üzerinde barındırmaktadır;

- Kısıtlı ticari alanı yaygın hale getirme arzusu
- En çok kayırılan ülke kuralının olması

- Fiyat mekanizmasının durumuna sadık olması
- Ticari rekabete muhalif bakıştır (Şanlı,2004:162).

Amerika Birleşik Devletleri(ABD)' nin finansal kararları üzerine çerçeveslendirilmiş yeni bir ekonomi yapısının oluşumu olarak kabul gören küreselleşme; batı odaklı yoğunlaşan ilginin oluşturulan mali sistem üzerinden açıklanma çabasıdır (Mete vd., 2016:693-694). "Tarihin sonu" tezi kapsamında, "yeni düzen" anlamında da kullanılan küreselleşme kavramı; globalleşen sermaye hareketleri olarak ifade edildiğinde, belirlilik yerine belirsizlik getirebileceği görüşünü de içinde taşımaktadır (Keyman,2006:2).

Küreselleşme bir tür serbestleşme hareketidir ve iki yönde gelişim gösterir. Birincisi; doksanlı yılların başlarında "Evrensel Yaklaşım" olarak açıklanan, oldukça fazla ülke arasındaki gümrük uygulamaları ve diğer ticari kısıtlamalarının kaldırılması veya azaltılmasını hedefe alan GATT(Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşması) olmaktadır. İkincisi ise; bütün unsurların serbestleştirilmesi hedefli, bir coğrafi bölgede komşu topraklarda, sıcak temas ekonomik ilişkilerde bulunan ülkeler arasında "Ekonomik Entegrasyon Planlamaları" diğer bir tanımla "Bölgesel İktisadi Birleşmeler" dir.

ABD hareketli ve uzun soluklu küreselleşme süreci, eski ekonominin üretim ve ticaret üzerinden yeniden yapılanması olarak görülür ve bu süreçte üretkenlik, enflasyon, işsizlik gibi etkili mekanizmaların önemi dikkat çeker. Modern ve serbest oluşumlu yeni piyasada, devletler dışında ulus üstü oluşumlar piyasa merkezinde etkin rol oynar ve eski piyasaya nazaran uzun vadeli rekabetçi anlayış daha belirleyicidir (Kiracı,2008:61-63). Küreselleşme süreci; ulusların birbirine yaklaştığı, dünyanın küçülmeye başladığı, ABD hegemonyasıyla şekillenen, ekonomik ilişkilerin serbestleştiği, tek tip dünya düzeni haline gelen bir kültürel sürecin finansal bağlantılarla belirginleştiği, gelişmişlik düzeyinin öneminin azaldığı yeni bir dünya intizamı oluşum ve gelişim hatta değişim sürecidir (Yılmaz ve Çetin,2007: 16) "Yeni Ekonomi" temelli görülen küreselleşme süreci; yeni küresel hale gelmiş ekonominin açığa çıkmasıdır (Kiracı, 2008:62) ve "Yeni Ekonomi", "Yeni Dünya Düzeni" olarak da kullanılmaktadır. ABD 'nin süper güç olmasının ardından temelde ekonomik yapılanan, içinde demokrasi, serbest piyasa ekonomisi, insan hakları, çok uluslu şirketlerin etkin politikasını temele oturtmuş bir süreçtir(Konak,2011:152).

Bölgeselleşmeyle zıt bir kavram değil bölgeselleşmenin genişletilmiş hali olarak da karşımıza çıkan ve ulus üstü bir serbest dünyayı oluşturmayı hedefleyen küreselleşmenin geçmişi 2.Dünya Savaşı dönemine kadar gitmektedir. 1980 ve sonrası dönemde teknoloji ve iletişim alanındaki gelişmelerle daha yoğun konuşulan ve bazen de çerçevesi tartışılan bir kelime olmuştur. (Aydemir ve Kaya,2007:260-270).Bu kavram ilk olarak ideolojik ve teorik olarak görülmeye başlanmış fakat daha sonra ekonomik boyutta yoğun olarak hissedilerek dünya ticaretinde serbestlik alanını genişletmek için pratikte uygulanan bir kelime olmuştur. 1990 yıllarından itibaren, artan ivmeli dış yatırımlar, sınırları geçen finansal kaynak aktarımı, büyüme ivmesi gösteren çok uluslu işletmeler, genişleyen uluslararası ticaret ifadesini de içine almıştır. Dünya ekonomisinin büyüme ivmesi, küreselleşme ile büyük artış görmüş ve küresel ekonomilerde yapılanma şekillerinde temel değişikliklere sebep olmuştur. Güçlü aktörlerin yanı sıra "Kırılgan Devletler" oluşumuna temel atan bir süreç olması da çok önemlidir (Mete vd., 2016:690-694). Küreselleşme ile oluşan 21.yüzyılın yeni düzeni, ilk olarak serbest piyasa ekonomisini amaçlarken, rekabeti de sanayileşmenin vazgeçilmez unsuru yapmış ve finansal açıdan anamal milliliğini arka plana iterek para hareketinin hızının artışının önünü açmıştır. Diğer bir açıdan yeni sürecin getirisi ile oluşan hızlı teknolojik ilerleme, kalkınmada önemli bir yere sahip olmuştur(Şanlı,2004:160-161).2000'li yıllara yaklaşıldığında da ABD hareketli başlayan bu sürecin, zamanla ABD'yi bile tek kutuplu yalnızlık politikasından uzaklaştırdığı ve yeni bir entegre sürecine yakınlaştırdığı gözle görülen bir süreç olmuştur(Kiracı,2008:63).

1.1.2. Küreselleşmenin Temel Dinamikleri

Küreselleşmeyi şekillendiren dinamiklerin en başında "Güç" ve "Bilgi" önemli yer tutar. Bilgi topluluğu üzerinde şekillenen küreselleşme süreci; belli bir ekonomi, kültür, siyaset, kurumsal yapı ya da yerleşik değer yapısının, küresel düzeyde yaygınlık kazanmasıyla, tek kurumsal yapı, tek norm ya da tek değer yapısı haline gelmesi olarak "tek ortak politika" dinamiğinden şekillenir(Baytar,2013:49).

Küreselleşme dinamikleri değişim sürecini içinde barındırmaktadır ve olumlu-olumsuz bütün kırılğan durumlar, olumlu getirilere olanak verir. Alt zemininde "faydacılık" temelli olan küreselleşme süreci; bastırılmış kültürler üzerinde yeni bir

tek tip ulusal kimlik oluşumu sağlar ve aynı zamanda ulusal kültürü, ulus-devlet kavramlarını post modern ayrımla ayrıştırır. İçe dönük kapalı ekonomiyi dışa dönük hale getirerek hareketlendirir(Evin,2012:59-66). Mal ve hizmetlerin küresel piyasada rahat dolaşımının yararı, sosyal maliyetin zararını göz ardı etmiştir ve eşitsizlik derinleşmiştir(Özerkmen,2004:137-138). Amaçlanan “modernite” kavramı altında bağımlılık hatta homojenik kitlesel dayanışma olarak görülür. Küreselleşme süreci ve dinamikleri, ekonomik boyuta ek ideolojik ve etnik süreci de içinde barındırdığı için “Ekonomik Bağlılık” kavramı ile bir başka küreselleşme dinamiği olan “eşitsizlik” kavramı önem kazanır (Evin,2012:59-66).”Eşitsizlik”, Küreselleşme süreci ile ortaya çıkan bir kavram olmamaktadır fakat kapitalizm ekseninde farkların daha da keskinleştiği küreselleşme sürecinin dinamiğidir (Özerkmen,2004:137-138). Eşitsizliğin şekillendirdiği yeni düzende, “Ekonomik Açıklık” yapısal bir özellik olarak, bir ülkeyi dış ekonomik olaylara karşı açık hale getirmektedir. Kırılgan ekonomiler, küresel etkileşimlere açık ekonomiler olması ve gelişmekte olan ülkelerin çoğunu içinde barındıran ekonomiler olduğu için “Kırılganlık” kavramı da küreselleşme dinamiklerinden biri olarak göze çarpar ve bu durum, ülke ekonomisini açık ve hassas hale getiren bir durumdur (Mete vd.,2016:694-695). Kırılganlık Eşitsizlik, bağımlılık kavramlarının dolaylı ya da doğrudan olarak serbest dolaşım piyasası, insan hakları, hukuk ile ilintili olması da bu kavramları küreselleşmenin dinamiği yapmaktadır. İşbirlikçi siyasal-finansal politika ve coğrafi yakınlıkları sebebiyle “Bölgesel Entegrasyonlar”; kamuya ait bir işletme ya da faaliyetin devletten hür teşebbüslere devri, satışı ve kiralanması, kamu kesimi etkinliklerinin sınırlandırılması, yani mülkiyet ve idarenin değişik yöntemlerle hür teşebbüslere aktarılması anlamına gelen “Özelleştirme Uygulamaları”; finansal ve mali-ekonomik gelişmelerin arttırılması amacıyla “Liberalleşme”; yeni pazarlama ve yönetim tekniklerinin geliştirilmesi, yeni üretim teknolojisi tekniklerinin geliştirilmesi, yeni ürünlerin yeni piyasa keşfi amacıyla “Enformasyon Dinamizmi” ve “Uluslararası Örgütler” de diğer dinamikler olarak karşımıza çıkar(Gülçubuk,2002:28-30). Bu süreçte, uluslararası örgütlerin de etkisiyle ülkeler farklı politik tutumlar sergilemiştir. ABD ‘nin emek verimliliğindeki olumlu gelişme yani iyileşme de dikkat çekmiştir. Bu durum uygulanan ülke politikalarının farklılığının da ayrı bir dinamik olarak görülmesine sebep olmuştur. Japonya, ABD, AB gibi mali-ekonomi seviyesi çok yakın ülkeler incelenip gelir seviyesi harcamaları ve BIT harcamaları bakıldığında ciddi farklılıklar olduğu görülmüştür (Kiracı,2008:61-63).

1.1.3. Küresel Ekonomi Tanımı ve Küreselleşme

Küreselleşmenin bir kolu olan küresel ekonomi; sürdürülebilir kalkınmanın artması için refah artışının hedeflendiği, teknoloji ilerlemesinin belirleyici olduğu, serbest ticaretin ana unsur olduğu, entegre edilmiş ulus üstü bir ekonomi tanımı kabul görmüş iktisadi bir tanımdır. Sürdürülebilir kalkınma, ortak pazar kavramlarını içinde barındırır. Küreselleşme; ekonomik sosyokültürel, siyasi birçok unsuru içinde barındıran kavram iken, küresel ekonomi; ABD temelli ortaya çıkan ve günümüzde G20 ülkelerinin büyük şekillendirici etkiye sahip olduğu kavramdır. Temel bazda fark olarak; “Politik koordinasyon” vurgusuna dikkat çekilmektedir ve serbest piyasa ekseninden hareket almaktadır (Kibritçioğlu,2012:7-10). Barışın korunması ve istikrarında siyasal rejim ve ekonomik politikalar etkin rol oynayan unsurlardır ve küresel ekonomi süreci ve onun daha geniş perspektifte ifadesi olan küreselleşme olgusu; kutuplaşma eğilimine engel olma amaçlı her ekonomik modellemeye izin veren ve devletleri savaş politikalarından uzaklaştıran, kavramdır (Gözen,2004:1). Ülkeler küresel ekonomi sürecinde, ABD'nin süper güç olarak aktif rol aldığı dönemde, iki kutuplu sistemden uzaklaşarak dünya siyasetine yön verme amacı güderler. Bu dönemde “jeopolitik konum” kavramı önem arz etmeye başlar ve dış politikada; ABD ekonomik kurum ve temel siyaseti ile temelde jeopolitik konumlardan etkilenir (Atmaca,2011:159-160).Küresel ekonomi sürecini belirleyen dünya ticaretidir ve belirleyen ana faktörler; parçalara ayrılan üretim süreci, küresel ekonomiye entegre edilen milli gelirler, küresel iş bölümüdür. Küresel ekonomi ticaretinde ana mallar ayrıştırılır ki; bu da, uluslararası sermaye akışının aksaklığının önüne geçmeyi hedefler. Gelişmiş ülkelerin yanı sıra küresel ekonomide payını bulan birçok gelişmekte olan ülke de bu iş bölümünde entegre edilmiş ticaret döngüsüne ve üretime katkı sağlar. Küresel ekonomi ve küreselleşme arasındaki ayrıma değinildiğinde; küresel ekonomide, “Küresel Finans” kavramı ortak pazarda birçok mali farklılığa sahip ülkeler arasında uyum sağlayarak küresel ekonomiye yön veren önemli unsurlardandır ve bir nevi katalizör olarak tabir edilebilmiştir. Dünya entegrasyonunda dinamik yapının kalıcılığında rol oynar. İki büyük dünya savaşı arası dönemde de daha önce ki ulus-devlet oluşumlarında da temel öge olan finans

faktörünün küresel ekonomiyi şekillendiren temel unsurlardan olduğu görüşü de yaygındır ve karmaşık yapının bu günlerde bile hala devam ettiği görülür. Bundan hareketle, küresel ekonomiyi şekillendiren bir başka unsurun finans sektöründeki dinamizm olduğu anlaşılabilir (Terzi,2017:1-13). Küreselleşmeyi oluşturan temel unsurun ise; küresel ekonominin şekillendirdiği yeni oluşum süreci olarak tanımlanan küresel finanstan ileri gelen “Kapitalist Evrensel Ekonomi” de küresel ekonomi ve küreselleşme arasındaki ilintiyi gözler önüne sermektedir(Durusoy,2009:3).

1.1.4. Küresel Ekonomi Süreci, Dinamikleri ve Türkiye’ye Etkileri

19. yüzyılın ortalarında Marx ve Engels, “Küresel Ekonomi” kavramının farkına varmıştır ve kapitalist düzenin temelde hesaplı-kazançlı ve sosyokültürel olarak dünyayı birleştirmeye çalıştığından ileriye ilerleyerek küresel ekonomi sürecinin çerçevesini göstermişlerdir. Küresel Ekonomi süreci; batı devletlerinin değil aslında batı çıkarıcı devletlerin baskılandığı, ulusal tabanın ortadan kalktığından altın çizildiği, iktisadi ve iletişimin sürecinin temel olduğu yeni bir dönüşüm sürecidir(Coşkun,2012:11-12). Bu süreç, 1980 yıllarına gelinmeden ulus-devlet yapısının arka planda kalmasıyla başlar ve ekonomik bağımlılıklarla şekillenir. Küresel ekonomi süreci; küreselleşmenin en etkin ve en önemli dönemini oluşturur. 1945-1950’ li yıllardan sonra ivme kazanan dış ticaret hacmi; doğrudan ve dolaylı yatırımlarla küresel ekonominin yönünü çizmiştir ve dış ticaret hacminin oluşmasında Avrupa ülkeleri başrolde olarak, Almanya SSCB, Çin, Hindistan, en aktif olan ülkeler olmuştur fakat küreselleşme sürecinin de etkisiyle ABD’ye kayan bir yönelim görülmüştür(Saygılı vd.2009).

Küresel ortamda; küreselleşmenin ekonomik, demografik, siyasi, kültürel, iletişim içerisinde olma gibi birçok farklı boyutunun olduğu görülmüştür (Bayar, 2008: 25-34). Küreselleşmeyle birlikte; jeopolitik- coğrafi konum farklılığı, iş kültüründe ki farklılık, iş ortamında farklılık ortadan kalkmış aynı zamanda, ticaret yapılan ülkeler arasında ekonomik yapılarıdaki farklılıkların sert ayrımlar ve tek kutuplu bağımlılık da bir bir azalmaya başlamış bu farklılıklardaki gevşemeler artmıştır. Bu genişleme, sayısız örneklerinden en önemlisi” Finansal Liberalizasyon” süreci olmuştur. Burada “Karşılıklı Bağımlılık” kavramından bahsedilmektedir. ABD’ nin tek dev güç olmasıyla birlikte ekonomik nüfuzunun artmasının da etkisiyle küresel

ekonominin, ABD ve geri kalanlar olarak yapılanması ve aralarında ki bağımlı ilişki dikkat çeker. Kökü,80'li sonrasında neoliberal görüşe sahip aşırı küreselleşmeci bir grup oluşumu görülmesidir ve küresel ekonomide serbest piyasa; makro bazda küresel ekonomi dengesini, mikro bazda birey faydası koruyan bir oluşumdur. Bu görüş ile birlikte devlet müdahalesi serbest piyasa da en az seviyededir ve Deregülasyon, Liberalizasyon, özelleştirme çalışmaları küresel ekonominin temel dinamiklerini oluşturmuştur. Bu süreç Türkiye için farklı boyutlarda şekillenme göstermiştir. Türkiye'nin küresel ekonomi sürecine dahili ve yapılanma aşaması uygulanan politikalar çeşitlilik göstermiştir. Türkiye de; kur, sermaye ve faizde serbestleştirici hareketler, serbest pazar ve ihracat teşviki, küresel ekonomiye uyum bağlamında korumacı ithal ikameci ekonomik uygulama yaparak adapte ve aktif olmuştur (Mangır,2006:461-466). Türkiye özellikle de son dönemde küreselleşme eğilimleri çerçevesinde; şeffaflık politikası yanında hesap verebilirlik demokratikleşme, insan hakları, hukukun üstünlüğü, kadının statüsü konularının gibi temel yönetim ilkelerinin yerleştirilmesi ve uygulanması çerçevesinde pozitif yönde yol almıştır. Küreselleşmenin güvenlik çerçevesi, Türkiye'yi organize suç ve yolsuzluk, uluslararası terörizmle mücadele, yasadışı göç, silahların kontrolü ve silahsızlanma, kara para ile mücadele, insan ticareti, uyuşturucu ticareti ve gibi konularla çok daha derin ve geniş kapsamlı bir şekilde ilgilenmeye mecbur bırakmıştır. Aynı zamanda bu konularda uluslararası işbirliğinde ve bölgesel planlamalarda öncü konumda yer almasına yönlendirmiştir. Küreselleşmenin demografik ve çevresel(bölgesel) boyutu da Türkiye üzerinde farklı etkilere ortam hazırlamıştır. Çevresel boyutun yanında demografik boyutun etkisiyle ülke genelindeki nüfus artış hızı da düşme eğilimine girmiştir. Türkiye'nin küreselleşmenin kültürel boyutundan da geniş bir biçimde etkilendiği görülmüştür ve bu bağlamda; Türk toplumunun taalluk ve beğeni alanlarının son yıllarda, ciddi bir değişim ve dönüşüm sürecinden geçtiği söylemek doğru olacaktır. Yani, Türkiye'nin belirli ölçülerde küreselleşme sürecine etki etme ve etki görme kapasitesi bulunmaktadır (Bayar,2008:25-34).

1.2. KRİZ TANIMI, KRİZ OLUŞUM SÜRECİ VE KRİZ TÜRLERİ

Tarih boyunca piyasalar üzerinde etkili olan ekonomik güçler, piyasalarda eşitleyici olmaktan çok eşitliği bozucu hareketlerde bulunduğu için kriz kavramının

oluştugu görülür. Kriz kavramı kökenini Yunancada ki “krisis” kelimesinden alır ve “Kötü İvmeli Değişim”, “Bunalım”, olarak da tanımlanır(Çelik,2014:19). 16.yüzyıl sonlarından itibaren oluşmuş tepe finans grubunun hala baskın rol oynaması, tarihsel süreçten günümüze oluşan krizlerin ana temasını oluşturur. Kriz her şeyden önce ekonomide anormal yani olağan üstü bir duruma işaret eder (Önder,2009:1516). Genel olarak bu ekonomik değişimler hem kazanıma hem de tehlike anlamında krizlere sebep olmaktadır. Karl Marx krizlerin kapitalist ekonomilerde krizlerin kaçınılmaz olduğunu belirtmektedir ve ortaya çıkışını üç nedene dayandırmaktadır. Bunlar; aşırı üretim ve düşük tüketim, kar oranlarının düşme eğilimidir. Krizin oluşması için;

- Durum tespitinde tahmin edilebilirlik durumunun minimum da olması
- Rutin gelişmeler ve ilişkiler dışında bir şeyler olmalı
- Tehlike ve tehditten dolayı oluşabilecek fayda, zarar ve tahmin edilmeyen fırsatları içinde barındırması gerekir.

Gerçekleşmesi umulur olan ya da gerçekleşen olaylar belirsizliği artırır ve bu belirsizlik acil müdahaleler yapma ihtiyacı doğurur. Bazen alınan kararlar ile kriz daha da yayılabilir ya da keskinleşebilir (Baysal,2014:41-45).

Krize sebep birçok unsurun varlığı yadsınamaz gerçektir. Ülke ekonomileri uluslararası ya da ulusal sebeplerden dolayı krizle karşı karşıya düşmektedir (Baysal, 2014: 41-45). Krizde bir temel sebep; tekel piyasaya geçişin etkin piyasa sürecinde rekabeti azaltmasıdır. Bu da; keskin ve beklenmedik krizlerin habercisi olmaktadır. Teorik olarak “Konjonktür Dalgalanmaları” ya da “iş çevirimleri” olarak da tanımlanabilen kriz; tüketenin faydasının azaldığı, üretenin ise fayda maksimizasyonuna yöneldiği dengesizlik durumudur ve dengesiz konjonktürel dalgalanmalar tahmini zor değişimlerin görülmesi ekseninden kargaşa ortamını oluşturur (Önder,2009:1516). Serbest dış ticaret kavramı, son dönemlerde olan krizlerde yitirim ya da avantaj olarak iktisatçıları ikiye bölen bir kavram olmuştur ve kriz tanımını yaparken farklılıkların oluşmasına zemin hazırlamıştır. 1929 Krizi görülen en büyük kıyımaya sahip kriz olarak adlandırılmakta ve bu çöküş aşamasının tanımı krizin yeni ifade kazanmasına sebep olmuştur ki serbest dış ticaret temele oturtulmuştur. Serbest ticaret üzerinden kriz ve sonrasında yapılacaklar listesi

oluşturulması kriz sınırlarına farklı açıdan belirleme yapmada etkili olmuştur (Kalaycı, 2011: 78).

Bir krizin oluşum süreci vardır. Kriz oluşum sürecinde kapitalizm unsurunun temel olduğu görüşü büyük oranda kabul görmekle birlikte, sürece bakıldığında kapitalizm-küreselleşme ilişkisinin incelemesi önemlidir ve krizin tanımı, sebepleri, süreci aşamalarını incelemede esas alınmıştır. (Durusoy,2009:365).Bu kavramı anlayabilme de; maliye- ekonomi ve para politikalarını detaylı anlamak, bilmek, yorumlamak esastır ve makrohedefler üzerinden ilerlemek gerekir. Monetarist görüşe sahip iktisatçılar para politikasının üzerinden kriz tanımı yaparken Keynesyen görüşe sahip iktisatçılar maliye politikası üzerinden açıklama yapar. Maliye politikası; hükümetin geliri, gideri, borçlanması üzerinden ilerlerken, para politikası; enflasyon kontrolü, finansi istikrar, tam istihdam üzerinden ilerler. Bu politikalar, kriz sürecinde bazı ülkelerde farklı yöntemlerle bazı ülkelerde ise beraber uygulanmaktadır (Özyılmaz,2016:27-28). Kriz oluşum sürecinde, önceden bazı belirtiler ile kendini hissettirir. Bunlar; öncelikle satışların azalış eğilimine girmesi daha sonra ödemelerde gecikmeler yaşanması ve hammadde teminini sağlamada sıkıntıyla karşılaşılma olarak ifade edilir(Tağraf ve Arslan,2003:43).

Kriz süreci şu aşamalardan geçer;

- Yetersizlik, gevşeklik, ileri görüşlü olamama: çevresel değişim ve gelişmelerin sisteme yapacağı etkileri ve sonuçlarını değerlendirmeyen yöneticiler; krize karşı gerekli tedbirleri alamayabilirler.
- Körlük: yöneticiler iç ve dış çevrede meydana gelen ve tehdit içeren sinyalleri alabilir fakat değişim ve gelişmeleri teşhis etme ve tanımlamada yetersiz kalabilirler.
- Yanlış uygulamalar ve kararlar: Yöneticilerin etkin politikaları olmaması halinde, krize karşı alacağı kararlarda uygun kararlar alınamayabilir, belirsizlik oluşabilir ve uygulamaya geçilemeyebilir(Baysal,2014:43-44).

Kriz türlerine genel olarak değinildiğinde; bankacılık sektörü sorunları, faiz oranları artışı, belirsizlik artışı, menkul kıymetlerde oluşan artı ivme çerçevesinde 1990 yılları döneminde görülen “Finansal Kriz”; özel(hususi) teşebbüs ve kamu borcunu ödeyememe durumundan ileri gelen cari açık kapatmak amaçlı karşılıksız

kalan durum sebebiyle oluşan “Borçlanma Krizi”; uluslararası aktörlerin yanlış yönlendirmesi, beklenmedik siyasi olgular, yetersiz finansal alt yapı, eksik asimetrik bilgi, makro- mikro bazda yapılan yetersiz ve yanlış iktisadi politikalar, spekülasyon saldırılarıyla aniden ulusal para biriminin değer kaybetmesiyle oluşan “Para Krizi”; kredileri geri ödeyememe ihtimalinin artışı, bankaların başarısızlıkları, devletin el koyması, güven vermeyen ve yanlış banka politikalarının oluşturduğu tedirginlik, sebepleriyle oluşan “Bankacılık Krizi”; devlet müdahalesini zorunlu kılan, yatırımcının güvenini kaybettiği, ülke içi üretim kaybının çok olduğu “Sistemik Kriz” en yaygın görülen kriz türleridir(Baysal,2014:46-52). “Döviz Krizleri” nin bankacılık krizlerine bir sonraki aşamada ise sistemik krize sebep olduğu bilinmektedir. Bankacılık krizleri, , ekonomik faaliyet hacmi üzerinde daha fazla etki gösterirken para krizlerinden daha uzun süreli olma eğilimi göstermektedir. Bir ülkenin, tüm yükümlülüklerinin yanı sıra dış borcun geri ödemelerinde de aksaklıklar olabilmektedir. Bunun sonucunda “Likidite Krizi” oluşmaktadır. Likidite krizleri ile dış borç krizleri arasında ilişki sonucu ise “Dış Borç Krizi” oluşmaktadır. Dış borç krizlerinin en önemli özelliği krizlerin tek döneme ait olması yani geçiciliğidir. Bir ülkedeki likidite krizinin tüm dünya finansal sistemine önemli derecede olumsuz etkisi bulunabilirken, dış borç krizi yaşayan bir ülkenin kötü etkileri sadece taraflarla sınırlı kalmaktadır(Turgut,2006:36-38).

1.3. KRİZE SEBEP OLAN FAKTÖRLER

Tarihi süreci değerlendirildiğinde 1980’li yıllardan itibaren mal, ticaret, finans alanlarında, küreselleşme yani entegrasyon sürecinin artması kriz sebeplerini belirlemek üzerinde etkili olmuştur ve liberalleşmeyle beraber yaşanan krizlerin sayısı dikkat çekici niteliktedir (Baysal,2014:51). Kriz olgusunun temelinde kontrolsüz hale gelen risklerin olumsuz sonuçları ve finansal temelli kuruluşların aşırı hatta kontrolsüz büyüme isteği yer almaktadır aynı zamanda bu durum küreselleşen yeni dünya düzeninde krizin kısa aralıklarla yıkıcı etkileri görülmektedir(Kutlu ve Demirci,2011:12). Krizlerin genelinde, krize neden olan faktörler; aşırı borçlanma gereği, dış ticaret açıkları ve döviz rezervlerindeki azalma olarak belirtmiştir(Aktaş ve Şen,2013:138).

Tüm dünya sistemlerinin ekonomik sürece katılımıyla beraber belirtmek gerekir ki kriz olgusu çeşitli şekillerde baş göstermeye başlamıştır. Bu durumda iktisatçıların farklı sebepler üzerine kriz tanımlamasına sebep olmuştur. Örnek olarak Keynes; kriz sebebini iç piyasada oluşmuş işsizlik sisteminin dengesizliği olarak göstermiştir. Bunun yanı sıra Hayek, kriz sebebini sanayi odaklı ekonomik yapı - toplumsal tasarruf planlamaları arasındaki dengesizlik olarak kabul eder. Mishkin, menkul kıymetler ve bankacılık sektöründeki sorunlar, dengesiz finansal ortam, düşen faiz oranları, artan belirsizlik, kamu maliyesindeki sıkıntılar çerçevesinde kriz sebeplerini öne çıkarır(Baysal,2014:52).

“İktisadi Küreselleşme” kavramının yayılmasıyla kriz çerçevesi, sebepleri, ve unsurları daha büyük netlik kazanmıştır. Fiyat mekanizmasının dengesizliği, dış ticaret açığı, piyasadaki likidite fazlalığı, yüksek enflasyonist baskı, olumsuz konjonktürler, ekonomik bunalıma eklenen siyasal daraltıcı tedbirler, tasarruf oranlarının azalması, yabancı kökenli kuruluşların reel piyasada oluşturduğu açıklar para arzı artışı, döviz-TL dengesizliği, bütçe açığını kapatmak için yüksek reel faizli borçlanmalar, olumsuz konjonktürler, ihraç mallarında düşük verimlilik, olumsuz konjonktürler, makroekonomik bazda ani daralmalar, artan tüketim talebi ve bunun karşılanamaması, özel sektör uygulamaları ve devlet uygulamaları dağılımı dengesizliği, ülke ekonomilerinde küreselleşme etkisiyle gelen iktisadi kırılganlığı doğurmaktadır(Yüce vd.,2013:184-189).

Kırılganlık; konjonktürel dalgalanmaların etkisiyle yaşanmaktadır. Kriz oluşum sebebinin , “Konjonktür Dalgalanmaları” olması teziyle yaklaşan ilk iktisatçı Karl Marx olmuştur. Ticari ve sınai mallar arasında bağlantının kopması ve parasal sermaye hareketlerinden temellenen bu durum, kapital düzenin her zaman oluşturacağı önlenemez bir süreçtir. En güzel örneği 1929 Ekonomik Buhranı ve 2007 Krizi olan bu süreç kapitalizm olduğu sürece önlenemeyen bir durumdur ve mali-iktisadi sebep ve sonuçları her geçen gün daha net anlaşılmaktadır (Bocutoğlu,2014:311). Konjonktürel dalgalanmalarının makroekonomik bazdaki tarifi olan kırılganlık uzun vade de kriz karşılık gelir. Bu durum; bir ülkenin yapısı, uyguladığı politikalar veya finansal durumu sebebiyle yarı sürekli ve sürekli olarak dışa açık hale gelmesidir. Oluşan istikrarsızlık sebebiyle zarar gören ülke ekonomisi, dış etkenlere açık hale gelir. Kırılganlığın tespiti, sebep ve çözümü için yapılacaklar krizi anlamada ve yorumlamada etkili olacaktır. Kırılganlık, krizin sebebi olarak ele

alındığında; kırılma indeksi bahsetmek gerekir. Kırılma indeksi; ekonomik daralmayı ifade eder ve iki yıl üst üste GSYH deki negatif büyümeyi anlatır.

Kırılma birleşenleri şu şekildedir:

- Jeopolitik- coğrafi konum
- Dış ekonomiye açıklık- bağımlılık oranı

Kırılma gösteren belirtiler:

- Üretim istikrarsızlığının artışı
- İhracat istikrarsızlığının değişimi
- Hizmet ihracatı yerine mal ihracatının fazla olması
- Nüfus oranı

Kırılmanın temelinde yatan sebepler;

- İthalatta bağımlılık oranı
- İhracatın oranı
- Ekonomik açıktan doğan kırılmanın yüksek olması sebebiyle oluşan krizde, ülke ekonomisinin kırılma eşiği noktasından uzak tutulması önceden fark edilebilecek bir süreçtir ve ülke istikrarını pekiştiren bir durumdur (Mete vd.2016:5-9).

Frederic S. Miskin'e göre ekonomik krizin temel sebepleri aşağıdaki gibidir;

- Bankacılık sektörü problemleri ve yükselişleri
- Piyasada oluşan belirsiz durumlarda artışlar
- Faiz- getiri hadlerindeki oluşan yükselmeler
- Varlık piyasasının bilanço üzerine etkisi.

Para arzı azalışı konjonktürel daralmaya, para arzı artışı konjonktürel genişlemeye sebep olmakta ve bu durumun politik iktisat yönünde uygulanması ani krizlere sebep olmaktadır. Öngörülebilir krizlerin yanı sıra farklı unsurları içinde barındıran öngörülemez krizler olmuştur ve en güzel örneği olarak 2007-2008 krizi değerlendirilir. Tam istihdam seviyesinde bir ekonomi de; kriz öngörülebilir ve önlem alınabilir fakat parasal-reel sektör olarak ikiye ayrılan ekonomiler uzun vade de

öngörülemez krizleri içinde barındırabilmektedir. Küreselleşme ile artış gösteren ulus üstü birleşmeler, dışa açık piyasalarda bağımlılık artışına sebep olmuş ve “stagflasyon” gibi kavramları açıklamada zorluklar yaşandığı görülmüştür. Rasyonel beklentiler üzerine kurulan, istihdam ve üretim artırıcı politikalar arayışına giren ekonomiler bu süreçte kriz dinamiklerini farklı perspektiften ele almıştır. Konjonktürel genişleme üzerine oluşan ekonomiler artmıştır. Bu dalgalanmaları, yeni klasik makro teori reel faktörler üzerinden açıklar bu da kriz oluşum sebeplerini çoğaltır(Bocutoğlu,2014:311).

1.3.1. İç Çevre Faktörleri

Küreselleşme süreci ile daha sık yaşanan bir olgu olarak kriz çerçevesine baktığımızda, dış çevre ve iç çevre faktörlerinin daha farklı etkiler yarattığını görülür. Genel bağlamda iç çevre faktörleri şunlardır:

- Doğal afetler sebebiyle büyük yıkımlar
- Finansal sektörlerdeki talep- arz dengesizlikleri
- Merkezileşme durumunun ekonomiyi daraltıcı etkisi
- Dışa kapalı ekonomik modellerin benimsenmesi sebebiyle ekonomik süreç içerisinde çalıştırma(işlendirme), üretim ve fiyatlar geneli seviyesinde ortaya çıkan hiper enflasyon, ani konjonktürel dalgalanmalar, işsizlik ve depresyon
- Belirlenmiş merkezi kontrol mekanizmasının oluşturacağı çok sıkı ve ya çok gevşek piyasa modeli
- Siyasi faktörlerden olan yöneticilerin ileriye ön görememesi
- Rekabet gücünü ve bilim ve teknoloji faktörleri, belirleyen temel unsurlardan olmakla birlikte bir ülkenin bu konularda yetersiz olması,ülkeleri krize dahil eden iç faktörlerdir (Aktan ve Şen, 2001: 1230-1232).

1.3.2. Dış Çevre Faktörleri

Krize sebep olan dış çevre faktörleri, tam olarak kontrol edilemeyen faktörlerdir(Baran, 2012:27). Dış çevre faktörlerinde, iç çevre faktörlerine göre daha etkin bir ekonomik entegrasyon ve uluslararası pazardan bahsetmek doğru olur. Genel çerçevede bu faktörler;

- Bölgeselleşme-globalleşme ve kapitalizm ile gelen dış ticarete serbestleşme
- Uluslararası ortamda uyum sorunu yaratan faktörlerin giderilmemesi
- Hukuki problemler ile ulus üstü kurallara uyma- uymama sorunu
- Teknolojik baskınlık, teknolojik faktörler ile bir ülkenin diğer ülke üzerinde oluşturduğu etki
- Şiddet ve Terör
- Fiziki veya doğal ortamda gelişen ani değişiklikler
- Kültürel- toplumsal- ekonomik farklılıkların oluşturduğu makroekonomik bazda dalgalanma
- Uluslararası finansal kurumlarla yaşanan dengesizlikler
- Talep- arz dengesizliklerinin serbest piyasada oluşturduğu konjonktür dalgalanmaları
- (Oran ve Demir, 2016:184-186).
- Sosyalizmin çöküşü, uluslararası- bölgesel- ulus üstü birleşimlerin önem kazanması, ve piyasa ekonomisine geçişin küreselleşme sürecine giren ülkelerdeki konum ile ilintili olmasıdır(Aktan ve Şen,2001:1231).

1.4. KRİZ AŞAMALARI

Krizin, her ne kadar ansızın olarak ortaya çıktığı söylene de doğal felaketlerle oluşan krizler dışında diğer kaynaklara bağlı olarak oluşan krizlerin tamamı oluşumu öncesinde bir takım işaretler verir ve belli aşamalarla devam eder.

- Oluşum süreci(körlük, gevşeklik, yanlış kararlar) ve kavramsal tanımının yapılması(krizin oluşum sürecinin başlangıcı)
- Fark edilme aşaması
- Kurtarma -Önlenilme aşaması(proaktif ve interaktif kriz yönetimi)
- Yeniden yapılanma süreci(risk yönetimi)(Tağraf ve Arslan, 2003:151-156).

İnsanlığın en temelde iktisada yaklaşımı değer-fiyat üzerinden olması üzerinden çıkarım yapan iktisatçılar, global ve kapitalist düzenin oluşması üzerine kriz aşamalarına bir yeni bakış açısı getirmiş arz-talep dengesi, yükselen değerler, eder-fiyat analizi sonucu gibi unsurların krizi anlama da etkili ama önlemede yetersiz hatta sadece bunları temel almanın acelecilik olacağını ifade etmişlerdir. Oluşan bir kriz analiz edilirken yeni önlemler ve değişen düzene uyum önem kazanmıştır. Ve oluşan son kriz üzerinden kriz sebep ve aşamalarını oturtmak, dünya ekonomik sistemi ve kriz ilişkisini daha iyi anlamak kalıp düşünceden uzaklaşmak, pratikte olan duruma göre politika geliştirmek krizi aşmaya ortam hazırlayacaktır (Yıldız, 2008:227-228). Kriz aşamalarının birikimsel ve uzun bir süreç olması sebebiyle, oluşum sebebine uygun politikalar geliştirmek ve daha sonrasında yenilenmesini engellemek en önemli safha olarak değerlendirilir. Krize karşı kör olmak ya da ani kırılma fark edemeyecek duyarsız-esnek politikada olmak, krizi öğrenme ve çözümüne odaklı politikayı uygulamayı engeller ve krize karşı geliştirilecek politikalar ve stratejilerde yetersizlik durumunu doğurur(Tağraf, ve Arslan,2003:150-155).

Öngörülemeyen ve hatta Önlenemeyen bunalımın yayılması üzerinden kriz aşamalarına bakılırsa; krizin fark edilmesi, kontrolü ve sonrası, oluşan yıkımın azalması evresini keskinleştirir bu aşamada farklı politikalar ve önlemler alınabilmektedir. En belirgin örnekler "Bölgesel Ticari Anlaşmalar", "Korumacılık Politikası", "Çoklu Liberalizm" , "Yeni Düzen Politikaları" olarak görülür. Korumacılık ihtiyatı, serbest-liberal ticaretin aksine proaktif ticaret politikası stratejisidir ve bölgesel ticari anlaşmalar (BTA), korumacı ticareti ve dolayısıyla ticarete ricat yaşanmasını engelleyebilir. Çoklu ticari sistem pürüzlerini azaltabilir hatta uzun vadede giderebilir(Kalaycı,2011:70-71).

İktisatçıların aşamalandırdığı kriz süreci; oluşma aşamaları, alınacak önlemler, sayısal verilerle yapılan analizler olarak bakıldığında kriz sebepleri de kriz aşamaları da değişkenlik göstermekte, son dönemlerde yeni değişkenlerin dahil olduğu karmaşık krizler yaşanmaktadır. Bu sebeple de “Finansal İktisat” ve “Küreselleşme” kavramı eksenine yakınlaşmaktadır. Özellikle 2008 krizi sonrası dönemde bu eksenle araştırmalar artarak kriz aşamaları tanımlamalarına yeni alan oluşturulmuştur. Son zamanlarda yapılan araştırmalarda finans dışı unsurlarda önem arz etmeye başlamıştır. Sadece serbest pazardan kaynaklı ve ekonomik boyutun dışında kısıtlayıcı piyasa ekonomisi oluşumu; “Liberal Ekonomi” tarifinin toplumsal sorunlarla ilişkilendirilmeden kabulü, bir başka yaklaşım olarak ortaya çıkmıştır Burada reel ekonominin öne çıkmasından sebeple “Hukuk” kavramının etkisinin olumlu yönde olacağı yaklaşımı oluşmuştur (Doğruel A.ve Doğruel F., 2012:4-5). Finansallaşma reel ekonominin durgunluğuna bir yanıt olabilmektedir fakat birikimsel ve döngüsel oluşu sebebiyle büyümeye sebep olabilmektedir. Böylelikle finans, köklü ekonomilerde uzun vadede sadece ekonomiyi durağanlaştıran, köklü olmayan ekonomilerde küçük bir yardımcı olarak yerini bulmuştur. Bu yüzden krizin temel ve görünür aşamalarından kabul edilmiştir(Durmuş,2010:7-11).Finansallaşmadan hareketle, mali krizlerde yüksek hacimli döviz spekülasyonu, günlük döviz girdi-çıkıtı durumu krizin kırılma noktası olabilmekte, finansal işlem vergilerinin piyasada dengeleyici unsur olması durumu farklı bir yaklaşım olarak görülmektedir. Krizin kısa vadeli sermaye hareketlerinden oluşması çerçevesinde yapılan çalışmalarda, kriz aşamaları analizinde farklı kavramlar öne çıkmaktadır. Keynes tarafından kullanılan “Finansal İşlem Vergileri” kavramı finansallaşma kavramında önem arz etmekte kısa vadeli planlamalarda spekülasyonun daha yüksek olacağı, uzun vadede ise bunun absorbe edilme imkanı oluşu üzerinde durulur (Aytaç, 2012:3).

Başka bir bakış açısından hareketle Wagner’ın kriz aşamaları analizinde finansallaşmadan çok ekonomik büyüme- kamu harcamaları arasındaki ilişki de kriz için önemli bir aşamadır. 2000’li yılların sonlarına doğru önem kazanan kamu harcamaları artışının, milli gelir de aynı oranda artış sağlamaması sıkıntı oluşturmuş ve krizi etkileme şekli aynı zamanda krizin yıkım gücü açısından farklı görüşlere ayrılan grupların oluşumuna zemin hazırlamıştır. Bir çok ülke üzerinde geniş zamanlı yapılan araştırmalarda büyüme- kamu harcamaları arasındaki nedensellik tespiti, krizi anlamada önemli yer tutmuştur (Kanca, 2011: 76-77).

Uluslararası ortamda, finansallaşma- kapitalizm- küreselleşme süreci; krizlerin hem sebebi hem de sebep verdiği sorunlara karşı bir çözüm süreci olarak görülmüştür. Finansallaşmanın arka planında yer alan durgunluk; artan borçlanma ve bunu karşılanamadığı bütçe açığı olarak adeta alarm sistemi görevindedir. “Durgunluk Tezi”; finans temelli ekonomilerde, uzun vadede krizin aşamalarından olmuştur. Bu kavram, kapitalizmin getirisi olan krizi açıklama da etkin olmuştur. A.Hansen tarafından “Stagnasyon Tezi” olarak adlandırılan Durgunluk Tezi; büyük depresyon süreci olarak adlandırılan sermaye birikim sürecinin analiz edildiği, krizin incelendiği önemli bilgi kaynaklarından biri olmuştur(Durmuş,2010:7-11).

Küresel bazda yaşanan kriz aşamalarını kapalı ekonomilerde oluşan krizlerle ayırtmak, kriz aşamalarında faktörlerin çoklu olmasına ve çoğu zaman ayırtmada zorluk yaşanmasına sebep olur ki; küreselleşmenin yoğun olduğu alan finansallaşma olması sebebiyle finansal krizler ve tabanları daha çok öneme sahiptir. Dünya’da yaşanan en kritik ekonomik krizler; 1929 Buhranı, 1973 Petrol Bunalımı, Meksika Krizi, Güneydoğu Asya ve Rusya Krizi’dir. “Krizler kapitalizmin DNA’sıdır” görüşündeki iktisatçılar; kriz aşamalarında bu dört büyük krizi ele aldığıda temel aşamayı küreselleşme süreci ve negatif-pozitif ivmeli etkileri olarak ele alırlar(Çelik,2014:24-29). Uluslararası ortamda; krizi önlemek ve daha sonra ne yapılacağına belirlenmesinden çok kriz yönetimini yapabilmek bir politika uygulayıcı için çok daha büyük önem arz eder. Proaktif ve Reaktif uygulamalar geliştirerek kriz aşamalarını tam algılayabiliyor olmak engellenemez kriz durumunda bile çözüm odaklı yeni bir politikanın belirlenmesine zemin hazırlayabilmektedir. Etkin uyarı düzeni, doğru ve tam bilgi akışı sağlama, risk analizi, kriz önleyici planlar oluşturma her uluslararası aktörün sahip olması gereken unsurdur(Tağraf, ve Arslan,2003:150-157).Uluslararası Pazar ve serbest piyasa üzerinden krizi aşamalandırarak borçlanma, döviz piyasası ve spekülasyon durumlarının şekli üzerinde dururlar ve sadece para piyasası ve mali değişimler değil siyasi bir çok unsuru da ön planda tutarlar.

Dünya krizlerine bakıldığında “Domino Etkisi” olarak etki yapan krizlerin kapitalizmin ve küreselleşmenin sonucu olduğu görülür ve tek bir unsura değil birçok faktörü içinde barındıran “Kargaşa Krizi”, kriz aşamalarında çoklu unsurların ilintisini göstermektedir(Çelik,2014:24-29). En iyi örnekleri; Amerika ve Avrupa’yı merkez alan 1929 Bunalımıdır ve Amerika Borsası’nda oluşan kötü gidişin sanayileşmiş birçok ekonomiyi harap etmesiyle meydana gelmiştir. Ekonomik büyüme deki

daralma, nakit sıkıntısı, ABD Borsası'nın değer kaybetmesi, mal talebindeki daralma, krizin fark edilememesi ekonomi yapıcılar tarafından öngörülemediği dış ticaret dengesizlikleri bankacılık, işsizlik bu buhranın temelidir. Burada yetersiz kalınan nokta politika belirleyicilerin öngöremediği komplike durumlardır. 1973 Petrol Krizi, petrolün siyasi araç olarak kullanılması üzerine gelişen Orta Doğu'yu saran petrole el koyma ve millileştirme yöntemiyle çözülmeye çalışılan, Arap-İsrail savaşı sebebiyle oluşmuş ve krize yeni bir boyut getirmiş krizdir. Krizin önlenememesi sebebiyle sonrasında siyaset odaklı kriz politikası ön plana çıkmıştır. Meksika Krizi; 1980-90'lı yıllar aralığında mikrodan çok makroekonomik düzenin sağlıklı uygulanabildiği bir ortamda ortaya çıkmış, düşük enflasyon ve kısır döngü gibi sebeplerin yatırımı engellemesi statik halde ki ekonominin durgunluk sürecine girmesiyle pasif şekilde seyir göstermiştir. Hissedilemeyen krizin ani politikalarla toparlanması, bu aşamanın önemini gözler önüne sermiştir. 1997 Güneydoğu Asya ve Rusya Krizi; Tayland piyasasında başlamış öngörülüp önlenememesi sebebiyle Asya'ya yayılmıştır. Finans politikası yapısal zayıflığı ve dış ticaret odaklanmalarında ki uyumsuzluklar çerçevesinde oluşan bu kriz, kısa vadeli kar planlamalarının yanlışlığını bize göstermiş kriz öncesi politikadan kaynaklı sıkıntının olduğu gözlemlenmiştir(Çelik,2014:29-32).

2007 Krizine incelendiğinde ise; kriz aşamalarından önlenebilirlik durumunun aktifleştirilememesinden ötürü yaşanan yıkımın, krizi anlama da daha önemli olduğunu göstermektedir. Krizin yıkıcı etkisine, bakıldığında; dünya çapında gerçekleşen yayılcı yapıya sahip krizlerin yetersiz kalan politikalar sebebiyle kriz anlama ve değerlendirme boyutunda çözüm getirmediği ve bu büyük krizin negatif ivmeli olduğu görülmektedir(Göçer ve Özdemir,2012:207).

1.5. 2008 KÜRESEL KRİZİ VE SEBEPLERİ

“Böylesi ekonomik kriz, ancak yüzyılda bir görülür”

Alan Greenspan

(Göçer ve Özdemir,2016:191)

Gelişmiş ülkelerde başlayan 2008 küresel krizi; bütün dünyaya yayılmış ve küresel bir ölçü kazanmıştır. Krizin nedenleri; ipotekli konut kredilerinin yapısının zeval görmesi, şeffaflığın sağlanamaması, likidite arttırımı, konut fiyatlarındaki aşırı

artış, kredi türev pazarının genişlemesi, menkul değer biçme - menkul değerlerin fonlanması sorunları, kredi derecelendirme kuruluşlarının yetersiz kalan etkinliği, kontrol kuruluşlarının müdahalede geç kalması olarak kısaca özetlenebilir. Her ülke ekonomisinde farklı etkiler görülmüş ve ona bağlı geliştirilen yeni politikalar olmuştur. Dünyada baş gösteren kriz, mali kriz değil küresel ekonomik krizdir. Çünkü finansal sektörde başlayan küresel krizler reel piyasaya geçen ve virüs gibi yayılan krizlerdir. Krizin yayılmasından hareketle 2008 krizine bakıldığında; 2005-2008 yılı arası konut fiyatları ve geri ödenemeyen konut kredisi arasında negatif korelasyon görülmesi krizin ana tanımıdır(Kutlu ve Demirci,2011:121-124).

Günümüz ekonomileri entegre sürecinde olduğu için bir ulusal ekonomide ortaya çıkan kriz, bütün dünya ekonomilerine sirayet etmekte, nüfuzunu oralarda da farklı farklı yansıtmaktadır. Dünya finans tarihinde en büyük kriz olarak değerlendirilmektedir. Temelinde düşük gelirli, zayıf kredi geçmişli hane halkının yüksek riske sahip subprime ipotekli krediler alıyor olması yatar. Süreci anlama da ABD ekonomisini bu sürece götüren finans geçmişini incelemek zorunlu olmaktadır. Çünkü bu küresel krizin patlaması 2006-2008 yılları arası olsa bile çöken finansal sistem kökünü geçmişte bulur(Yıldırım,2010:47). 2008 krizinin başlamasında en önemli iki etken;

- Teminatlı ipotek senetleri
- Teminatlı borç senetleri görülmektedir (Kutlu ve Demirci,2011:121-124).

2007-2008 küresel finansal krizi; iktisat tarihinde sürekli olarak yineleyen ve genişleme-daralma dönemleri olarak bilinen kalıbın en taze örneği olarak ortaya çıkmıştır. (Bocutoğlu,2014:24-31).

2008 Krizi,

- Toplam talep yetersizliğinin ve dengesizliğinin oluştuğu
- Büyüme hızının düştüğü
- Enerji ve gıda fiyatlarında oluşan artışla oluşan enflasyonist dalgalanma olduğu aşikar olmakla beraber
- Çift haneli enflasyonun görüldüğü nadir karmaşık durum olmasıyla dikkat çeker.

Bu kırılma hali temel de finans ve para politikası arasındaki bozukluğundan kaynaklanır.2001 de oluşan krizin ardından sağlaştırılan bir bankacılık ve finans politikası belirlenmiş üç yıllık orta vadede bir uygulama geliştirilmiş olmasına karşın engellenememiştir. Artan gıda ve enerji fiyatları, iç siyasal istikrarsızlık, artan taleple arzın aynı doğrultuda ilerlemeyişi, bu krizin en belirgin noktalarından olarak kabul görür. “Bank Of England” bu krizi menkul kıymetlerde ki “Subprime Mortgage Sistemi” sebebiyle yüksek olmayan kayıp olarak değerlendirmiştir(Batrel,2008:1-8).

2008 Krizinin analizinde ABD mortgage sistemini belirtmek doğru olacaktır Krizi tetikleyen mortgage kredilerinin gruplaması;

- Üst gelir grubuna sahip olanlar (Prime ya da A kalite)
- Orta gelire sahip hane halkı olanlar (Alt A)
- Alt gelire sahip olanlar (Subprime ya da riziko grup)

Bu ayrımlar ödeme şekline, faiz yapısına, kredi talebinde bulunanın itibarına göre çeşitlenmektedir. Bu ayrımın amacı, kredi talep eden kişinin dâhil olduğu gruba göre risklerinin belirlenerek, risk yapısına uygun faiz oranları üzerinden kredi kullandırması olmuş ve sonunda krize sebep olmuştur(Öztürk ve Gövdere, 2012:384). 2008 krizinden bahsederken küreselleşme kavramının önemini de yadsınamaz. Küreselleşmenin çerçevesini doğru belirlemek, olmuş kriz yıkımını revize etmek ve oluşabilecek ani bir krizi engellemek de önemli rol oynar. Küreselleşme etkisiyle uluslararası pazarın gelişmiş ülkeler üzerine yoğunlaşmış olması ve gelişmekte olan ülkelere de uzun vade de bir kapı açması, krizi daha komplike yapan bir durum olmuştur. Uluslararası alışkanlıkların arttığı “Yeni Dünya Düzeni”nde ABD kaynaklı bu krizde para politikasından çok finans sisteminin ve politikasının ön planda olduğu görülmüştür. Krizler hem fırsat yaratabilmekte hem de büyük olumsuz sonuçlar doğurabilmektedir. Burada önemli olan krizin nasıl yönetildiği evresidir ve ABD’nin katı politikasıyla kriz yıkımı başta Türkiye gibi gelişmekte olan birçok ülkeyi daha az etkilemiştir. Batının ekonomik düzeni olarak da ifade edilebilen küreselleşme bu nokta da belirleyicidir çünkü bir ekonomi ne kadar dışa açıksa o düzeyde etkiye uğrar. Sermayenin vatansız hale geldiği ulus üstü aktörlerin daha baskılayıcı olduğu bir düzen açık ekonomi için hem risk hem fayda olabilmektedir. Önce ki kapalı

ekonomiler sebebiyle oluşan dengesizliklerin yerini, 2007 ve sonrasında, daha aktif uluslararası ekonomiler almış doğal süreçte kriz tanımı da yeni unsurlarla şekillenmiştir ki bu noktada 2008 Krizi en baş örnektir. Tüm bu süreç temelli bakıldığında Amerika ekonomistleri ve siyaset bilimcileri kriz öncesi ve sonrasında başrol aktörler olmuşlardır çünkü küreselleşme gelişmiş ülkelerden çok az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler üzerinde fakirlerde daha büyük yıkıma sebep olmuştur. Serbest ortam ekonomisi ve serbest sermaye akımları hareketleri ABD'den kaynaklanan bir durumdur. ABD tartışmasız, BM(Birleşmiş Milletler), DTÖ(Dünya Ticaret Örgütü), IMF, Dünya Bankası, AB gibi bir çok ulus üstü olarak kabul gören aktörlerde en etkili güçtür ve ilk sayılabilecek bu küresel yıkımın bu ekonomi üzerinden oluşmuş olması ilginç değildir(Ökten ve Ateşoğlu,2008:81-93).

2008 küresel krizinin genel özellikleri;

Gelişmiş ülkelerin yanı sıra gelişmekte olan ülkeleri de kapsayan bir krizdir.

2008 Küresel Krizini “Global kriz” yapan unsur, finansal sistemde ki istikrarsızlık sürecinin dalga dalga yayılarak oluşturduğu küresel bazda ki likidite çıkmazıdır. Şimdiye kadar yaşanan en gerçek kriz olarak tarihe geçmiştir. Aynı zamanda para piyasasının yetersizliğinin de görülmesine, fark edilmesine sebep olmuştur ki; bu da neoliberal muhafazakar iktisadi modelin incelenmesi gereğini doğurmuştur. Krizin likidite sorunundan çok piyasada yeteri kadar likidite varken geri ödenmesi konusunda belirsizliğin olması bu krizi diğer krizlerden ayıran belirgin bir özellik olmuştur. Bu çöküşü yaratan durum sadece bankacıların hırsı veya hataları değil durgunluk dönemi oluşan zararın borçlanmayla tahsis edilmesi çabasıdır. 2001 yılı resesyonundan hareket bulan 2006 yılı sonrası keskinleşen kriz; ekonomik aktivitenin daralmasına sebep olmuştur. Bu daralmaların yaşandığı alanlar:

- Tüketici harcamaları
- Yatırım
- Borç verme oranları

Daralmaların sebep olduğu durum ise üç yıkıcı faktörle açıklanmıştır. Bunlar;

- Finansal kurumların bozulan bilançoları

- Yanlış yönetilen finansal yenilikler
- Varlık fiyatları balonu olmuştur(Öztürk ve Gövdere,2012:381-383).

Finansal piyasadan başlayarak reel sektöre doğru kaymıştır.

Bu durum “Belirsizlik Hipotezi” ile açıklanabilir bir durumdur. Bankalarda ve mali sektör yaşanan belirsizlikler, tüketicilerin dayanıklı tüketim mallarına olan talebinin azalmasına sebep olmuştur. Riskin artmasıyla, kredi arzında ve yatırımında azalmaya, kredi aracılık maliyetlerinin artması sebep olmuştur. Faizin düşük tutulması sebebiyle kontrol edilemeyen kredilenme oranı artışı görülmüştür. Bu hipotez, talep artışının çok olması durumudur ki negatif etkileşime sebep olmuştur(Işık ve Duman,2012:239-241).

Krizin öngörülememesi üzerinden yapılan araştırmalar sadece “denge” kavramının kriz açıklamada yetersiz kaldığı ve Amerika hükümeti politikasının incelenmesinin yetersizliğini ortaya koymuştur. Denge dışı birçok unsur içeren bir felaketin sebeplerini açıklarken ulus üstü aktörlerin nasıl denge kurucu ve denge bozucu olabileceği önemlidir. ”Negatif faiz oranı” kavramının oluşması yeni aktörlerin ve süper güç ABD’nin rolünü anlamaktan geçmektedir. ”Çoklu denge “ kavramını ön planda tutarak kriz sebeplerinin incelenmesini sağlayan iktisatçılar engellenemeyen evrim sürecini daha iyi açıklar olmuştur. Tam rekabetçi ekonomilerin evrensel olduğu savunan iktisatçılar genel olarak krizin ortaya çıkmasını kaçınılmaz ve kriz sürecinin de mutlaka geçici olduğunu savunurlar. Bu açıdan ele alarak; bilim olan İktisat’ ı tek denge üzerinden krizi tanımlamadan çıkarırlar. Böylece. 2008 krizinde de ABD süper gücü üzerinden yapılan tek yönlü kriz incelemesinin yetersizliğini göz önüne sermiş olurlar(Eren.2013:2).Daralmalar, çoklu denge kavramından hareketle incelenirse dünyadaki ticaret hacmi 2008 Küresel Krizi’nin durumunu ortaya koyacaktır. 2008 Krizi’ni analizde finansal kriz bazında değerlendirme yapıldığında; çoklu denge kavramını içeren unsurlar;

- İktisadi konjonktür
- Kurumsal ve politik yapı
- Ekonomik koşullar
- İktisadi birimlerin tercihi
- Zaman olarak özetlenmektedir(Oktar. Dalyancı.2010:5-8).

Fazla kar amacından çıktığı için çoklu dengede bozukluk yaratan ve bir balon gibi sönen bu krizde teknik boyut yerine siyasi ve ahlaki boyutu öne çıkmıştır. Karmaşık türevi piyasaların oluşumuna sebep olması ile öne çıkan krizde kapitalist ideoloji baskısında kalan gelişmekte olan ülkeler olarak adlandırdığımız piyasalar uzun vade de yıpranma payı artışı yaşayacağı yeni tartışmaların başında gelir olmuştur. ABD temelli olan krizin oluşmasında tabii ki IMF'nin payı da büyüktür fakat 1999 yılı 10 trilyon altında olan türev ürünlerinin piyasa hacmi 2004 yılında 40 trilyon civarına 2008 yılında ise 70 trilyona kadar yükselmiştir. Büyüyen kredi hacmiyle sanal ipotekler artmış varlık ederleri artışta bir ivme göstermiştir. ABD banka mesken kredileri için yatırım bankaları üzerinden tahvil ihracı yapmış borçlanma artmıştır. Şeffaflığı azalan karmaşık finansal yapı, sağlıksız risk yönetimi, ipotek standartları yetersizliği, borçlanma zafiyeti krizi temellendirilen en gerçek sebepleri olmuştur (Durusoy,2009:370-375).

2008 Küresel Krizin genel özelliklerinin yanı sıra ABD kaynaklı olması sebebiyle 200-2008 yılları arasındaki ülke içi durumunu özetlemek hatta ABD finansal sistemini 2000'li yıllar üzerinden değerlendirmek gerekmektedir. 2000-2001 yılları döneminde yüksek teknoloji şirketlerinin hisse senetleri balonu patlamıştır. Yetkililerin bile fark edemediği 11 Eylül Saldırısı ile felaket bir yıkım yaşayan Amerika; kısmi ekonomik durgunluk sürecine girmiştir ve FED kısa vadeli faiz hadlerini düşürmüştür. Ekonomiyi canlandırmak maksatlı 2001 yılı faiz oranı %6.5 dan 2003 yılına kadar % 1'e düşürülmesi planlanmıştır. Ocak 2002 yılı %1.14 enflasyon oranı ile ABD tarihinin en düşük enflasyon oranlarından birine ulaşmıştır. Bu durum konut maliyetlerinin düşmesine sebep olmuş bu da talepte artışa sebep olmuştur. Milenyum ile başlayan bu süreç; sermayeyi konut sektörüne yönlendirmiş bununla beraber konut fiyatları artmıştır. Konut önemli bir yatırım aracı haline gelmiştir. 2004 yılında mesken sahipliği oranı %64 iken 2006 yılında bu oran %69 oranına kadar yükselmiştir. Finansal kuruluşlar, düşük faiz oranıyla büyük risk almış bu durumda uzun vadede düşük gelire sahip hane halkına ipotekli ve riskli konut alma imkanının kapılarını açmıştır. Geliri yetersiz kesim için kredi alma imkanları artmıştır. 2000 yılından itibaren gelişmekte olan ülkelerinde ülke fonları, yatırım fonları, petrol gibi emtialarla giriş yaptığı küresel sistemde gelişmekte olan ülkeler de etkin olmaya başlamış yüksek miktarda likidite ve tasarruf fazlası küresel finans sistemde döngüye dahil olmuştur.2001 yılı subprime ipotekli konut kredileri %7 iken

2006 yılında bu oran %20 olmuştur.180 milyon dolarlık kredi tutarı 2006 yılı itibariyle 600 milyon dolar olmuştur. Beş milyon konut bu kredi türü ile alınmıştır. ABD'nin 80'li yıllardan itibaren başlattığı 2000'li yıllar boyunca uyguladığı muhafazakar mali politika da bu durum üzerinde önemli etkiye sahip durumlardan olmuştur. Bu durum; gelir eşitsizliğini artırırken orta kesimde rahatlama zengin kesimde lehine etkiyle kendini gösterir olmuştur.2000-2007 yıllar aralığında ortalama gelirden %3'lük artış görülmüştür. Göreceli oluşan orta kesim gelir daralması yani kısmi yoksullaşması hane halkının kredi hacmini ve borç düzeyini artırmıştır. Jumbo kredilerin durumunda büyük değişimler olmamasına rağmen riskli subprime konut kredileri hacmi oranında gözle görülür değişimler yaşanmıştır. Bu sebeple; menkul kıymetleştirmeye gidilen oranda da değişim olmuştur. 2000-2001 yılında %46 olan bu oran 2007 yılı başlamadan önceki süreçte %75'e yükselmiştir. Yatırımcılar yüksek getiri amacıyla yüksek risk yoluna girmiş bu da teminatlı borç senetlerinde artışa sebep olmuştur(Bocutoğlu,2014:24-31). Asimetrik enformasyonla birlikte bu durum kredi alanlar üzerinde düzensiz ödemeleri beraberinde getirmiştir. 2006 yılı başlarında yılında FED bu konu üzerinde değerlendirme yapmış fakat denetleme ve düzenleme yoluna gidilmediği için kredilendirme süreci üzerindeki bu değişken durum devam etmiştir. 2006 yılında yeniden devreye giren FED iyice durgunlaşan bu süreci canlandırma adına son iki yılda faiz artırımına gitmiş bu değişken durum sebebiyle ani konut fiyatı değişimleri artmış, kredi alanları güvensizlik sarmıştır. Bunun üzerine aksaklaşan kredi ödemeleri sebebiyle bankalar verdikleri kredileri azaltmış bu da mesken talep ve fiyatlarını düşürmüştür. Güvensizlik üzerine oluşan bu ortam da bankalarda likidite sorunu ön plana çıkmış bu da mali politika da aksaklıklara sebep olmuştur. Bu durum da kısa süre içerisinde domino etkisi yaparak global piyasa da yankı bulmuştur (Susam ve Bakkal,2008:73-74). 2008 yılına doğru FED(Federal Reserve) 'in etkisiyle ABD Hazinesi ve Freddie Mac, Fannie Mae ve şirketlerinin kamulaştırılmasının ardından, AIG(American International Group) şirketine el konulması bu büyük şirketlerin uluslararası piyasadan çekilmesine sebep olmuştur. Bu da; menkul kıymetler için 700 milyar dolar gibi bir tutarın pazara girişine sebep olmuştur. ABD Hazinesi, bu tutar sayesinde otomotivinde büyük yer tuttuğu birçok endüstri alanında hisse satın alımıyla ortaklık oluşturmuştur(Işık ve Duman,2012:241-243). Tüm dünyayı olumsuz etkileyen emlak sektöründeki bunalmış ilerleyen zaman, kökenini 2007-2008 yılından önce kredi veren finans kuruluşlarının zayıflığından alır. ABD'nin inşaat sektörü üzerinden can vermek istediği finans sektörü yanlış planlama

sonucu krize sebep olmuştur. Risk içeren kesime verilen krediler, teminat göstermek, emlak tahvilleri çıkartmak gibi durumlarla piyasaya yüksek faizle sürölmek istenmiş fakat başarılı olunamamıştır. İpotek edilen gayrimenkuller üzerinden taşınmaz fiyatlarında artan kısımlara yeni ipotekler yapılmış bu da piyasa da karşılıksız reel kredi hacmini balonlaşmasına sebep olmuştur. ABD Hükümeti, mortgage piyasasında faizi değişen krediler en az piyasanın üçte biri haline gelmiş bu da mali dengeyi bozmuştur(Susam ve Bakkal,2008:73-74).

Dünyadaki 2008 Küresel Krizi değişimlerini gözlemlemek amacıyla tablo 1’de değerler gösterilmiştir

Tablo 1.

Dünya Ticaret Hacmi(DTH)(%)

Yıllar	2007	2008	2009
Dünya Ticaret Hacmi	7,2	2,80	-10,7
İhracat			
Gelişmekte Olan Ülkeler	9,7	4,0	-8,2
Gelişmiş Ülkeler	6,3	1,9	-11,7
İthalat			
Gelişmekte Olan Ülkeler	12,70	8,5	5,4
Gelişmiş Ülkeler	4,5	0,6	-12

Kaynak: IMF, World Economic Outlook 2008, TOBB 2009

Tablo1’de dünya ticaret hacmindeki artış ve azalışlar yüzde üzerinden gösterilmiştir. Tablo 1’de de görüldüğü üzere; dünya ticaret hacminde, krizle bu yüzdenin büyük oranda düştüğü ve 2008 yılında % 2.8’ e kadar gerilediği görülmektedir. Kriz dönemi için 2007 yılının düşüşle işaret ettiği haber verici etkisi gözden kaçırılmaması gereken nokta olmuştur(Yıldırım,2010:48). İhracat; gelişmekte olan ülkelerde, gelişmiş ülkelere nazaran daha düşük seviye keskin inişe sahiptir. Çünkü gelişmiş ülkelerdeki 2008 yılı % 4,4’lük azalış eski durumdan negatife düşüşünü göstermektedir. İthalat ise ihracatta olduğu gibi yine gelişmiş ülkelerde keskin iniş yaşamıştır ve 2009 yılında % -12.0 ile çakılmıştır.

Gelişmekte olan ve gelişmiş ülkelerin etkilendikleri dinamikler farklılık göstermektedir. Bu durum gelişmekte olan ülkelerde; finansal kriz, finansal ve reel sektör piyasalarında bozulma, döviz ve ya para krizi şeklinde olabilmektedir. Gelişmiş ülkelerde ise bu durum, en güzel örneği ABD ekonomisi olan piyasa üzerinden incelenerek döviz kuru dalgalanmalarının geri planda olduğu asıl sebebinin finansal sistemde boşluklar ve para arzı sıkıntısı olduğu görülmüştür. Kindlerberger, Misnky Schwarts, Friedman, Mishkin, gibi birçok iktisatçı farklı unsurları ön planda tutarak kriz sebeplerini araştırmış krizin detaylı incelenmesini yıllar boyu yapmış olsa da; ilerleyen zamanlarda bu krizde para arzındaki daralmanın ABD’yi finansal krize iten

esas sebep olduğu genel kabul görmüş bir gerçektir (Oktar ve Dalyancı,2010:5-8). Gelişmekte olan ülkelerin bu kriz karşısında daha sakin durduğu fakat büyük ekonomilerin daha tedirgin olduğu göze batmaktadır. Korkuyu oluşturan unsurun ise sermaye değeri kaybı olduğu görülmüştür(Önder,2009:12-15). Devalüasyon(bir devletin resmi para biriminin diğer ülke dövizleri karşısında değer kaybettirilmesi), Avro krizi de bu korkunun içinde olduğu görülen bir gerçek olmuştur. Çevre- merkez ilişkisi önemini artırmış hegomonik güçlerde üretim ilişkilerine yeni bakış açısı getirmiştir. Dalga dalga yayılan ABD kökenli yıkımın Avrupa para birliğine hatta ulus üstü aktörlere sıçraması ittifakların ve yeni politika belirlemenin zemini görülebilmektedir(Atbaşı, 2014:1).

Küreselleşmenin kapitalizmin bir tür ideolojisi olması görüşünün hakim olduğu bu global kriz; IMF gibi kurumların rolünü hatırlatır olmuş küresel sermaye kavramının oluşmasını sağlamıştır. Özellikle kapitalizmin dönemsel yapılanmalarından birisi olarak kabul edilen 2008 Krizi basit bir ekonomik kriz olamayacağı ve hatta verdiği zararında bu yüzden küresel baz da olduğu aşikardır. Neo-liberal iktisadi görüşten hareketle kapitalizmin sadece devinimde olduğu bu sürecin kaçınılmaz gerçeğinin piyasa dengesizliği olduğu net anlaşılmıştır (Durusoy,2009:370-375).

Bu kriz önceki krizden farklı olarak, önceki krizlerde fiziki yatırımların rolü daha fazla iken; 2007-2008 Küresel Finansal Krizini kısmen (yeni yatırım fırsatları sunan) yeni finansal faktörler devreye girmiştir. Global finans ortamının aşırı derecede bağlı ve etkileşimde olması, mevcut krizin küresel ekonomik alana yayılmasında başrol olmuştur. 2007-2008 Küresel Finansal Krizi sadece bir piyasa yıkımı değil aynı zamanda bir regülasyon(devlet tarafından yürürlüğe konulan her türlü kurumsal, anayasal, yasal düzenlemeleri ve diğer her türlü kamusal politikalar başarısızlığıdır ki; bu kriz, anındaki en temel mesele kimin regülasyon uygulayacağı değil nasıl bir regülasyon uygulayacağı durumudur(Bocutoğlu,2014:24-31).

Göstergeleri 2006 yılı sonu 2007 yılı başlarında netleşse de, 2008’de yatırım bankası “Bear Stearn” in batması bu krizin fiili ateşlenmesi olmuştur. Gelişmekte olan ülkelerin yapısal sorunlarının giderilmesi gerekliliği görülmüş krize sebep olmayan birçok ekonominin kriz etkisinden fazlasıyla etkilendiği görülmüştür. Batının 300 yıllık üstünlüğü göreceli olarak kırılmış, uluslararası ticarete bağımlılıkları artmış, ekonomik ve siyasi gücün dağılımın tekrar gözden geçirilmesi üzerinde durulmuştur ki; bu durum, kısa vade de krizin bozduğu anatominin üzerinden hareketle “krizler

yönetimi yaklaşımı” olmuştur(Durusoy,2009:375-376). Fiyat- değer ikilisinin üst üste binmesi ve kapitalizmin yükselen değerler içine girmesi 2007’ye kadar neyin sıkıntı olduğunu ve neden tespit edilemediğini bize açıklaması, Smith’in savunduğu görüş olan insan gücü sevk ve idaresi döngüsündeki yeni iktisadi oluşumun tekrar gündeme gelmesini “servet” kavramının tekrar tanımlanma ihtiyacını doğurmuştur. Realist bakış açısında kapitalist düzen yok sayılmayarak “servet” kavramına emek, güç, hizmet, mal, sevk ve idaresi bakışı getirilmiştir. Bu unsurların denge ve ahenginin bozulması kriz çözümlemede önemle yerini almıştır. Smith’in iş bölümü; maddi genişleme - pazar genişliği üzerinden hareket ettiği ulus devlet üstü ekonomi ortamı, küresel krizin genel sebeplerine değinirken her oluşabilecek kriz ortamında farklı bir aktörde kırılmanın patlak verebileceği de anlaşılmaktadır. Burada ABD’nin kriz aktörü olması geçmiş ya da gelecek te farklı bir aktörün olmayacağı anlamını taşımamaktadır ve bu durum domino etkisi yaratan bir olgudur. Önemli olan güç kavramının sadece para politikasından beslenmediğini görebilmektir. Aşırı birikimlerin kriz yaratabileceği de likidite yetersizliğinin de kriz yaratabileceği görülmekle birlikte başka unsurların etkisi bu krizi doğru analiz etmekte oldukça önemlidir. AB’den genişleme alanı bulan ve ABD ekonomisini ikinci plana atan bu yıkım, güç- sermaye biriktirme olanağı sağlayan kilit noktadaki çözülüm sürecini tek elinde bulundurur. Askeri, teknolojik, siyasi gücün yadsınmadığı yeni bir çözülüm süreci bu krizi çözümlemede önemlidir (Arrighi, 2008:227-232).

1.6. 2008 KÜRESEL KRİZİNİ ETKİLEYEN VE KRİZDEN ETKİLENEN ÜLKELER

Başta AB ve ABD üzerinde çok büyük etkiye sahip 2008 küresel krizi; bütün küresel ekonomiye dahil ülkeleri az ya da çok etkilemiş bulunmaktadır. Japonya, Rusya, İtalya gibi güçlü ülkeleri de içine alan kriz dalgası, gelişmekte olan ülkelerde de seyir göstermiştir. Krizin temeli gelişmiş merkez ülkeleridir. Asya-Pasifik, Amerika Kıtası, Ortadoğu, Güney Asya, üzerinde etki alanı keskin olan bir kriz olması sebebiyle; 1929 Krizi sonrası en büyük küresel kriz kabul edilen 2008 Krizi; İspanya, Portekiz, ABD, AB, Japonya, Rusya, İtalya, Yunanistan, İrlanda gibi ülkelerde net hissedilmiştir. Uzun vade de Türkiye gibi gelişmekte olan ülkeler içinse ihracat- ithalat yapılan her ülkeyi dalgalandıran (başka bir tabir ile suyu bulandıran)

bir kırılma olmuştur (Altuntepe,2009:135-139). 2008 Krizi küresel olması sebebiyle dalga dalga yayılan bir durum olmuştur ve daha çok büyük ekonomilerden hareketlidir. Büyük ekonomilerden orta ölçekli ekonomilere doğru yayılan krizin baş aktörü ABD olmuştur. ABD'den yayılan ve küresel baz da ciddi yıkımlara sebep olan bu kriz; birçok ülkede küçük-orta-büyük bazda etkiye sebep olmuş farklı iktisadi programlamalarla etkisi azaltılmaya çalışılmıştır. Kriz anında çeşitli ülkelerde bazı finansal kuruluş iflasları yaşanmıştır. 2009 yılının başlarında, İngiltere “Northern Rock” ulusallaştırılmıştır. “Fannie Mae” ve “Freddie Mac” devletleştirilmiş ve 200 milyar dolar açıkla, ABD- Lehman Brothers iflas etmiştir. 88 milyar sterlin ile ABD'deki “Bear Stearns” FED desteklemesinden sonra ticari bir kuruluş tarafından satın alınmıştır. “Benelux Fortis” kurtarılmıştır. Citibank, Washoiva'yı satın almıştır. 71 milyar dolar ile İzlanda Glitnir batmaktan kurtarılmıştır. 12 milyar dolar ile Almanya “Hypo Emlak” kurtarılmıştır. 32.5 milyar dolarla Belçika Dexia kurumunun batışı engellenmiştir aynı zamanda 9 milyar dolar civarında kaynakla İrlanda bankaları kurtarılmıştır. İzlanda Kaupthing devlete geçirilmiştir, 864 milyon dolarla İngiltere HBOS, Royal Bank of Scotland, ve Barclays işleme döndürülmüştür. 61 milyar dolar ile İsviçre UBS kurtarılmıştır. Hollanda ING sermaye yardımına gitmiştir. Fransa hükümeti 6 büyük bankaya kredi imkanı verdiğini duyurmuştur. 10 milyar euro ile Belçika, 3.5 milyar euro ile Avusturya Kommunal kredit ulusal hale getirilmiştir. “Constantine Privatbank” ulusallaştırılmıştır. 5 Avusturya bankası 1 euro karşılığında satılmıştır. Kazakistan Hükümeti 4 büyük bankaya para enjekte etmiştir. 3.5-4 milyar dolar ederinde ABD Citigroup, sermaye desteği almıştır. İrlanda “Anglo-Irish” Bankası ulusallaştırılmıştır ve 3 büyük bankasına 7.6 milyar dolar fon aktarılmıştır(Erdönmez,2009:87).

Krizin yıkıcı etkisi gruplandığında;

- Bosna-Hersek, Makedonya, Romanya
- Brezilya, Şili, Panama, Güney Afrika,
- Çin, Malezya, Tayland
- Beyaz Rusya, Kolombiya, Dominik Cumhuriyeti, Meksika, Venezüella
- Bulgaristan, Kazakistan, Letonya, Türkiye, Uruguay, Kosta Rika gibi aşama aşama etkisi değişen ülke grupları görülmektedir (Kaya ve Türkmen, 2013:317-318).

Gruplamalar yapılmasında 2008-2009 döneminde birçok ülkede çok değişiklik görülmesine karşın bazılarında yok denecek kadar az değişiklik görülmüştür. Büyüme oranlarının binde sekizlere kadar gerilemesi ülkelerin ne denli etki altında olduğunu gösterirken bir yandan da farklı değişkenlerdeki ani değişimler küresel ekonomide aktörlerin ne denli etkili olacağını ipucunu vermiştir. Artan DDY(Doğrudan Devlet Yatırımları) ve borç stoğunun azalması krizin habercisi olmuştur fakat sadece bu değişkenleri anlamak krizin etkisi altındaki aktör listesini tam analizde yeterli olmamıştır. Yukarıda 5 Grup olarak da ifade edilen, nispeten daha küçük ölçekli ekonomiler krizin geniş yelpazesini hatırlatmaktadır(Kaya ve Türkmen,2013:333-334).

1.6.1. En Çok Etkileyen Ülkeler

2008 Krizi'nin Amerika Birleşik Devletlerinden kaynaklı olması sebebiyle en çok domino etkisini yaratan aktörün bu ülke olması kaçınılmazdır. İkinci etkili aktör ise etkilendiği için etkileyen AB(Avrupa Birliği)olmuştur. ABD'deki Lehman Brothers yatırım bankasının 158 yıl sonrasında 613 milyar dolar borçlanma rakamı ile iflasını açıklaması krizin tetik noktasıdır. Yakın süreçte etkilenen AB'nin hemen yaşadığı ekonomik gerilemeler, onun siyasi ve ekonomik mevcut durumunun yetersizliğini ve daralma yaşandığını göstermiştir. Faaliyetinin devamının bu şekilde sürdürülmesinin uluslararası kurumu ölüme götürdüğü sebebiyle sadece makroekonomik baz da yapılan faaliyetlerin yetersizliği görülmüş ülkeler arası ekonomik koordinasyonun şekillendirilmesine önem verilmiştir. Bu da; en az ABD kadar diğer ülkeleri etkileyen ikinci aktörü doğurmuştur. Küresel ölçekli rekabet güçlerini zayıflatma yoluna iten AB(Avrupa Birliği) kurumu ve artan borç yüküne sebep olan ABD; krizin derinliğinin artmasına sebep olmuştur. İleriye dönük mali, finansal ve siyasi ortak planlamalar yapılsa da içinde bulunulan süreçte negatif nüfuzu yüksek iki aktör ön plana çıkmaktadır. Avrupa'da ilk yansıması görülen ekonomi Yunanistan ekonomisi olmuştur. 2010 tarihinde IMF-AB ortaklığında yapılan çalışmalar euro kurtarma odaklı olmuş olmasına rağmen etki alanlarını daraltamamıştır(Turgan,2013:232-233). ABD'nin azalan milli gelir ve üretim, negatif yöne dönen büyüme ivmesi, artan işsizlik AB ülkelerine sıçramış büyük ekonomiler;

yaşanan bu mali-finansal-ticaret yatırım alanı daralmalarıyla diğer ülkeleri olumsuz etkisine maruz bırakmıştır. Küresel nitelik kazanması da bu sebeplidir(Erarslan ve Timurtaş,2015:29-31).

Krizi etkileyen ülkelerin tablo olarak analizi;

Tablo 2.

Bankalara yapılan yardımların GSYH' ya oranı(%)

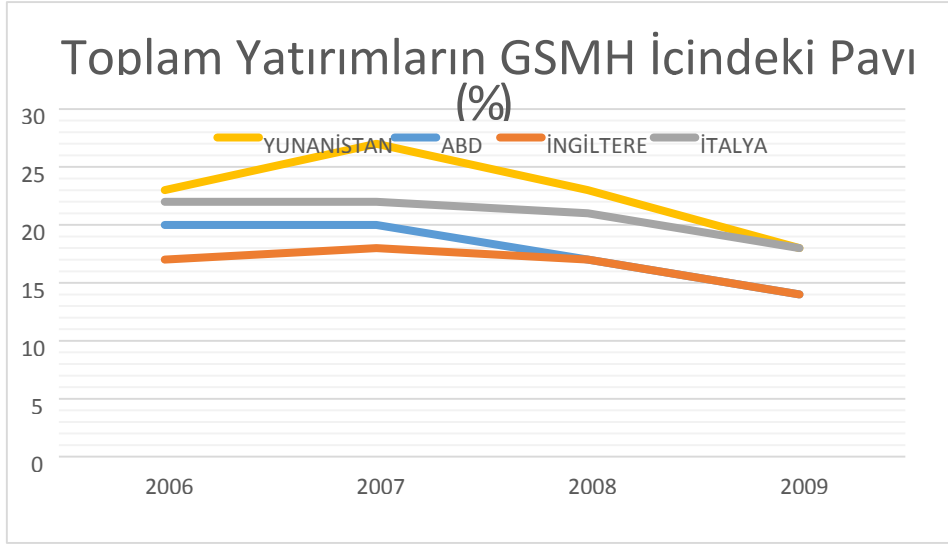
Ülkeler	Sermaye yardımı	Varlık alımı ve borç verme	Merkez Bankası yardımı	Likidite yardımı ve diğer destekler	Borçlara verilen garantiler
JAPONYA	2.4	6.7	0	0	3.9
ABD	4	6.0	1.1	31	31.3
PORTEKİZ	2.4	0	0	0	12
ALMANYA	3.7	0.4	0	0	17.6
BİRLEŞİK KRALLIK	3.5	13.8	12.9	0	17.4
İSPANYA	0	4.6	0	0	18.3
İRLANDA	5.3	0	0	0	257
FRANSA	1.2	1.3	0	0	16.4
İTALYA	1.3	0	0	2.5	0
YUNANİSTAN	2	3.3	0	6.2	11.6

Kaynak: Karakurt ve Akdemir, 2016:228

Tablo 2' ye bakıldığında; banka yardımlarının GSYH' da büyük oranda pay oluşturduğunu görülmektedir. Finans sektörüne yapılan yardımın bu denli olma sebebi krizi engelleme çabası olmakla beraber, banka borçlarının kamulaşması da kamu kesiminde banka borcunun artmasına sebep olmuştur. Bu ülkeler, krizden etkilenerek diğer küçük ölçekteki ekonomileri etkileyen aktör konumunda olmuştur ve görüldüğü üzere krizi derinleştiren etken olmuşlardır. Krizin yıkımın açıkça görüldüğü bu tablo

etkilenen ülkelerin esas etkilenme sebeplerini de göz önüne serer (Karakurt ve Akdemir. 2016:228-229).

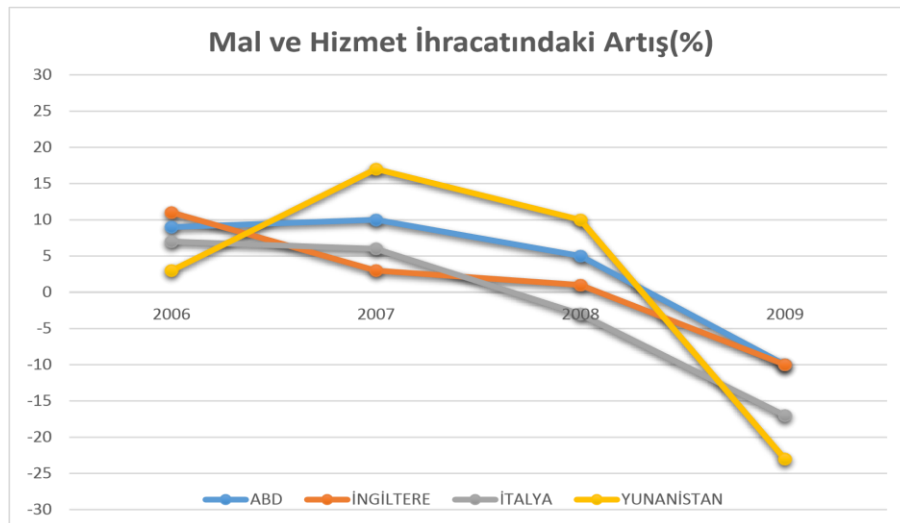

Grafik 1: Toplam Yatırımların GSMH içindeki payı (%)

Kaynak: Aktaş ve Şen,2013:142

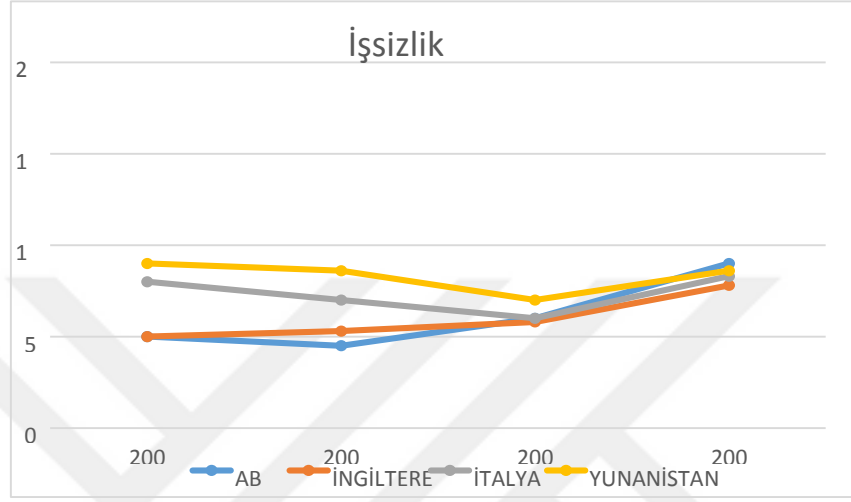
Grafik 1’de yatırımların ülke büyümesinde belirleyici etkisi göz önüne alındığında gelişmiş ülkeler olan bu 4 ülke; kriz öncesi büyümede azalan yatırım payını gösterir. Bu daralmanın kriz habercisi olduğu ve serbest ticaret durumu göz önüne alındığında, kriz ile birlikte ülke içlerindeki daralmaların diğer ülkelere yayılımı tahmin edilebilir hale gelmiştir. ABD’de daha net görülen azalma da krizi tetikleyen unsurun önceden kendini gösterdiğini gözler önüne sermektedir.

Grafik 2: Mal ve Hizmet İhracatındaki Artış(%)

Kaynak: Aktaş ve Şen,2103:143

Grafik 2’de anlatılan mal ve hizmet sektöründe yaşanan artışın büyümenin önemli ivmelerinden birisi olduğu göz önüne alındığında;2008 öncesi ve sonrası farkı net görülmektedir. Ekonomik kriz öncesi (İngiltere hariç) bu ülkelerde ki düşüş, İngiltere’ye geç yansıyan krizin diğer bir ipucu olmuştur.

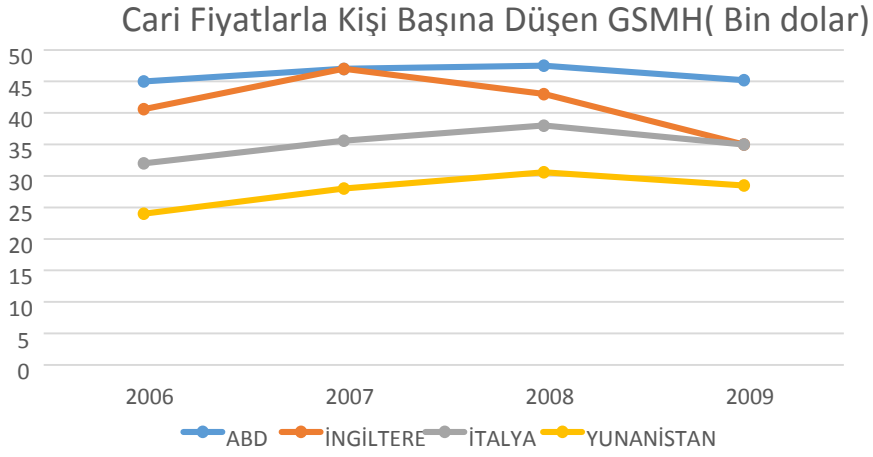

Kaynak: Aktaş ve Şen,2103:143

Grafik 3: İşsizlik oranı (%)

Grafik 3’e göre, 4 seçilmiş büyük ekonomiye bakıldığında; ihracat oranı ve yatırım azalmasıyla işsizlik beraberinde gelmiştir Yunanistan hariç bütün ülkelerde, bu durumda kriz öncesi işaret olduğu görülmektedir.

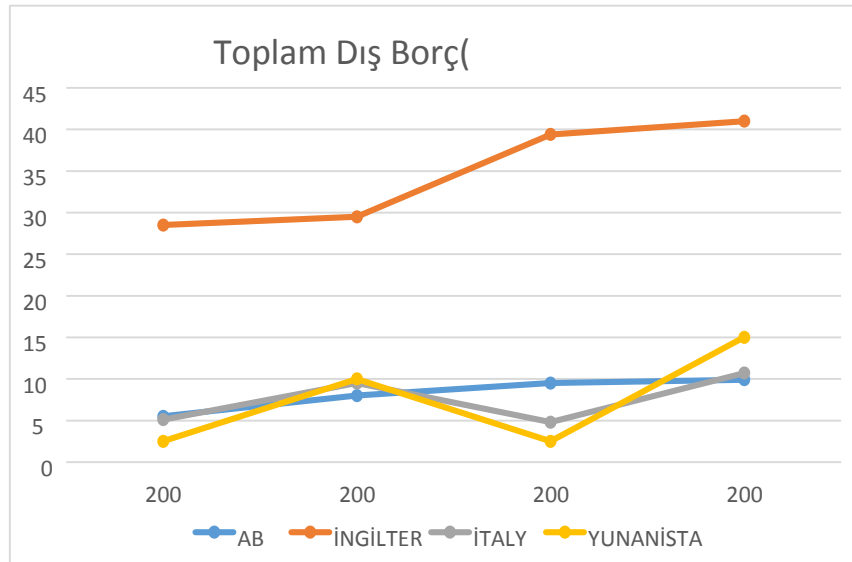

Grafik 4: Cari Fiyatlarla Kişi Başına Düşen GSMH (Bin Dolar)

Kaynak: Aktaş ve Şen,2013:143-144

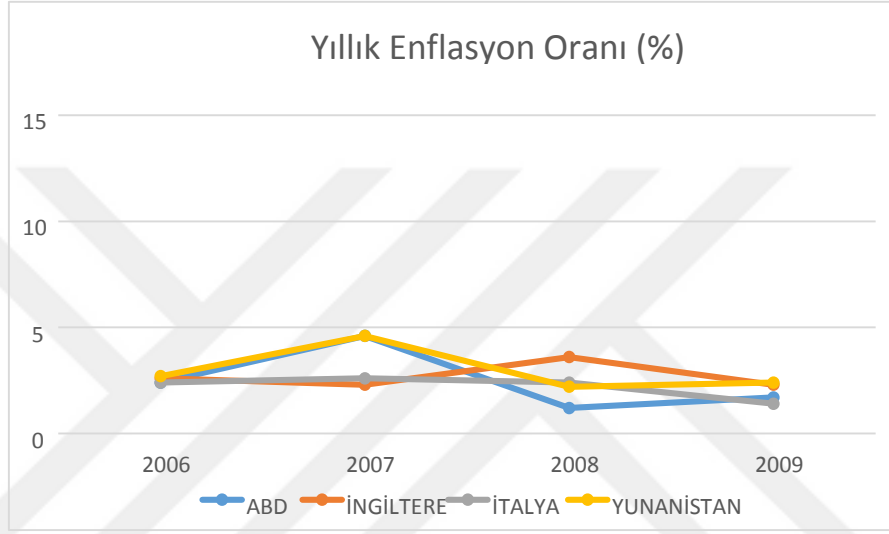
Grafik 4’te; kriz anına kadar düşüş göstermediği görülen bu durumun krizi önceden anlamada faydasız olmakla beraber sonra etkilenecek olan ülkeler için gözlemlenebilir bir unsur olduğuna dikkat çekilmektedir.

Grafik 5: Toplam Dış Borç(Kamu+ Özel)/ GSMH(%)

Kaynak: Aktaş ve Şen,2103:145

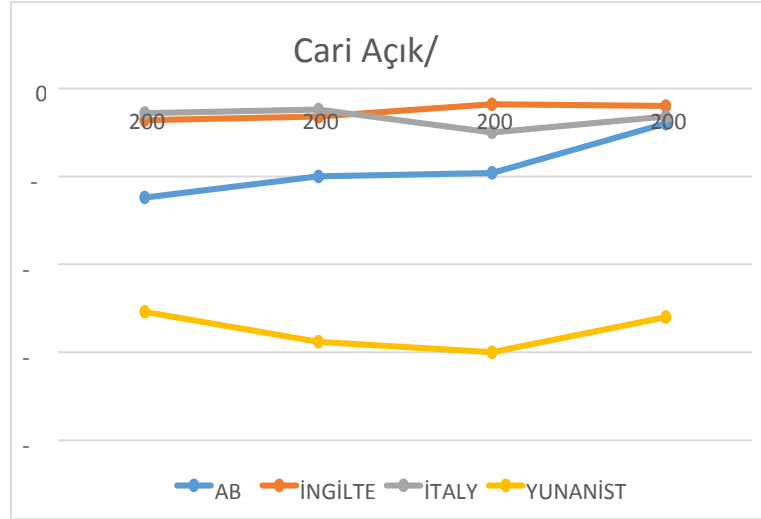
Grafik 5'e bakıldığında; ABD de dış borç artışı olduğu diğer ülkelerin ise krizden daha sonra etkilenen ve diğer ülkelere etki eden olduğunu görebiliriz. GSMH içinde dış borç payının arttığı İngiltere ve ABD, krizin geldiğini haber veren iki ekonomi olmuştur. Kriz sonrası bu dört ülkede dış borcun artması krizin yıkıcı etkisini gözler önüne seren diğer bir unsuru göstermekte ve diğer etkilenen küçük ölçekli ekonomilere sinyal olmuştur.

Kaynak: Aktaş ve Şen,2013:144

Grafik 6: Yıllık Enflasyon Oranı(%)

Grafik 6'da gösterilen ve fiyatlar genel düzeyinin artışı olarak tanımlanan enflasyon; kriz durumlarında önemli bir belirleyici hatta kriz öncesi sinyali olmakta ve kriz oluşacak ya da oluşmuş ortamda talep daralması sebebiyle düşme eğilimine girmektedir. Grafik 6'da da görüldüğü gibi; farklı reaksiyon göstermiş olunması, ABD'de kriz öncesi ciddi oranda azalan enflasyon oranı krizin ABD kaynaklı olduğunu bir kez daha teyit eder bir grafikdir.

Grafik 7: Cari Açık/ GSMH(%)

Kaynak: Aktaş ve Şen,2013:145

Grafik 7; kriz zamanında en çok önem arz eden ülkelerin cari açıklarını göstermektedir. Cari açık; döviz girişinin döviz çıkışını karşılayamaması durumunda oluşan kavramdır. ABD’de büyük bir değişimin gözlenemediği bu durum; Yunanistan ve İtalya gibi ülkeler için kriz öncüsü olmuştur. 2008 Krizi için bu faktör İtalya ve Yunanistan’da artış göstermiştir.

Bütün bu unsurlarla hazırlanan grafikler krizin öncü unsurlarını ve etkilenen ülke ve aktörleri göstermekte, hem etkileyen hem etkilenen bu dört büyük ekonominin etkilediği ülke ekonomileri için adım olmaktadır(Aktaş ve Şen,2013:142-146).

1.6.2. En Çok Etkilenen Ülkeler

ABD kaynaklı 2008 krizinin diğer ülkelere yayılımı dış ticaret üzerinden yoğunluk göstermiş olup gelişmekte olan ülkeleri hedef almıştır. AB ülkeleri dahil bütün ülkeleri farklı oranlarda etkisine almış olan bu kriz, küreselleşmeden ayrı düşünülememiş ve kıtalar arası hızla yayılmış bir durumdur(Yurdakul,2015). Krizden etkilenen ülkelerin genel yapısına bakıldığında güçlü ekonomilerden çok değişken seyri olumlu-statik seyirde olan ülkelerin daha az hasarla bu sürece girdiği ve çıktığı, büyük ekonomilerin değil istikrarlı ekonomilerin yıkımı daha az yaşadığı anlaşılmıştır. Avrupa ülkelerinde artan borç krizi çok fazla olmasına rağmen daha

küçük ölçekli ekonomilerde borç haznesinin artmadığı görülmüştür. ABD’de patlak vermesi sebebiyle hem etki eden hem etkilenen Amerika ekonomisinin Avrupa Ülkeleri üzerinde etkisi daha keskin olmuş, gelişmiş olan ülkelerin hemen hemen hepsinde gelişmekte olan ülkelere oranla daha büyük hasar görülmüştür.

Gelişmiş ülkelerde başlayan kriz;

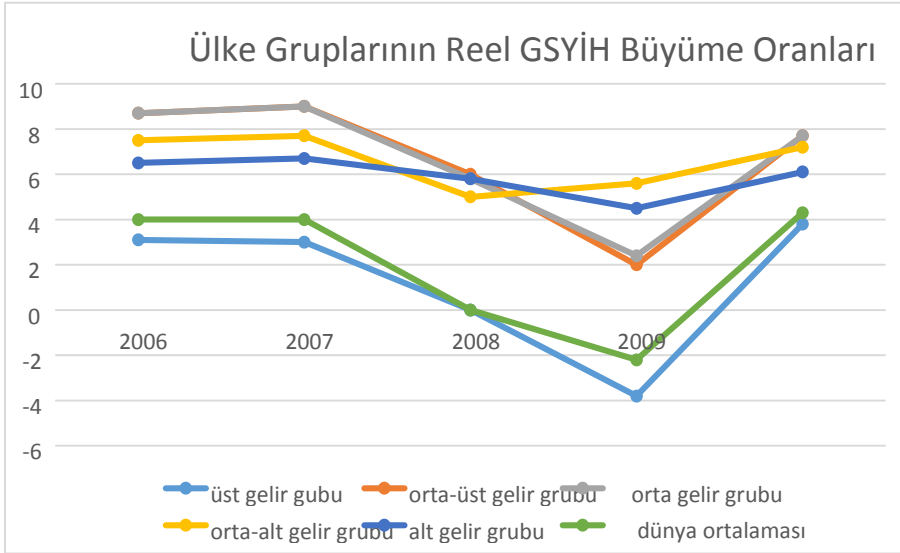
- Dış ekonomiye açık olma oranı
- Ticaret
- Kapital akımları üzerinden gelişmekte olan ülkelere sirayet etmiş,
- Küresel ekonomiye entegre oranı bazında nüfuz görülmüştür ki; her ülke bu temel unsurlar oranında etkilenmiştir.

Avrupa’ya ve gelişmekte olan ülkelere ekonomik yolla yansıyan krizin geçmiş kriz sebebiyle istikrarlı ekonomilerin sağlam finansal ve maliye politikalarıyla bu durumu daha az tesirle atlattığı görülmüştür. Etkilenen büyük ekonomilerin milli gelirinde oluşan azalma, gelişmekte olan ülkelere daha düşük oranda seyir etmiştir. Krizin ilk aşamasında; Fransa, ABD, Almanya, Birleşik Krallık gibi büyük ekonomilerde gıda ve hayvan ithalatında % 30 oranında azalma görülmüştür. Emtia fiyatları düşen bu ülkeler, ilk dalgadan etkilenen; daha sonra küresel baz da ticari ilişkisinin olduğu, nispeten küçük ölçekte ki ekonomileri etkileyen konumda olmuştur. Ticaret hacminde ki daralma büyük ölçekte olmuş, yüksek oranda ithalat yapan ülkeler için bu durum; petrol, emtia fiyatları, gıda fiyatları açısından fayda sağladığı için farklı unsurlar üzerinden krizden etkilenen başka grup ülkelerin oluşmasını sağlamıştır. Kriz, mal ve hizmet talebinin dengesinin bozulmasına sebebiyet vermesiyle her ülkede hissedilmiştir fakat her ülkede farklı şekilde vücut bulmuştur(Karakurt ve Akdemir,2016:228-231).

Gelişmiş ülkelere göre daha az zararlı krizi atlaman gelişmekte olan ekonomiler, büyük çöküş yaşamamış krizi az zararlı atlaman fakat etkilenen ülke konumuna gelmiştir. Az etkilenme sebebi merkez aktör konumunda olmayan bu ekonomilerin kısıtlı dış ve iç ticaret hacminin olmasıdır. Bu krizde yıkımı büyük olan ekonomiler yani merkez ekonomiler olmuş yan aktörler diyebileceğimiz nispeten küçük ölçekli aktörler ikinci dalgadan etkilenen ekonomiler olmuştur. Bu sebeple krizden çıkış aşaması da gelişmekte olan ekonomiler için çok daha kolay olmuştur.

Başta Türkiye olmak üzere birçok gelişmekte olan ülkeden bahsedebilecek olan ülkeler etkilenen ekonomilerdir(Cömert,2013:35).Gelişmekte olan ülkelerin yaşadığı durum ülke içine azalan döviz yatırımları, azalan sermaye akımları, artan ticari bonolardaki risk primleri, para değerinde kayıplar, düşen banka borçlanmaları olmuştur. Yunanistan, Hollanda, Türkiye, Balkan ülkeleri, Japonya, Türkiye Cumhuriyetleri, Almanya, Avusturalya, Kore, Portekiz, İsveç, Arjantin, Çin, İspanya gibi birçok ülke sayılabilecek olan etkilenen aktörler kendi etkileniş şekil ve oranlarında politikalar geliştirmiştir. Mauritius, , Makedonya, Kosta Rika, Kolombiya, Bulgaristan, Şili, Meksika, Dominik, Venezüella, Romanya, Bosna Hersek, Kazakistan, Uruguay, Letonya, Malezya, Türkiye, Tayland gibi birçok ülkede etkisi görülen kriz için farklı değişkenlerde oluşan dalgalanmalar her ülkede krizin farklı yansımaları olduğunu göstermekle birlikte; buna karşın farklı ekonomik politikalar belirlemelerinin de temeli olmuştur. Yapılan analizlerde Kolombiya ve Meksika arasında birkaç durum açısından benzerlik görülmüş. Kosta Rika- Uruguay gibi ekonomiler benzer şekilde etkilenmiş. Makedonya ve Bosna-Hersek gibi ülkeler de benzer sıkıntılar yaşamıştır. Gelişmekte olan ülkeler üzerinden krize bakıldığında bu grup ülkelerin sermaye açığı ve cari işlemler üzerinden daha çok sorun yaşadığı görülmektedir. Birbirine yakınsayan etkilerde krizi yaşayan ülkeler; absorbe ve çözüm aşamasında aynı etkiye politikalar üretmemiş olması, bu ekonomilerin dengelerinin değişmesine zemin hazırlamıştır. Tayland, Çin, Malezya ekonomisi benzeri ülkeler daha az kriz etkisine maruz kalan ülkeler olmuştur. Kosta Rika, Türkiye, Uruguay gibi ülkeler etkilenen fakat çabuk çıkış yolu bulabilen ülkeler olmuş. Makedonya, Bosna Hersek, Romanya gibi ülkeler de ise kriz etkisi çok yıkıcı olmamakla beraber kriz sonrası ekonomi toparlama sürecinde sıkıntı yaşayan ülkeler olmuştur. En çok etkilenen grup; Kazakistan, Bulgaristan, Letonya ekonomileri olmuş ve yüksek dış borçlanma ile çözüm arayışına girerek kriz etkilerini 2011 yıllarına kadar sıfırlayamamışlardır. Etkilenmeyen ülkenin olmadığı 2008 küresel krizinde; farklı değişkenler üzerinden etkilenen, farklılık ve benzerliklerin yaşandığı, hassas ve çok kırılgan bir sürecin uzun sürdüğü dünya ekonomisini görülmektedir(Kaya ve Türkmen,2013:327-336).

Grafik 8 ile krizin etkisinin gösterilmesi şu şekildedir:

Grafik 8: Ülke Gruplarının Reel GSYİH Büyüme Oranları

Kaynak: Cömert ve Çolak, 2013:4

Grafik 8’de de görüldüğü üzere; gelişmekte olan ülkeler kriz sırası ve sonrasında bağıl başarılı performansla bir takım roller oynamış olsalar dahi birçok etki unsurunun bulunması, gruplanan ülkelerin kriz anında ve sonrasındaki başarımlarını analizinde yetersiz kalır. Gelişmekte olan ülkelerin dünya krizinden (göreceli olarak) daha düşük bazda etkilenmiş ya da başka ifadeyle finansal bir yıkımla yüz yüze kalmamaları yaşadıkları finansal şokların önceki dönemlerdeki şoklara göre daha küçük olmasından kaynaklanmaktadır. Gelişmekte olan ülkelerin daha düşük çaplı beklenmeyen bir durum yaşamış olmasının sebebi ise; gelişmiş olan ülkelerin kriz sırasında güvenli alan işlevini tam anlamıyla yerine getirememesinden kaynaklıdır (Cömert ve Çolak, 2013:4-5). Ekonomik sıkıntıları büyük keskinlikte yaşayan dev ekonomilerin ticari ilişki içinde olduğu ülkeleri etkilememesi beklenemez bir durum olmakla birlikte aynı oranda etkilememesi dikkat çeken nokta olmuştur. Avrupa’dan ve Amerika hareketle Ortadoğu’ya yayılan krizin Orta Asya ülkeleri üzerindeki etkilerine bakmak da diğer önemli nokta olacaktır.

Tablo 3.

Bazı Orta Asya Ülkelerinin Büyüme Oranı

Ülkeler	2007	2008	2009
Özbekistan	9.3	9	8
Azerbeycan	25	10.8	9.3
Yunanistan	4.3	1	-2
Türkiye	4.7	0.7	-4.8
Kazakistan	8.9	3.3	1.2
Kırgızistan	8.5	8.4	2.9
Tacikistan	21.7	21.2	3.9
Türkmenistan	11.8	14.7	6

Kaynak: Mercan.2104:131;Erarslan ve Timurtaş.2015

Tablo 3’de kriz döneminde negatif büyüme gösteren ülkelerin Türkiye ve Kırgızistan olması sebebiyle, her gelişen ekonomi de aynı etkide kriz bunalımı görülmediği aşıkardır (Mercan,2014:131).

Etkileyen ve etkilenen konumundaki ülkeler için genel borç artışının gösterge olduğu tablo;

Tablo 4.

AB Üyesi ülkelerin ve İrlanda’nın Toplam Kamu Borç Stoklarının GSYİH (Gayri Safi Yurt İçi Hasıla)’ ya Oranı

Yıl / Ülke	2007	2008	2009
Yunanistan	107	113	129
Ab(27 Ülke)	59,0	62,5	74
İrlanda	24,8	44,2	65,2
İngiltere	44,4	54,8	69,6
İspanya	36,2	40,0	53,8
İtalya	103,1	105	115
Portekiz	68,3	71,6	83
Romanya	12,8	13,4	23,6
Slovenya	23	21,9	35
Slovakya	29,6	27,8	35,5
Macaristan	67	73	79,8
İzlanda	28,5	70,3	87,9
Belçika	84	89	95,80

Kaynak: Erarslan ve Timurtaş, 2015:36-37

Tablo 4’de görüldüğü gibi, bu ülkelerde ki borç kriz oranı yüksekliği üretimle döndürülemeyen ekonomilerin krizden ne denli yüksek oranda etkilendiğini gösterir durumdadır(Erarslan ve Timurtaş, 2015:37).

Tablo 5.

Dünya Ekonomisinde Üretim Artış Hızı (%)

Ülkeler	2007	2008	2009
ABD	2,0	0,4	0,1
Euro Bölgesi	2,6	0,7	0,2
Fransa	2,2	0,3	0,2
İngiltere	3,0	0,7	-0,1
Rusya	8,1	5,6	5,5
İtalya	1,5	-1,0	-0,2
Gelişmekte olan Ekonomiler(Genel)	8,0	6,0	6,1
Gelişmiş Ekonomiler(Genel)	2,6	0,6	0,5

Kaynak: Yıldırım,2010:48, TCMB,2008

Tablo 5’ ye bakıldığında; 200 Küresel krizi; maliyet kanalı açısından, toplam talepte meydana gelen hızlı düşüşle aynı doğrultuda olarak üretim artış hızında gerilemeler vardır. Firmaların, anaparanın kullanımındaki etkinliği sınırladığı görülmüş ve nisbi getirileri aşağı çektiği anlaşılmıştır. Toplam talep konumunun uzun bir süre düşük seyirde devamı, işgücü talebi ve ücret karşılıklarının düşmeye meyilli ivmeye geçişi getirmiştir. İhracat kalesi olarak görülen ihracat odaklı illerde, birçok sanayi ağırlıklı ülkede de düşüş belirgin olmuştur.

2008 küresel krizinde etkilenen ülkeler açısından, büyüme oranlarındaki değişimin analizi Tablo 6'dadır:

Tablo 6.

Büyüme Oranları(%)

Ülkeler	2007	2008	2009
Yunanistan	3,3	-0,3	-4,3
İrlanda	5,5	-2,2	-5,6
Fransa	2,3	-0,1	-3,1
Almanya	3,3	1,1	-5,6
Rusya	8,5	5,2	-7,8
İtalya	1,7	-1,0	-5,5
Portekiz	2,4	0,0	-2,9
İspanya	3,8	1,1	-3,6
Çin	14,2	9,6	9,2
Brezilya	6,1	5,2	-0,3
Euro Bölgesi	3,0	0,5	-4,5
Meksika	3,1	1,4	-4,7
Türkiye	4,7	0,7	-4,8

Kaynak: Karakurt ve Akdemir,2016:237-245

Tablo 6 incelendiğinde; Büyüme oranlarında dünya ülkelerinin çoğunda düşüş fark edilir durumdadır. Yaşanan küresel kriz nedeniyle tüm dünyada bütçe açığındaki artışına sebep olmuştur. 2008- 2009 yılı dönemi kıyaslandığında, Büyüme oranlarında düşüş nettir ve kasa fazlası veren bazı ülkelerin kriz nedeniyle gelir-gider açığını vermeye başladığı görülmüştür(Karakurt ve Akdemir,2016:237-245).Türkiye’de eksi hanelere gerileyen büyüme hızı da kriz sebepli durgunluk ve daralmanın göstergesidir.

Genel olarak;

Küresel kriz; Küresel alana dahil bütün devlet ekonomilerinde büyüme oranlarının hızla düşmesine sebep olmuş, bunun yanı sıra sabit yatırım harcamaları, sanayi üretimi, ticaret hacmi de büyük ölçüde düşmüştür. Buna bağlı olarak istihdam azalmış, başka bir ifadeyle işsizlik artmış ve farklı oranlarda da olsa bundan etkilenmeyen bir ekonomi olmamıştır(Narin ve Maşrap,2010:6). Küresel kriz sonrası

için en dikkat çeken nokta; 2012 yılında, AB Dönem Başkanı'nın Yunanistan, İrlanda, Kıbrıs Rum Yönetimi, Portekiz, İzlanda, İspanya'nın ekonomik çöküşünü açıklaması, Almanya'nın büyüme ivmesinin düşüşe geçmesi elbette krizden en çok yara alan ülkeleri gösteren bir durum olmuştur (Aktaş ve Şen,2103:140-146). Dünya geneline bütçe açığı çerçevesinden bakıldığında; 2010'da onda birlik bir açık varken, ülkeler bazında bakıldığında. 2010 yılında; Fransa, İngiltere, ABD, Japonya, Avusturya ve Almanya bütçe açıkları sırasıyla; %7, %14, %14,2, %8,7, %6,10 ve %5,9 olarak gerçekleşmiştir. Ve ABD'de ülke içi gelir-gider açığının yüksek olmasının en önemli nedeni olarak; Irak ve Afganistan başta olmak üzere yıllardır hararetli temas içerisinde yer alması ve 2007-2008 küresel ekonomik krizinin etkisinin hala sürüyor olması gösterilmektedir (Işık ve Duman,2012:255-256).

1.7. 2008 KÜRESEL KRİZİ KRONOLOJİK İNCELEMESİ

Tablo 7.

2008 Krizi'nde Yaşanan Durumların Kronolojisi

Tarih (2008-2009)	Önemli Gelişmeler
1-8 Eylül 2008	Amerikan Hükümeti, İpotekli Konut Finansmanı Kurumları olan Freddie Mac ve Fannie Mae'nin kontrolünü ele geçirmiştir.
14 Eylül 2008 ve sonrası	ABD Merkez Bankası, 85 milyar dolar vererek AIG'yi yok olmaktan döndürmüştür. Amerikan Hazinesi "Sorun yaşayan Aktiflerin Rehabilitasyonu Programı" nın açılımını yapmıştır. Bu program kapsamında; hükümetin 700 milyar dolara yakın tutarda ipoteğe dayalı menkul kıymet almasına imkan sağlanmıştır.
21 Eylül 2008 ve sonrası	İngiltere hükümeti; "Bradford and Bingley" in yeni sahibi olmuş Morgan Stanley ve Goldman Sachs yatırım bankacılığında mevduat bankacılığı konumuna getirilmiştir.
28 Eylül 2008 ve sonrası	Japon Nomura; Lehman Brothers'ın Asya'daki varlıklarını ve daha sonrada Avrupa'daki varlıklarını da satın almıştır. Fortis Bank'ın % 49'u kamuya açılmıştır. Washington Mutual Şirketi; 328 milyar dolar aktif varlığı ile Amerika tarihinde en büyük banka iflasına gitmiştir. Önlemler Yunanistan, İzlanda, Almanya, İtalya, Avusturya, Danimarka, ve Portekiz'de de alınmış ve açıklanmıştır. İngiltere, İsveç, Amerika'da mevduat garanti limitleri artırılmıştır. Citigroup. Wachovia'yı satın almıştır. Likidite sıkıntısındaki Dexia

---

	<p>kurumunu kurtarmak amaçlı; Lüksemburg, Fransa, Belçika hükümet yetkilileri 6.5milyar euro destek sağlanmasına karar vermiştir. 3 Ekim tarihinde de Avrupa maliye bakanları; bütün Avrupa ülkelerinde banka mevduatlarına getirilen asgari güvencenin 50.000 euroya çıkarıldığını deklare etmiştir.</p>
5 Ekim 2008 ve sonrası	<p>BNP Paribas; Fortisbank'ın 14.50 milyar euro ederindeki hisselerini satın almaya karar vermiştir. Likidite sıkıntısı çeken Dexia'yı kurtarmak için; Fransa, Belçika ve Lüksemburg devletleri tarafından 6 milyar euro desteğin sağlanmasına karar verilmiştir. Alman Hükümeti; ticari bankalar ve federal düzenleyicilerle beraber Hypo Real Estate için 50 milyar dolarlık kredi garantisi verileceğini açıklamıştır. İspanya hükümeti. İspanya bankalarına ait aktifleri satın almak amacıyla 40 – 68 milyar dolar aralığında tutarında acil fon oluşturmuştur. Amerikan Merkez Bankası (FED); ticari tahvil piyasasına büyük krizden bu yana ilk kez müdahale etmiştir. İngiltere hükümeti. İngiltere bankaları için açıkladığı” Büyük Kurtarım Projesi” kapsamında; 250 milyar sterlinlik yeni kredi ve aynı tutarda likidite karşılıkları için garanti de yer almıştır. İngiltere Merkez Bankası, İsviçre, ABD Merkez Bankası, Avrupa Merkez Bankası, İsveç ve Kanada Merkez Bankaları ile koordineli faiz azaltımı yapmıştır. Çin'in Merkez Bankası da eş zamanlı olarak faiz indirimine gitmiştir. İngiltere hükümeti; finansal kurumlara olan güvenin yeniden tesisi için 685 milyar dolarlık bir plan açıklamıştır ve plan kapsamında bankaların açtıkları yeni kredilere garanti getirilmiştir. 88 milyar tutarında öz sermaye sağlanması hedeflenmiştir.</p>
12 Ekim 2008 ve sonrası	<p>Avrupa Hükümetleri; 2.5-3.0 trilyon dolar tutarında kurtarma paketlerini oluşturmuştur, Kurtarma paketleri; doğrudan kredilere garanti verilmesini ve bankacılık sektörünün yeniden kaynaklandırılması içermektedir. ABD, 700 milyar dolar tutarındaki kurtarma paketinin 250 milyar dolar tutarındaki bölümünün bankaların yeniden sermayelendirilmesinde kullanılacağını duyurmuştur.</p>
19 Ekim 2008 ve sonrası	<p>IMF; İzlanda'yla iki yıl vadeli olarak ekonomik iyileşme programı üzerinde anlaşmaya varmıştır. Belarus Merkez Bankası tarafından, ekonomik büyümenin ve istikrarın devamının sağlanması amacıyla IMF'den kredi istendiği açıklanmıştır. İsveç hükümeti; bankalara ve konut sektörüne kaynak imkanı oluşturan finans kuruluşlarına yakın destek vereceğini açıklamıştır. Bu dönemde bankalara likidite imkânı temin edileceğini, KOBİ'ler için de Kore Kalkınma Bankası'na 750 milyon dolar tutarlı bir kaynak aktarılacağı açıklanmıştır.</p>

---

26 Ekim 2008 ve sonrası	Meksika yetkilileri, Meksika Merkez Bankası kredi piyasalarının sağlıklı işlemesi amacı ile 10-11 milyar dolar ederinde bono alacağını belirtmiştir. IMF tarafından; gelişmekte olan bazı ülkelerin yaşadığı kısa vadeli kredi sıkışıklığının hafifletilmesi için likidite kolaylığı olarak tanımlanan bir aracın önceden seçilmiş, kredi bulmakta zorluk yaşayan ve iyi yönetilen üst düzey gelişmekte olan ülkelere sunulacağı açıklamıştır. Amerikan Merkez Bankası; Meksika, Güney Kore Brezilya para birimlerini dolara çevirmeleri imkanı için her ülkeye ayrı ayrı 30 milyar dolarlık kaynak açmıştır.
2 Kasım 2008 ve sonrası	IMF'nin; Macaristan'a 15 milyar dolar, Ukrayna'ya 16 milyar dolar ekonomik destek programı konusunda anlaşmaya varıldığı açıklanmıştır. Macaristan'ın IMF ile yaptığı stand by anlaşması çerçevesinde, AB'den 25 milyar dolarlık kredi ve fon alınacağı açıklanmıştır. Avrupa Merkez Bankası; İsviçre ve İngiltere Merkez Bankası faiz oranlarında indirim yapmıştır.
9 Kasım 2008 Haftası	Çin Hükümeti; orta seviye gevşek bir para politikası uygulanacağını açıklamıştır. Çin, 586 milyar dolarlık bir ekonomi teşvik planı açıklamıştır. G-20 Liderler Zirvesi buluşması ardından küresel büyümeyi yeniden tesis etmek ve dünya finansal sistemleri için gerekli reformları sağlayabilmek üzere aksiyon planı üzerinde anlaşmaya varılmıştır. Amerikan Merkez Bankası tarafından, AIG sigorta şirketinin destekleme planının revizesi duyurulmuştur.
23 Kasım 2008 ve sonrası	ABD Merkez Bankası; 600 milyar dolar ederinde ipotek finansmanı kredilerine dayalı menkul kıymet alacağını, 200 milyar dolar büyüklüğünde tüketici borçlarına dayalı taşınmaz alma imkanı sunacağını açıklamıştır ve buna ek olarak; Fannie Mae, FED, Freddie Mac şirketleri ve Federal Home Loan Banks tarafından ihraç edilmiş olan menkul kıymetlerin de bir kısmını alacağını açıklamıştır. ABD Hazine Bakanlığı, FDIC ve FED ile anlaşma sonucunda Citigroup; 40.0 milyar dolarlık sermaye desteği almıştır.
30 Kasım 2008 ve sonrası	İsveç Merkez Bankası, Yeni Zelanda, İngiltere Merkez Bankası; Avrupa Merkez Bankası göstergesindeki faiz hadlerini aşağı çektiğini ilan etmiştir. Fransa Hükümeti. Fransız ekonomisi teşviki için 33 milyar dolarlık bir plan açıkladı.
7 Aralık 2008 ve sonrası	Brezilya'da 14 milyar dolar civarında, Japonya Hükümeti 255 milyar dolar civarında yeni bir teşvik planı oluşturdu. AB liderleri; küresel finansal krizle birlikte resesyona giren Avrupa ekonomisini canlandırmak için hazırlanan 200 milyar euro tutarında ki teşvik paketini onayladı

21 Aralık 2008 sonrası	Çin Merkez Bankası faizi aşağı çekmiştir. İrlanda hükümeti; ülkenin üç büyük bankasına 5.5 milyar euro yani 7.6 milyar dolara yakın fon aktaracağını ve Anglo Irish Bank'ta ortaya çıkan kredi skandalından sonra bu bankanın çoğunluk hissesini alacağını açıklamıştır.
4 Ocak 2009 ve sonrası	Almanya yetkilileri, hükümetin 50 milyar euroluk yeni düzenleme paketi üzerinde anlaştıkları bildirmiştir.
11 Ocak 2009 sonrası	Avrupa Merkez Bankası, faizi indirimine gittiği zamanda, İngiltere Hükümeti; küçük ve orta ölçekli şirketlere sermaye yardımı ve kredi vereceğini açıklamıştır. ABD Hazinesi; Bank of Amerika'dan 20 milyar dolarlık imtiyazlı hisse aldığını açıklamıştır. Danimarka; ipotekli konut kredisi kuruluşları ve bankalar için 18 milyar dolar tutarında destek almıştır.
18 Ocak 2009 sonrası	İngiltere; global krizden etkilenen ekonomisinin daha da yavaşlamasını önleme çabaları kapsamında borçlara garanti getirilmesini ve bankaların büyük kayıplara karşı korunmasını amaçlayan milyarlarca sterlin büyüklüğünde yeni bir kurtarma projesi belirlemiştir.
25 Ocak 2009 sonrası	ABD Merkez Bankası (FED); gösterge faiz oranını yüzde % 0.25 ortalamasında tutmaya karar vermiştir. Fransa'daki Credit Agricole'un şirketin yönettiği fonların toplamı 638 milyar euroya ulaşması ve Avrupa'nın dördüncü büyük varlık yönetim şirketi olması hedeflenmiştir. Japonya Hükümeti; finansal kriz sebebi, nakit bulamayan ve gelecekte sorunlu hale gelmesi beklenen şirketlerden hisse satın almak için 17 milyar dolara yakın yeni bir program başlatmıştır.
1 Şubat 2009 ve sonrası	Avustralya Hükümetinin küresel krizden korunmak amacı ile 26 milyar dolarlık teşvik paketi hazırladığı açıklanmıştır. Paketin önemli bir bölümü düşük- orta gelirli ailelere nakit olarak verilmesini içerir. İsveç hükümeti tekrar kredi vermeye başlamalarını sağlamak amacıyla değişik ölçekteki şirketlere ve hane halklarına uygun koşullarda kredi imkanı sağlanması hedeflenmiştir. Merkez Bankası program kapsamında bahar 2010'a kadar Japon bankalarının elinde bulunan ve borsada işlem gören hisselerden 11 milyar dolar değerinde satın alarak, bankaların hisse senedi fiyatlarındaki değişikliklerden dolayı maruz kaldıkları tehlikelerin azaltılması hedeflemiştir.

Japonya finans kuruluşları; IMF'ye küresel finansal krizde kredi tesis edilmesi teminatı kapsamında ek mali destek sağlamıştır. ABD Hazinesi; bankacılık sistemini kurtarmak için yeni bir paket açıklamıştır. Bu pakete göre; bankaların bilançolarındaki kötü varlıkları satın almak için kamu ve özel sektör ortaklığıyla 1 trilyon dolar civarında bir fon oluşturulacak, tüketici kredilerini canlandırmak amacıyla da 1 trilyon dolarlık bir kaynak sağlanacaktır. Planla; (FDIC)ABD Tasarruf Sigorta Mevduat Fonu, ABD Merkez Bankası (FED), ABD Hazinesi ve özel girişimin ortaklığıyla bir yatırım fonu kurulması ve Özel- Kamu Yatırımı Fonu bankaların dengelemdeki ipotekli konut finansmanı kaynaklı zararlı taşınmazları satın alması amaçlanmıştır. İpotekli konut kredisi kullanan ev sahiplerinin konutlarına haciz gelmesini önlemek ayrıca tüm ekonomiyi etkileyen konut krizin bu etkisini kırmak için federal kurtarma fonlarına ellişer milyar dolar aktarılması planı duyurulmuştur. Avrupa Merkez Bankası; faiz oranını değiştirmeyerek % 2.0 payında bırakmıştır.

8 Şubat 2009 ve sonrası

ABD'de; ailelere, işletmelere, birey ve işsizlere yönelik özendirme ile bilim- araştırma, sağlık, enerji yatırımları, otoyol ve köprü inşaatları için kaynak ayrılmasını derpiş eden ve Kongre'de kabul edilen 787 milyar dolarlık paket yürürlüğe koyulmuştur.

15 Şubat 2009 ve sonrası

Kaynak: Erdönmez,2009:87-97.

1.8. 2008 KÜRESEL KRİZİ VE TÜRKİYE

2008 Küresel krizinin genel sonuç ve etkileri; saydamsızlık, likidite bolluğu sonunda verilen fazla krediler, menkul kıymetlerdeki aşırılaşma, kredi derecelendirme kuruluşlarının eksikliği gibi birçok sebeple gelişmiş ülkelerden gelişmekte olan ülkelere sıçramasıdır. Yükselen enflasyonist hareketlenmeler, mali sistem konsolidasyonları, aşırı devletleştirme, banka iflasları, küresel büyüme ivmeli piyasaların geriye gidişi gibi durumlar ilk gözlemlenen kritik belirtiler olmuştur. Likidite sıkıntısı gelişmekte olan ülkeleri daha keskin bir rekabet ortamına getirmiştir. Finansal tedirginlik beraberinde düşmeyen faiz oranlarının temeli olmuştur(Batirel,2008:9). Ekonomik krizler genel olarak finans piyasalarından hareket bulmakta, daha sonra reel piyasayı da tesirine alarak bütün ekonomik sistemi kapsamaktadır. bu sebeple; gelişmekte olan ülkelere Türkiye ekonomisine nüfuzu; hem reel ekonomi hem de finansal piyasalar üzerinde etkin olmaktadır. Türkiye

ekonomisi, cumhuriyetin kuruluş yıllarından günümüze kadar birçok farklı aşamalarda ve özellikle buhranlarla yüz yüze gelmiştir, Bunlardan bir kısmı; Devletin ekonomiyi iyi şekillendirememesinden sebebiyle ülke içi politikalardan kaynaklanmış, bir kısmı da dış ülkelerde oluşan bunalımlardan gelen yayılma olmuştur. Ülke içi sebeplerden kaynaklanan krizlere en iyi emsal; 2000 ve 2001 krizleri, dışarıdan hareket alan krizlere de 1929 Büyük Buhranı ve 1999 krizi verilir. Küresel ekonomik krizin Türkiye ekonomisi üzerindeki tesiri önce finansal piyasalar üzerinden olmuş daha sonra da reel ekonomiyi de içine alarak süregelmiştir (Susam ve Bakkal,2008:78-80).

2007 yılının il yarısında; ABD emlak piyasalarında ortaya çıkan ardından hemen sermaye ve para piyasalarına genişleyerek, 2008 eylülünde büyük mali kurum ve kuruluşların kendi feshini vermesiyle derinleşme eğilimi gözlenen ve yayılmacı hale gelen finansal buhranın etkileri halen devam etmekle beraber birçok ülke gibi Türkiye'yi de içine alan bir sarmal olmuştur (Öztürk ve Gövdere,2012:385). Türkiye'nin kriz dönemi genel durumu; milli gelire oranla net kamu borç yükü oldukça düşük, sağlam kamu borç yönetişimini ve mali disiplini ivedilikle uygulayan, kamu maliyesine sahip bir yükselen piyasa ekonomisidir. Temel kırılma unsurları; yüksek reel faiz sonucu kamu borcu faiz ödemelerinin bütçesine oranının % 25 gibi yüksek düzeyde oluşu, düşük ve dalgalı kur politikası, gıda ve enerji fiyatlarındaki artış sonucu gelişen enflasyonist eğilimlerdir (Batırel,2008:9). Türkiye cari açığını sermaye hesabıyla finanse eden bir ekonomi olması sebebiyle bu dönemde düşürülemeyen faiz oranı oluşmuştur. Para ve sermaye hesabına girdi gerçekleştiren kaynaklar likidite tuzakları sebebiyle temkinli davranma yolunda adımlar atmışlardır. Kurdaki yükselmelerin cari açık açısından olumlu sonucu olabilmesi durumu gözlemlense de; Türk Lirasının değer kaybı öncekine nazaran gözlenen bir durum olmuştur (Alantar,2015:3-9). Makroekonomik ve mikroekonomik açıdan tesirli nüfuza sahip olan politikaların farklı amaçlar etrafında şekillenmesi, politikaların yapısı gereği normaldir ancak temel sorun; farklılaşan amaçların karşı karşıya kalması ve bu çatışma ile birlikte her politika için oluşturulan bir planlamadan kopuklaşmaların oluşmasıdır. Bu bakımdan ekonomik koordinasyona ilişkin en temel etkenin, proje ve politikaların etkinliğinin artırılması olduğu söylenebilmektedir. Ekonomik koordinasyonun gerekçeleri, faktörleri göz önünde tutularak, finansal ve maliye politikasının düzenlemesine ilişkin oluşturulan politikalar bir ülke ekonomisinin temelini oluşturmaktadır. Makroekonomik politikaların ana hedefi;

sürdürülebilir ekonomik büyüme -fiyat istikrarı- uygun ödemeler dengesine ulaşabilmektir. Bunun için de maliye ve para politikaları karar veren mekanizmaları arasındaki karşılıklı eşgüdüm çok önemli bir durumdur. Türkiye’de uygulanıyor olması haricinde birçok gelişmiş ve gelişmekte olan ekonomilerde geniş bir faaliyet yelpazesi bulan “Enflasyon Hedeflemesi Rejimi”; bir yandan mali durumlarda söz sahibi konumundaki merkez bankalarının bağımsızlığının altını çizerken, diğer yandan merkez bankasının bu gayeye ulaşabilmesi için makroekonomik etkinliği çok önemli olan diğer planlamalarında altını çizer.

Ekonomiyi istikrarla büyüyen, enflasyonu düşük bir hale getirmek esastır ki; bu amaç perspektifinde, politika unsurlarının hayata geçirilmesi ile üretim, işsizlik ve fiyatlar genel seviyesindeki iniş çıkışların dengelenmesi ve reel hasılanın üst seviyede gerçekleştirilmesi esastır. Türkiye için 1999-2006 yıllarına çalışmalarda para politikasının etkinliği için maliye politikasının çok önemli bir rol oynadığını ve mali planlamanın enflasyon hedeflemesi için öneminin üzerinde durulmuştur. Bu bağlamda para politikalarının etkinliğinin maliye politikalarının etkinliğine bağlı olduğu ve aralarında koordinasyon ve işbirliği olmadan etkinliğin sağlanmasının olanaksız olduğu görülmektedir (Çoban ve Deyneli,2014:14-16).

Krizle birlikte ilk olarak hisse senedi ve döviz piyasalarında riskler artmış, 2008 yılı üçüncü çeyreği itibariyle yabancı yatırımlar ve portföy yatırımlarında ciddi azalma görülmüştür. Cari işlemler açığında daralma olmuştur. Dış finansman ve İthalat daralması krizin etkilenme sürecinin nereden başladığını göstermektedir. GSYİH; çeyrek bazda %15’lik 2009 yılı itibariyle ise %5’lik daralmaya girmiştir. Azalan yurt içi ve yurtdışı talep; fiyat, faiz, enflasyon hadlerinin azalmasına sebep olmuş bu nokta da kriz yönetimi için farklı ekonomik programlar hazırlanmıştır (Oktar ve Dalyancı,2010:14-15). Türkiye Ekonomisinin omurgası olan sektörlerden;

- Ticaret % 15.4 oranında
- İnşaat % 13.4 oranında
- İmalat sanayi % 10.8 oranında
- Ulaştırma % 7.1 oranında daralmıştır (Alptekin,2009:7).

Türkiye ekonomik politikası açısından, daha önce bahsedilen mali politikaların kriz oluşumu ve sonrasında önemli bir detay bilgi olması göz önünde tutularak

değerlendirme yapılması önemlidir. Dünya ekonomik büyümesi 2006 itibariyle, ekonomik büyüme hızı 0.7 puanlık bir artışla %5.1'e yükselmiş olması rağmen 2007-2008 küresel kriziyle düşüşe geçtiği görülmüştür. Gelişmiş ülkelerin yanı sıra Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelerin etkin uluslararası piyasadaki rolü kriz kontrolünde önemli görevde olmuştur. Küresel ekonomik kriz; 2007 yılının Ağustosunda ABD'de net kendini hissettirmeye başladığı halde, Türkiye'de domino etkisi tabiri içinde daha sonra hissedilmiştir. Borsa, Aralık 2007'nin sonuna kadar yükselmiş, 2008 ilk ayından itibaren krizin etkisinin fark edilmesiyle beraber için borsa da inişe geçmiştir. 12.ay, 2007'de % 55.3 olan İMKB bileşik fiyat endeksi, 1.ay 2008'de %23.10 payında düşmüş %42'lere kadar gerilemiştir. Ocak ayı 2008'de 42.697 olarak görülen borsa endeksi, %15 bazında düşerek Eylül ayı 2008'de 36.051 e inmiştir. İMKB bileşik fiyat endeksi, 2007-2008 arası %35.1 payına yakın değer kaybetmiş olup bu yitime bakıldığında ise finansal piyasaların çok fazla kırılğan, hassas olduğu ve krizin baş etkisinin buradan görüldüğü anlaşılmıştır. Yabancı fonlar, ekonomik krizlerde ülke ekonomisinden çıkmalara başladığı için bunalımın kökleşmesine de sebebiyet vermektedir. Türkiye borsası bu açıdan değerlendirildiğinde yani yapılan işlemlerin payı yönünden değerlendirildiğinde; 2009 yılı Aralık ayı başı itibariyle yabancıların payının %66 düzeyinde olduğu görülmüştür. Finansal piyasaların önemli unsurlarından bir diğeri de kur ve döviz politikasıdır. Türkiye'de faaliyete konulan, dalgalı döviz kuru rejimine göre kur; direkt olarak döviz piyasasında netleştiği ve Türk finans yapısının da buna tam uyum konumuna gelemediği için sistem düzgün çalışmamaktadır. Özellikle özel girişimlerin, 2003 yılı ile git gide artan oranlı dövizle, borçlanma hali ve sıcak para girdileri kur üzerinde baskılama yaparak döviz kurunu aşağı çekmiştir. Bir başka açıdan faiz oranlarının yüksek hadlerle konumlanması, kurun artma eğilimini de engellemiştir. Kurun düşük seviyesi, ithal edilen mallarının ederini düşürdüğü için ithalat- ihracat dengesini değiştirmiş olup enflasyonun olumlu seyrine sebebiyet vermesine rağmen cari işlemler dengesi açığını tabiri caiz ise koca bir kara delik gibi büyütülmüştür. 2007 yılı Türkiye ekonomisinde cari işlemler açığı yaklaşık 37.575 milyon dolar olmuştur (Susam ve Bakkal,2008:78-84). Türkiye ekonomisi son on yılda 1999, 2000 ve 2001 olmak üzere üç önemli krizle savaşıp, 2008 yılı ekonomik krizi etkisi de halen süregelmektedir. Üç büyük krizde, ekonomiyi standartlaştırmak için IMF ile stand-by anlaşmaları kapsamında istikrar programları yürürlüğe koyulmuş ama uzun süreçte uygulanan istikrar programları başarısızlık getirmiştir. Bunun en ana sebebi; istikrar plan ve projelerinin bütün olarak ve kalıcı

uygulanamaması ve programların lazım olan kredibilitiyi yaratamaması olmuştur. Krizin finansal-mali sistemdeki etkisinin yanında reel ekonomide ki etkisi farklı hissedilmektedir. Krizin reel ekonomi üzerindeki nüfuzunu kavrayabilmek maksadıyla, GSYH ile, istihdam durumu ve reel kesim güven endeksi, sektör büyümeleri, kapasite kullanım haddi, kapanan- açılan işyeri sayısı gibi birçok mikro-makro ekonomik göstergelerin incelenmesi şarttır. Ekonomik krizin reel sektördeki ana etkisi firmaların büyüme hızları ve hepsini temsilen GSYH'de görülebilmektedir (Aras,2010:5-18). 2007 yılında da düşüş göstererek %4.6 oranlı artış yaşamıştır. GSYH'deki bu artış hızında meydana gelen düşüş, süregelerek ilerlemiş krizin de varlığıyla 2008 yılı sonu itibariyle %0.9'a çekilmiştir. Alt sektörlerden sanayi sektöründe; 2007 yılında krizin etkisiyle %5.8'e, 2008 yılında ise %1.1'e kadar gerileme göstermiştir. Sanayi sektörünün en baş göstergelerinden biri imalat sanayii üretim artışının hızı; 2007 yılında %5.6'ya, 2008 yılında %0.8'lere kadar gerilemiştir. Bu da; 2007 yılından itibaren ekonomi arenasındaki olumsuz ilerlemelerden kaynaklı yatırımların azalan ivmeye döndüğünün, üretim hızının düşüşe meyillendiğini göstermektedir. Alt sektörlerden tarıma bakıldığında; TÜİK verilerine göre tarımın GSYH'deki oranı; 2007 yılında %-0.7'ye, 2008 yılında da %0.3'e gerilemiştir. Tarımdaki büyüme hızı, 2007 yılında %6.9 payında küçülme göstermiştir. Sektörde 2008 yılının bitişi %3.5'lük büyüme gerçekleşmiştir. Tarım sektörünün büyüme hızındaki bu düşüşe paralel olarak GSYH içindeki oranı da azalmıştır. Tarımdaki bu kıskaç, iklim koşullarında meydana gelmiş olumsuzlukların yanı sıra IMF ile uygulanan stand-by anlaşmaları ve son yıllarda hayata geçirilen yanlış ve eksik tarım politikaları sebebi olmuştur. Hizmet sektörü; büyüme hızı 2007 yılında %6.0'a 2008 yılında ise %0.4'e kadar inmiş böylece hizmetler sektörü de bu bunalımdan nasibini almıştır. İmalat sanayisi, kapasite kullanım oranları ve bu paylarda gelişen değişimler reel ekonominin merceği altında ve krizin oluşum anında sinyal veren çok önemli bir makroekonomik gösterge olması sebebiyle bahsedilmesi gereken başka bir faktördür. Kapasite kullanım oranındaki düşmelerin önemli olma sebebi; üretimin düşmesi ve üretim faktörlerinin boşa kalması unsurlarındandır. Üretim faktörlerinin boşa kalması gelişmiş ve gelişmekte olan ekonomilerin hiçbirinde yaşanmaması gereken bir oluşumdur ki Türkiye'de 2007- 2008 yılı imalat sanayi aylık kapasite kullanım oranlarına bakıldığında 2008 Mayıs'ından ardından gelen 2007 yılı mayıs ayına göre kapasite kullanım haddi azalmaya başlamış ardı sıra devam eden aylarda da bu azalma süregelmiştir. 2007'de kapasite kullanım oranı %82 iken, 2008 ile bu oran; %72.9

haddinde saptanmıştır. Yani, imalat sanayi kapasite kullanım oranı 2007’ de %9 puanlık azalma yaşamıştır. Güven endeksi; 2007 %101 iken, 2008’de %54’e düşmüştür. Bu değişim, işletmelerde bir panik havası görüldüğünü açıkça gözler önüne sermiş olup, üretim hacmi, mamul mal stok miktarı ve toplam istihdam endekslerinde 2007 yılı ve 2008 düşüşler olmasına zemin hazırlamıştır. İhracat endeksi, 2007 itibariyle %113 iken, 2008 %63’e kadar düşüş yaşamıştır. Bu durum, ihracatta önemli ölçüde gerileme payı olduğunu gözler önüne sermiştir. Bir önceki yılın Ekim ayına göre, 2008 yılı Ekim ayında ihracat miktar endeksinde %6.50 ithalat miktar endeksinde ise %15.40 payında azalma kaydedilmiştir (Yıldırım, 2010:448-452).

Tabii; Türkiye için etkinlik ve performans kavramlarının paralellik göstermesi açısından dev işletmeler ve bunların ekonomiye etki payının yüksek olduğunu gözden kaçırmamak ve bu durumda da en iyi performanstaki 10 uluslararası işletmeden sürdürülebilirliği kalan 5 işletmenin olması, krizinin yıkıcı etkisini başka açıdan gözler önüne sermiştir (Gülhan ve Kaya,2010:86). Kriz nedeni ile reel sektör yöneticilerinin ekonominin gidişatından çok panik oldukları görülmüştür 2008 sonlarına doğru işletmelerin tam verimlilik ile çalışmamasının en önemli sebebi, dış ve iç talep yetersizliği olmuştur. 2007, 4126 ortaklık ve kooperatif kurulurken, 2008’de bu rakam 3026’ya gerilemiştir. Özetle, açılan işyeri sayısında %26.7 oranında bir düşüş kaydedilmiştir. Aynı şekilde 2007 yılına kıyasla 2008 yılı ticaret ünvanıyla açılan işyeri sayısında %9.4’lük iniş yaşamıştır. Bu dönemde kapanan toplam işyeri sayısında %64.0’lük yükseliş olmuştur. Kaydedilen bu doneler, kriz sebebi ile oluşan ekonomik konjonktürdeki daralmanın başka bir sac ayağını göstermektedir. Yani, işsizlik oranı 2007 %9.2 iken, 2008 %9.8 haddini görmüştür. Krizin genç işsizler üzerindeki istihdam etkisi de göz ardı edilmemelidir. Bu kesimdeki aynı dönem işsizlik oranları %19.2 ve %19.1 olarak görülmüştür. Genç işsizlerin arasında fazla sayıda üniversite mezununun varlığında da göz önünde tutulursa; bunalım döneminde kalifiye çalışanlarda kayda değer ölçüde işsizlik gözlemlenmiş olur (Yıldırım,2010:448-452).

Türkiye Maliye ve Hazine’den Sorumlu Devlet Bakanlığı; kamu hedeflerinde düzeltmeye gitmiş, 2008-2012 yılları arası için “Orta Vadeli Mali Çerçeve” adı altında programlama yapmış ve özellikle kamu borçlanması yönünden gerçekleşecek olumlu tablonun diğer faktörleri de etkileyeceği yeni bir programa geçmiştir. Devlet, ekonomik durgunluğu mali-parasal politika ile aşmayı hedeflemiştir. Yeni istihdam

paketi ile faiz dışı fazla hedef düşürülme, işveren sosyal güvenlik payı 5 puanlık inişe geçirilmekte, işsizlik ödeneğinin yaklaşık %40 oranında artırılacağı gündeme getirilmekte, 18-29 yaş arası istihdamın artırılacağı hedeflenmekte olup bunlar bu yeni paketin temelini oluşturmuştur. IMF'ye verilen yeni bir "Niyet Mektubu" ile de gözden geçirilecek olan durumları sıralamıştır. Revize edilen bu program ile kur, faiz haddi ve enflasyon hedeflerinin flu olmasına rağmen mali hedeflerdeki tutarsızlık Ek Ödenek Yasası'nın çıkarılmasına zemin oluşturmuştur. 2008 Bütçe Yasası'na 7. ve 10. Maddelerinde verilen aktarma, ekleme, yedek ödenek yetkileri ile giderileceği düşüncesi mantık dışı kalmıştır (Batirel,2008:4-8).

1.8.1.Sayısal Verilerle İnceleme

2008 krizinin temelini, Türkiye ile dünya ekonomisi entegrasyonunun küreselleşme ekseninde artış göstermesi oluşturur. 2000 yılında milli gelirin %41'i dış ticaret hacmiyken 2006 yılı itibariyle bu oranın %57 üzerine çıktığı görülmüştür. 2000-2006 arası %174 oranında artan dünya ticaret hacmi artmıştır. Türkiye için de artışta olan dünya ticaret hacmi; kriz ardında yatan sebepler bazında Türkiye ile iyi entegre olamamış dünya ticaretini gösterir. Çünkü artış olumlu gibi karşılanırsa da sonrasında kriz doğurması, artan dış ticaret hacmi kaynağının dış girdiler, baskılanan işçi ücretleri ve ithalata bağımlı ihracat olduğu açıktır (Özbek,2008:10).

Genel olarak bakıldığında, risk primlerindeki bozulmaların, düşük kredi notuna sahip devletlerde daha çok belirmiştir (Öztürk ve Gövdere,2010:387-390).Fakat Türkiye'den hareketle bakıldığında ise; bu durumun tam aksine bir olgu söz konusu olduğu anlaşılmıştır. kredi notu en düşük gelişmekte olan ülkeler arasında yer almasına rağmen Türkiye'de; risk priminde bozulma çok yoğun olmamıştır. 2007 yılında büyüme oranı % 4.5; 2008'de % 3'tür. 2008 son çeyrek dilimi büyümesi % 0.5 olarak gerçekleşmiş olması ve ABD orijinli buhranın 2008'in son çeyreğinde iyice su yüzüne çıkması bu dönem için negatif büyüme rakamlarının sebebidir (Akyazı ve Ekinci,2009:3-4). Türkiye; 2008 krizini yüksek dış borç bağımlılığı ve yüksek cari işlemler açığı ile karşılamıştır. 2002 sonrasında küresel finans ortamına net borçlanan aktör olarak dahil olmuştur bu yüzden biriken borç tutarının neredeyse tamamı hür girişim borcu olması durumu gözlemlenmiştir. Özel sektör içerisinde de, finans dışı

girişimler faktörünün bu borçlanma döngüsünde öncü olduğu nettir. Finans dışı özel girişimler kesiminin 2003 ilk aylarında 32.80 milyar dolar dış borç stoku, 2008 ortalarına doğru 124 milyar dolara yükselmiş, dış borçlanmadaki toplam yükselmenin üçte ikisine tekamül etmektedir. 2008 Krizinin oluşturduğu yeni global koşullar ucuz kredinin olasılık kazandığı, ucuz ithalata ve ucuz dövizde dayalı büyüme modelinin artık mümkün olamayacağını da sinyalini verir olmuştur (Yeldan, 2009:18).

Türkiye reel kesimi, küresel krizden zararı fazlasıyla yaşamıştır. Yurtdışı pazarların daralması, küresel kredi daralmaları, kredi maliyetlerinin artışı gibi daha birçok nedenden ötürü reel sektör büyük zararlar yaşamıştır. Bu yitim, Türkiye'nin mikroekonomik göstergelerin yanı sıra makroekonomik göstergelerinde de hissedilmiştir ve işsizlik, büyüme, enflasyon rakamları, büyük oranlı bir küçülme ile yüz yüze gelmiştir (Alptekin,2009:6).

Türkiye için krizin genel tablosu sekizinci tabloda gösterilmiştir.

Tablo 8.

Türkiye'de İşgücü Durumu(Ağustos 2008)(15+yaş, bin kişi)

	2007	2008	2009
İstihdam	22,060	22,509	21,227
İşsiz	2,232	2,439	3,471
İş gücü	24,292	24,948	24,748
Kurumsal olmayan sivil nüfus	68,989	69,756	51,686
Genç nüfus işsizlik oranı(%)	19,2	19,1	25,9
İstihdam oranı(%)	44,7	44,9	39,1
İş gücüne katılma oranı(%)	49,3	49,8	51,7
İşsizlik oranı(%)	39,8	40,6	49,9

Kaynak: TÜİK

Tablo7, Türkiye'de krizin etkilerinin 2009 yılında daha belirginleştiğini göstermektedir. İstihdamdaki azalış işsizlikteki artışa sebep olmuştur. Genç işsizlik ve genel işsizlik oranında ciddi bir artış yaşanmıştır.

Küresel krizin derinlere nüfuz ettiği süreçte, risk primlerindeki artışın kısmen düşük oranlarda bulunduğu ülkeler daha yüksek hadde faiz azaltımlarına gidebilmişlerdir. Merkez Bankasına yüksek hadli faiz indirimlerine gidebilmesinin kapısını aralamıştır. Bu durumda, gelişmekte olan pek çok aktörden farklı olarak Türkiye’de sağlam bir finansal yap, ev halkının döviz borçluluğunun düşük oranlarda olması ve küresel kriz esnasında risk primindeki bozulmanın göreceli olarak düşük seviyede kalmasına sebebiyet vermiştir.

İhraç pazarlarının daralmasını kesin olarak yaşayan gelişmekte olan ülkeler grubunda olan Türkiye’nin her açıdan etkilendiği bu krizin, Türkiye’yi göreceli az etkilemiş olma sebebi dışa entegre ekonomisinde sınırlı dolaşan döviz miktarıdır. Küresel kriz etkisinin Türkiye’ye enflasyon bazında dönüşüne bakıldığında; tüketici enflasyonunun üstündeki maliyet bazlı etkilerin değerlendirilmesi için ehemmiyet arz eden üretici fiyatları endeksi (ÜFE) yıllık oranlaması; 2007 yılında % 5.9 iken, 2008 yılı sonu ile % 8.1’e yükselmiştir. Yılın ilk yarısında uluslararası emtia piyasalarındaki gelişmelerle aynı paralelde yüksek hadlere çıkan üretici fiyatları, yılın diğer yarısında düşme eğilimi geçirmiştir. Bu düşüğe, petrol ürünleri fiyatlarındaki azalışın ve ana metal sanayi ve etkileri yadsınamaz. 2007 başında tüketici fiyat endeksi % 4 iken, 2008 yılı sonu itibariyle % 10.1’e kadar çıkmış ve yıl sonu hedefi olarak oluşturulan belirsizlik aralığının üst sınırında sürmüştür. 2009 yılının ikinci çeyreğinde ise TÜFE artış oranı % 0.7 olmuş ve ilk çeyreğine kıyasla sonrasında % 5.7’lük seviyeye inmiştir. Yılın ikinci çeyreğinde ise (gıda grubu haricinde kalan) tüm ana gruplarda yıllık enflasyonun düşüş eğilimine girdiği gözlemlenmiştir. Yaşanan küresel ekonomik hadiselerin bir sonucu olarak, iç - dış talepte meydana gelen katı kısıtlamanın dış finansman koşullarını da sıkılaştırdığı ve firmaların çoğunun bilançolarının da etkide kaldığı görülmektedir. Orta ve küçük ölçekli firmaların borçlarının genel olarak Türk Lirası(TL) cinsinde bulunmasının kur tehlikesini kısıtladığı görülmekle beraber şirket bilançoları verilerine göre küçük ve orta ölçekli girişimlerin % 75’inin yabancı para cinsinden borcunun olmaması da piyasanın keskin etkilenme durumunun önüne geçebilmiş durumu oluşturmuştur. Yabancı para cinsinden borçlar, ihracata yönelik üretime odaklı girişimlerde ve sektörlerde yoğunlaşması daha çok büyük ölçekli ve sebebiyle 2007 yılının sonunda açığı 61 milyar ABD Doları ederi olan firmaların 2008 yılı üçüncü çeyreğinde bu açığının 85 milyar ABD Doları seviyesine yükselmiştir. Yılın son üç aylığında ise 78 milyar ABD Doları ederine başarıyla getirilmiştir (Öztürk ve Gövdere,2010:387-395).

1.8.2. Sosyo-kültürel İnceleme

Küresel finansal sistem hala devam eden bir yapı olması sebebiyle, her ülkede farklı politikalar uygulanmasına sebep olan bir sistemdir. Küresel krizin etkisi de bu bağlamda her ekonomide farklılık göstermektedir. Türkiye içinde farklı ekonomik uygulamaların olması sebebiyle önemi büyük olan 2008 küresel krizin etkileri ele alındığında; en temelde finansal kökenli ekonomik yaptırım güçlü bir kırılmayla karşı karşıya olduğunu ön planda tutmak doğru olacaktır (Yıldırım,2010:54). Kriz Türkiye’yi finans sektöründen vurmuştur. Kriz etkisini kısa sürede aşabilmek sadece ticari değil, sınai faaliyetleri de artırmaktan geçmektedir (Selçuk,2010:21).

Birçok şirketin kapanması, işsizlik oranının artması, yükselen enflasyon, döviz giriş- çıkışı azalışı ile halkın krizden etkilendiği görülmektedir. Politik açıdan etkisinin fazla oluşu sosyo-kültürel yapının etkilenmesini artıran bir etki olmuştur. Toplumsal problemlerin temelinde ilk sırada işsizlik bulunmaktadır. Kayıt dışı çalışmanın çok karşılaşıldığı Türkiye gibi gelişmekte olan ekonomilerde, birçoğu baştan itibaren zaten açlığa mahkûm edilmiştir (Kazgan, 2012:99). Bu da; Türkiye için en önemli noktanın İstihdamın azalması ve piyasaya tekrar bir güven tesisi gerekliliği olduğunu göstermektedir (Yıldırım,2010:54). İşsizlik seviyesinin yüksek hadde seyri, piyasadaki cari ücretleri en alt kısma iten bir unsur olmakla birlikte, işsiz olmayanları da potansiyel refah yitimine uğratacak durumdur. Bunun da başka bir sosyal tedirginlik sorunsalı olduğu gözlenmiştir. Marx’ı hatırlatan bir “yedek sanayi ordusu” nun varlığı, hem barışa hem sisteme büyük tehdit olarak görülen bir başka durumdur. Bu durumlar, birçok sosyal uygulamanın daraltıldığı sıkıntılı süreci göstermektedir. İşsizlikle kamu borçlarının yüksek düzeyde artışı birleştiğinde; geçmişlerde birçok hükümetçe alınan kısmi, sosyal nitelikli önlemleri olanak dışı bırakmıştır. Durgunlukla kısıtlanacak bu süreç, yüksek kamu borçluluğu ile pek çok ülkede hükümetleri sosyo-ekonomik ve finansal uygulamalarda sınırlamıştır. Kamu borçları parasallaştırıldığında, yaygın bir enflasyonist süreç yaşanmıştır. Artan kamu borçluluğunun kamusal yardımlara koyduğu kısıtlamalar olmuştur. Pek çok ülkede devlet eğitim ve sağlık hizmetlerine, sosyal sigortalara, olanağı zayıf tarım

üreticilerine, altyapıya vb... yapılan mali katkılarda hayli belirgin kısıtlamalar ana prensip olmuştur. Bu durum, genç yaş nüfusun işsizliği, sosyal barış gibi bir çok konuyu da bozacak bir diğer olgudur (Kazgan, 2012:99).

Bu süreçte Türkiye’de GSYİH ve ÜFE’de şekillenen değişimler dolaylı veya doğrudan olarak genç işsizlik üzerinde etkili olmaktadır. Yüksek oranlı işsizlik kalıcı bir olgu olarak kabullenilmiş ve bu doğrultuda ekonomik programlamalar yapılmıştır. Ana hedef; işsizliği daha yıkıcı bir toplumsal dert haline getiren genç nüfus (18-25 yaş) üzerinde yoğunlaşarak çözüm bulmaktır (Çondur ve Bölükbaş,2014:91-92). Yoksa 2008 küresel krizi; sonuçta “Ciddi sosyal huzursuzlukların hazırlayıcısı mı olacak?” sorusu ile ilk aşamada fark edilse de hala devam ediyor mu diye sorgulanan bir durumdur. Politika belirleyiciler tarafından suni düzenlemeler oldukça, sınırlanan finansal kesimle krizlerin her zaman oluşabileceği görüşü göz ardı edilememektedir (Kazgan,2012:99). Küresel kuruluşlarla politik ilişkilerinde Türkiye için sosyo-kültürel boyuttaki yenileşmelerin önemi yadsınmamaktadır (Selçuk, 2010: 21).

1.9. 2008 KÜRESEL KRİZİNDEN ÇIKIŞ YOLLARI VE KRİZİN YIPRATICI ETKİSİNİ AZALTMAK İÇİN UYGULANAN POLİTİKALAR VE ÜLKELERİN KRİZE KARŞI UYGULADIĞI POLİTİKALAR

Krizden çıkış amacıyla ülkelerin uygulamaya geçirdiği canlandırma paketleri değişik çaptadır. Kriz evreleri, politika yapıcılar için ehemmiyet taşımaktadır ve bu evrelerde yapılan başarılı programlamalar, sonraki dönemler için faydalı imareler göstermektedir. Bu dönemde ilk hamle işsizlik ve istihdam üzerine politika geliştirmek olmuştur. Ülkeler bir yandan maliye ve para politikaları aracılığı ile gerek kamunun gerekse özel girişimin krizden çıkışı için önemli projeler geliştirirken, diğer yandan da işsizlikle ve iş kayıpları ile baş gelebilmek için birçok sosyal tedbirler almışlardır. Bu kapsamda ülkeler iş kaybı ve oluşturduğu zararları asgariye indirgeyebilmek için hem pasif hem de aktif istihdam programları hayata uyarlamıştır (Korkmaz vd., 2013:113-115). Kamu kaynaklarının kullanılması üzerinden zor durumda olan finansal kurumlar ve bankalar hayata döndürülmeye çalışılmıştır. Gelişmiş ülkelerin merkez ve hazine bankaları tarafından küresel finansal sisteme aktarılan paralar, kısmen de olsa finansal sistemi ferahlatmıştır.

Krizin ilk aşaması bitmeden AB ülkelerine sıçrayan ikinci aşaması başlamıştır. Krizin ikinci aşaması sadece ABD'nin değil AB (İspanya, İrlanda, Yunanistan, İtalya, Portekiz) ülkelerinin de sıkıntıya düştüğü zamanlardır. AB(Avrupa Birliği) ülkeleri bu dönemde yeni paket politikaları ile krizi aşmaya çabalamıştır (Kaya ve Kaygısız,2015:172-174). Küresel Krizden çıkış yolu için; para politikasından çok maliye politikasının gerekliliği üzerinden ilk önemli çağrışı IMF duyurmuştur. Blanchard, Spilimbergo, Symansky ve Cottarelli tarafından hazırlanan 2008 yayınlı "Fiscal Policy For The Crisis" isimli çalışmada; devletlerin toplam talebe destek çıkmak amacı ile kullandıkları iki geleneksel politikanın küresel buhran ortamında daha az aktif rol oynadığını belirtilmektedir. Bu politikalardan birincisi; her ülkenin bağımsız davranabileceğidir. İhracattan hareketle ekonomiyi canlandırma fikri, tüm dünyanın ekonomik yavaşlama evresine girdiği ve tüm dünyanın dış ticaret hacminin küçülme eğilimine geçtiği böyle bir dönemde çare olmaktan fazlaca kopuktur. İkinci politika ise daha öncede bahsedildiği gibi para politikasıdır. Fakat finansal krizlerin doğal yapısı; parasal aktarım sistemini güçsüzleştirmekte ayrıca birçok ülkede parasal genişleme önceden uygulanmış bu da merkez bankalarının politika faiz indirimleri açısından hareket alanlarını fazlaca daraltmıştır (Bocutoğlu ve Ekinci,2009:76).

Krizden çıkış dinamiklerinin krizin oluş dinamikleri içinde bulunduğu kabul gören başka bir yaklaşımdır. ABD'de konut fiyatları belirli bir düzeye kadar düştüğünde özellikle dış ortamdaki gelebilecek konut talebiyle tüm mali sistem ve bankalar daha yüksek oranda likidite edilmiş bir konuma gelebileceklerdir. Bu uzun süreç; FED ve diğer büyük merkez bankalarının sisteme likidite aktarımı ile hızlandırıldığında eski gücüne yeniden gelme sebebi görülmektedir.

Bir diğer çıkış yolu planı devralmalarla ve birleşmeler yöntemiyle ilgili olmuştur. Diğer yandan petrol fiyatlarının düşmesi ve doların değer kazanması artan bir servet etkisine yol açabilmekte ve harcamaları artırabilir görülmektedir. Mali sistemde gerçekleşen konsolidasyon da bu döneme artı sağlamaktadır. Bu noktada aşılması gereken en önemli sorun; küresel kredi mekanizmasının sadece bankacılıktan reel piyasaya transferini değil bankalar arası piyasada da içerecek şekilde yeniden işlev kazandırılmış hale getirilmesi durumudur. Bu da krizden çıkışı kolaylaştıracak bir tutum olarak kabul edilmiştir Ampirik çalışmalar göstermiştir ki; konut kredisinde sebebi bunalımlar, kredi daralmalarından kaynaklanan krizler ve hisse senedi piyasasındaki bunalımlar ya da diğer tür bunalımlara göre daha uzun süreli olmaktadır (Alantar,2008:9).

Sonuç olarak; Krizin negatif tesirlerini etkilerini indirgeyebilmek için belirli mali-finansal programlar geliştiren, iş kayıplarının oranlarını aşağıya çeken başarılı ve daha az başarılı ülkeler vardır. Kriz sürecinde işsizlikle mücadelede başarılı ülkeler, işgücü piyasalarının özelliklerine ve kendi ekonomik yapıları göre farklılıklar gösteren bir takım planlama, hayata geçirme ve methodlarla krizden çıkış yolu bulmuştur. Kriz döneminde başarısız olan hükümetler ise; işgücü oluşumlarına ilişkin yeterli politikaları düzenleyememiş, krizin sosyoekonomik boyutundan daha çok finansal yönüyle savaşmak zorunda kalmışlardır (Korkmaz vd., 2013:123). Ayrıca, krizi önlemek amaçlı oluşturulan politikalarda, hukukun temel evrensel prensiplerinden biri olan “cezaların şahsiliği” prensibi bu krizde başka bir gerçeği ortaya çıkartmıştır. Bu noktada çözülmesi gerekenler; muğlaklık sorunu, hakkaniyet sorunu, uzun dönemli etkiler sorunudur (Acar,2008:13-19). Bugünkü müdahaleci-devletçi ekonomik sistem, bu evrensel hukuk kuralını açıkça çiğnemekte olup konut kredisi şirketlerinin ve bankacıların yaptığı hatanın bedelini vergi mükelleflerine ödetmeye çalışması krizin önlenebilirliğine engel durumudur.

Krizin yıpratıcı etkisini azaltma döneminde farklı evreler yaşanmıştır.

Dünya kapitalizm tarihinde pek çok yıkıcı mali kırılmalar yaşanmıştır ve alınan çeşitli önlemler, denenen yeni modellerle ve değiştirilen politikalarla etkisi bertaraf edilmiştir. Bu tür dalgalanmaların temel nedeni;

- Kredi ve para hacminin artırılmasıyla ekonomiyi canlandırma- yeniden yapılandırma hesapları yapan
- Devletin karşılıksız para basma tekeline kayıtsız-şartsız boyun eğen,

Devletçi- müdahaleci iktisat anlayışı olduğu için;

- Birilerinden alarak başka tarafı zengin etmeye dayalı anlayıştan vazgeçmek yani para basarak(para arzı) zengin olma yanılığını en kısa süreçte terk etmek
- Eski alışkanlıklardan vazgeçmek, bulunan çözümler içinde önemli yer tutmuştur (Acar,2008:18-21).

Krizler karşısında farklı ekonomik düzene sahip ülkeler farklı uygulamalarla önlem almaktadır. 2008 krizine karşı ülkelerin uyguladığı politikaların farklılıklarına değinmeden önce, krizlere karşı uygulanabilecek politikalardan bahsetmek yararlı olacaktır.

Krizlere karşı uygulanan politikaların genel gruplaması şu şekildedir:

Tablo 9.

Kriz Etkisine Karşı Uygulanabilecek Politikaların Sınıflaması

Uluslararası Kuruluşlar	IMF
	Swap Kanalı
Finansal Sisteme İlişkin Krizi Önleme Yolları	Kamulaştırma/Fon Devri Yapılması Mevduat Garantisinin Artırılması Bankaları Yeniden Sermayelendirilmeye Gidilmesi Ticari Tahvillerin Alınması amaçlı Fon/ Kaynak Ayrılması Likidite Enjeksiyonu Banka Kredi/ Borçlarına Devlet Garantisinin Verilmesi İpotekli Konut Kredi Tahvillerinin Açığa Alınması
Yapısal Sistem Çözümleri	Toksik Varlık Alımı Satış Yasağı Uygulamaları
Para Politikası Yöntemleri	Zorunlu Karşılık Oranlarına Değişiklik, Döviz Kuruna Müdahale Etme Faiz Hadleri Değişimleri
Diğer	Altyapı Yatırımlarının Çoğaltılması Planlamaları, İstihdam, KOBİ'lere ve Düşük Gelir Gruplarındaki Hane halklarına Planlamalar

Kaynak: Erdönmez.2009:89

2008 Krizi sonrası dönemde krizlere giden yolda uygulanan en yaygın politika, devletin karşılıksız para arzı yaparak istediği yollardan ekonomik ortama dahil etmesine geçit sağlayan modern fiyat para sistemidir. Müdahaleci- devletçi anlayışı, Keynesçi yaklaşımla bütünleşince para arzı tekeli tehlikeli bir konuma gelmekte; ekonominin canlandırılması, savaş giderlerinin finansmanı gibi görünüşte

meşru bahanelerle piyasa ekonomisine yok edici darbeler vurmakta ve sonuçta adı piyasa ekonomisi olan ama reelde, devletin tek elinde olan yarı sosyalist müdahale ekonomisi olan durum oluşmaktadır. Krizleri önlemenin yolu;

- Durgunluğa giren ekonomiyi hayata döndürmeye çabalamaktan daha önce, önceden fark edilmemiş olan ekonomideki yapay şişmenin sebeplerini kaldırmak
- Önce nedenlere yönelmeyi seçmek sonrasında sonuçları değerlendirmektir. Bu bağlamda; devletin karşılıksız para arzı yetkisini kullanım dışı bırakmak, piyasaya hizmet, mal, altın karşılığında para sürülebilmesini garantilemek önerilen görüşlerden olmuştur (Acar.2008:13-19).

2008 Krizi öngörülemeyen bir kriz olması sebebiyle iktisatçıların daha titizlikle araştırdığı bir durum olmuştur. İktisatta “denge” kavramının önemini bir kez daha vurgulayan iktisatçılar, yoğun düzenlemeler ve mevduat güvencesi adı altında tekrar bir oluşum sürecinin krizi önleyemese de kriz anında can kurtarıcı etkisi üzerinde durmuşlardır. Piyasa ekonomisinde esas gerçek olarak doğrusal olmamak, evrim, süreksizlik, ani donma kavramları önemli iken adaptasyon, birbirini etkileme gibi kavramlar da kriz için çözüm özelliği içerebilmektedir. Hicks, Marshall gibi önemli düşünürlerin ekseninde krize bakıldığında ekonomi sürekli değişen bir durumdur ve sadece para üzerinden değerlendirme yapılamayan bu kriz; finansal sektörün yayılmacı etkisini evrim üzerinden araştırabilme olanağı sunar. “Denge” kavramından çok “Evrim” kavramı etrafında yapılan kriz analizleri özellikle bu durum üzerinde doğru bir kriz okuma yöntemi olabilmektedir (Eren.2013:4-15). Krizin seyrine bakıldığında birden çok kırılma noktası görülür. Bu yıkım kriz seyrinin en kötü tahminlerini bile aşmış bulunmakta ve devamında bir politika geliştirilebilse bile bu yıkımı küresel olmaktan alı koyamamıştır. Orta dereceli küresel bir kaos oluşturan bu durumun reel piyasadaki süpürülemez etkisi göz ardı edilemeyecek boyutta olmuştur (Yeldan,2009:11-13). Dünya ekonomilerinde alınan bazı önlemler kaos sebebiyle büyük oranda ortak olmak zorunda kalmıştır. Çünkü küresel kriz, bütün ekonomileri farklı yönlerden etkilemektedir. Ekonomi politikalarının öncelikleri farklı olabilmektedir ancak oluşturulan ekonomi politikası, krizin tanımını

iyi yapabilirse başarı sağlanabileceği fark edilmiştir. Önerilen tedbirlerin çoğu durgunluğu önleme amaçlıdır (Alptekin,2009:9-10).

2009 yılı küresel deflasyon ve büyümedeki belirgin yavaşlama riskini yumuşatma amaçlı uygulanan maliye planlamaları; tüm dünyada bütçe açıklarının hızla yükselişine sebep olmakla beraber maliye ve para politikalarının ortaklığının altını çizmiştir (Karakurt,2010:195). Bu noktada devletin piyasaya müdahale boyutu da önemli tartışma alanlarından olmuştur. Gerekli ve olması gereken bir şey midir yoksa gereksiz ve berbat bir şey mi ikilemi iktisadın ezeli sorunsallarından biri olarak süregelmiştir (Acar,2008:18-21). Yaşanan finans krizinde, mali politika dolaylı hale gelmeden köklü resesyon durumundan kaçınma mantığına dikkat kesilmiştir. Para ve Maliye politikalarının yanı sıra teşvikler ve yeni yatırımların da gündeme geldiği bu kriz, ilk aşamada küçümsenmiştir ve iki farklı görüşe sebep olmuştur (Soylu,2009:265). Bu konuda birbirinden tamamen farklı görüşü destekleyen iki politikadan (maliye ve para politikaları) piyasaya müdahaleci tasarıya göre rekabet ortamı kendi haline bırakıldığında; denge noktasına kavuşamaz, kendini süpüremez, ya kaosa ya bunalıma çeker. Bundan dolayı piyasa kendi haline bırakılmamalıdır. Bu doğrultuda devletin karşılıksız para arzı erkini sorgudan geçirip sağlam zemine oturtulmuş para sistemine geçmek, bizzat yanlış uygulayana hesabı kesmek, zenginliği para üzerinden para kazanmaya dayalı spekülasyon hamlelerinde değil yatırımda ve üretimde aramanın zorunluluğu fark edilmiştir.

Serbest piyasacı anlayış; şayet dış müdahale olmadığında fiyat mekanizmasının arz veya talep fazlasını ortadan süpüreceğini ve piyasanın kendiliğinden dengeye yöneleceğini savunur. İşgalci- Savaşçı zihniyeti terk etmek doğru olur kabul görüşü ile iktisatçılar bu krizin daha ılımlı hümanizm çerçevesinde çözülebileceğini savunmuşlardır (Acar,2008:18-22).

Küresel krizden etkileyen- etkilenen ekonomilere örneklerle bakıldığında birçok farklı kriz politikası uygulandığı görülür.

Yunanistan, ABD, İngiltere, İtalya'nın üzerinde daha keskin etkiler yaratan bir kriz olarak bu kriz; ilk değişimleri bu ülkelerden başlatmıştır (Aktaş ve Şen,2013:142-145). Krizden çıkış yolları için uygulanacak politikalar silsilesinde küresel bazda ilk adım;2009'da Londra'da yapılan G-20 Zirvesi'nde, hükümet liderlerinin bunalımdan kurtuluş için belirledikleri ortak politika olan "genişletici maliye politikası" dır. Zirvede; IMF kaynaklarının 1 trilyon dolar artırılması onaylanmış, ayrıca katılımcı ülkelerin toplam olarak yaklaşık 5 trilyon ABD dolarlık bir mali

özendirme programı uygulamaları yapılmıştır (Bocutoğlu ve Ekinci.2009:77). Bu krizde, ABD ile en çok ticaret yapan ekonomilerden olan Almanya ve Türkiye'nin tutumu önemli belirleyici olmuştur. 2008 Krizi'nin en önemli değerlendirmelerinden birisi, batan kuruluşlardan çok, batan ülkeler kavramını doğurmasıdır. Bu ülkelerden ilk ikisi Macaristan ve İzlanda olmuştur. İzlanda; alma verme politikasına kurması sebebiyle çakma cennet olmanın bedelini, Macaristan; sömürge ekonomisi olmasının kefarecini ödemişlerdir. 2008 Krizi bu anlamda kapitalizmin balını yiyenleri içine çeken bir kara delik gibidir (Işık ve Duman.,2012:242).

Kriz öncesi Amerika reel piyasa kazanım tablosu krizi haber verir durumda olmuştur fakat ABD politikasına göre bu durum derin ve keskin bir kırılmadır. 2008 krizine karşılık keskin bir kriz paketi hazırlayan Amerika Hükümeti kapitalizmin sistematik sonucunu engellemede yeterli olamamıştır. Burada, tabii ki artan petrol fiyatları, Amerika dolarının altın standardından kopması, finansal varlıkların uluslararası baz da genişlemesi önemli durumlardır. Bu durum reel piyasada ki hayali durumu ortaya çıkarmış Amerika halkının da tabiriyle cin artık lambadan çıkmıştır. Reel sektördeki bu açığı kapatabilmenin yolları;

- Yeni dış borçlanma
- Biriken bekletilmiş uluslararası rezervlerin kullanımı
- Portföy yatırımları yani sıcak para akışı
- Doğrudan yabancı yatırımları (FDI)

ABD hükümeti, bu noktalar üzerinde bir politika belirlemeye çalışmış fakat küresel baz da domino etkisi yaratan bu durumun devletler için analizine bakıldığında farklı sistemler görülmüştür (Akgüç,2009:7-8). Krize en yakın ülke, küresel finans sermayesi en gözde olan ülkedir ve faaliyet dışı finansal spekülasyon ile şeffaf olmayan piyasa krizlerde önemli noktalardır (Yeldan, 2009:11-21).

İşsizlik ve cari açık ve arasında kesintisiz bir bağlantı olduğu açık olmakla beraber işsizlik oranının düşürülmesi üzerine geliştirilen politikalar görülmektedir. ABD de merkez bankası konumundaki FED (Federal Reserve System), kısa aralıklı faiz indirimlerine gitmiş ve bu yolla bankacılık sektörünün borçlanma maliyetini düşürerek, ipotek karşılığı kredilerden (mortgage) doğan zorlukları minimize etmeyi hedeflemiştir. Kriz döneminde, resesyondan çıkışta, faiz indirimin etkin olmayacağı,

Keynes tarafından likidite tuzağı (liquidity trap) olarak tarif edilmesine rağmen arkasından gidilen bu neo-liberal politika kapsamında para politikası ile faiz indiriminin sorunu çözülebileceği yanlıgısı ekonomilerin likidite tuzağına tekrar tekrar girilmesine sebep olmuştur. İvedilikli uygulanan faiz indirimi ve Japonya’da ve ABD’ de hazır para yardımıyla sıfır olmaya yüz tutmuş faiz oranları; sorunu hafifletememiş, çözüm olamamıştır. Faiz indirimi ile sorunun çözülemeyeceğinin kesinleşmesiyle, daha geniş çaplı hayata döndürme planlamaları hazırlanmıştır. Programlarda içerik ve finanse etme yöntemi netliğe kavuşmamakla birlikte;

- Kredi açma,
- Sosyal harcamaların artırımı,
- Hisse alımı tekniğı ile sermaye aktarımı,
- Düşük değerli varlıkları ve batmış kredileri satın alma,
- Vergi iskontosu,
- Projelere girişim gibi önlemler içerdikleri anlaşılmaktadır.

Amaç; kredi verme olanaklarını genişletme, bankacılık sektörünün mali yapısını güçlendirme yoluyla tüketim ve yatırım harcamalarını artırarak durgunluktan yani bu resesyondan çıkış olarak maddelenebilir (Akgüç,2009:7-8).

Birçok ülkede eş zamanlı makroekonomik sürerlilik planlamaları pek çok ekonomide uygulamaya konulmuştur. Dünyada birçok ülkenin merkez bankası, yeni mali politikalar ile faiz hadlerinde değışime gitmiştir. Bu değışiklikler; Arjantin, Macaristan, İzlanda Brezilya, Meksika dışında faiz hadlerinin belirgin şekilde aşağı çekilmesi methodu ile yapılmış olup birçok ülkede faiz hadleri sıfır düzeylerine yakınsatılmıştır (Eraslan ve Timurtaş,2015:36-39). Faiz indirimleri birçok ülkeyle koordineli hatta eşzamanlı gerçekleştirilmiştir. Bankacılık sistemine çeşitli yöntemlerle likidite enjeksiyonları yapılmıştır. Merkez bankaları düzenli ihalelerle piyasaya likidite arzı yapmışlar ve teminat kabul edilmiş aktiflerin kapsama alanını daha da açmışlardır. Ek olarak; Avrupa Merkez Bankası, ABD Merkez Bankası ve gelişmemiş ülke ekonomileri üçlüsü arasında karşılıklı swap kolaylığı anlaşmalarıyla da likidite artırılmıştır. Ayrıca. IMF ile yapılan stand-by anlaşmaları; Japonya, İspanya, İsveç, Avustralya, İspanya, Çin, İngiltere, Brezilya’da altyapı yatırımları, istihdam artırımını ve KOBİ’lerle düşük gelire sahip gruplamalardaki hane bireyelerine

yönelik oluşturulan kurtarma planlama ve projeleri düzenlenmiştir. ABD’de birey, işletmelere ve ailelere, işsizlere yönelik teşvik ile enerji yatırımları, otoyol- köprü projeleri, sağlık, bilim ve araştırma, köprü inşaatları için kaynak ayırımını hesaplayan ve içeren bir planlama düzenlenmiştir (Özcan,2008:8-10).

2008 Krizinde Almanya; aktifleştirilmiş istihdam sağlama- işsizlik azaltma politikalarını kullanmıştır. Altyapı ve bu bağlamdan hareketle çoğu kez ulaşım ağı kapsamında bütçe hacmini genişletmiş aynı zamanda korunmaya muhtaç sektörleri desteklemek, enerji tasarrufu sağlayan inşaat yapımı, bakım ve onarıma odaklı savunma ve tarıma stratejik destek vermeye yönelik politikalar uygulamıştır. Bunun yanında, doğacı anlayışla bu teknolojileri kullanmayı teşvik etmiş, dolaylı vergilerde ve gelir vergisinde kısıtlamalara gidilmiştir ve Kurumlar Vergisinde indirimler yaparak koşulları daha uygun hale getirmeyi amaçlamıştır ve başarılı olmuştur (Korkmaz vd., 2013:117-118). Ayrıca, KOBİ’lere verilen yatırım desteklerinin payı da yükseltilmiş, ek olarak Almanya, 2008 sonlarına doğru yalnızca Doğu Almanya’ya özel bir program (IZ) yürürlüğe koyularak, bu alana yapılacak yatırım desteklerinin özendirme hedeflenmiştir. Bu program kapsamında verilen yardımlar, genellikle nakdi yardımıyla da yatırım indirimi teşviki şeklinde olmuştur (Karakurt,2016:144-154).

Türkiye ekonomisi, cari açık sebebiyle 2001 sonrası dönemde kırılğan krize meyilli ekonomide olması, bu dönemde piyasasında tedirginlik hisseden bir ekonomi olmasının sebebidir. Türkiye’de kriz, ekonomik kriz, işsizlik krizine doğru yönelmiştir. Türkiye ekonomisinin en önemli sorunu iş istihdamında yaşanan azalmadır. Bu konuda; geçici ve güne dair yöntemlerden daha çok yapısal revizyonların yapılması temel alınmıştır (Alptekin,2009:9-10). Kriz sonrası dönemde, risk yönetimiyle ilgili düzenlemeler- denetimler noktasında zafiyetler gözle görünür şekilde fark edilmiştir. Ülke ekonomileri karar vericilerinin aldıkları bu tedbirlerin yanında, yetersizliği sebebiyle, yeni denetleme ve düzene koyma sistemlerinin oluşturulmasına yönelik de uluslararası platformda yani ulus üstü çalışmalara başlanılmıştır (Erdönmez,2009:90).Türkiye’de ulusal ve uluslararası genel kriz politikası; krizin etkilerini biraz olsun kırmaya yönelik, gerek maliye politikası gerekse para politikası önlemleri uygulaması olarak hayata geçmiştir. Yürütülen yeni teşvik sistemi ile büyük proje yatırımları, sektörel, bölgesel teşvik ile genel yardım planlamaları uygulanmaya başlanmıştır (Soylu,2009:264-265). “Ekonomik Kalkınma Seferberliği” tabımı kapsamında Türkiye Ekonomisi için; endüstri ve sanayi, tarım,

ticaret aynı anda ele alınarak, devlet maliyesinin bütün gücüyle teşvik, Türkiye ekonomisi için ticareti, tarımı ve sanayisinin ön planda olduğu, rekabet edebilme şansı yaratılmış ve ihracat destekli politika en doğru yöntem olarak kabul görmüştür. KGF(Kredi Granti Fonu) Düzenlemeleri, Yeni Teşvik Yasası, İstihdam Paketi ve öne çıkan planlamalardan olmuştur (Alptekin,2009:9-10). 2008 yılında beklenenin altında seyreden büyüme hızıyla ekonomisi, doğrudan gelen yabancı yatırımlardaki azalmanın sinyali olmuştur ve ABD’de devam eden her türlü kriz uzantısının direkt olmasa da dolaylı olarak Türkiye ekonomisini de etkilediği görülmektedir. Cari açık tehlikesini bu küresel krizden etkilenmenin temeline oturtmak, Türkiye Ekonomisi için kriz politikalarının başarısını artıracak bir unsur olmuştur (Özbek,2008:5-7).

Krizin ortaya çıkmasıyla az sayıda ekonomide, ülke içindeki üreticileri desteklemek hedefiyle tarife- tarife dışı koruma tedbirlerinin alındığı görülür. Örneğin; Rusya ithal kamyonlara ve otomotive uygulanan vergi paylarını arttırmış, Arjantin; tekstil, ayakkabı, oyuncak, otomobil yedek parça, televizyon ve deri eşya ürünlerinde yeni tarife dışı engeller getirmiştir. Şili, Brezilya, Arjantin, Uruguay ve Paraguay ortak dış gümrük tarifelerini beşer puan yükseltmiştir. Endonezya 2008 sonundan itibaren geçerli olmak üzere belirli mamüllerin ithalinde yalnızca bazı hava limanlarını ve 5 limanın aktif kullanılmasına imkan tanımıştır. Hindistan, 2008 Kasım ayında; bazı çelik ürünlerinin ithalatına sınırlamalar getirmiş, bazı çelik ürünlerindeki tarife artırımına gitmiştir. Özellikle OECD ülkelerindeki krizle ana mücadele yöntemi; otomotiv ve finansal kurumlar başta olarak bazı sektörlerle mali yardımlar ile olmuştur. Ekim sonu 2008’de Almanya, Şili, Hong-Kong, Çin, Fransa ve ABD’deki ihracat kredisi veren kurumlar KOBİ’lere ihracat sigortası ve finans desteği sağlayacaklarını yayınlamıştır. Çin ve ABD Eximbank kuruluşları 2008 sonu itibari ile, gelişmekte olan ekonomilerde ithalatçılar için 20 milyar dolarlık yeni kredi planlaması düzenlemiştir (Narin ve Maşrap,2010:6-10).

2007, Eylül ayı başı ve sonu arasında; İngiliz mortgage kredi kurumu Northern Rock’tan mevduat alımı çoğalmıştır. Eylül’ün ikinci hastasında İngiltere Merkez Bankası, Northern Rock’a kredi imkanı sağlamış, bankalardaki yatırımlarını sigortalamış ve devletin garantisi altına geçirmiştir(eş zamanlı tarihlerde kriz İsviçre, Japonya ve İskoçya’ya da sıçramıştır). Avrupa Merkez Bankası Kurumu, banka piyasalarına önce 95 milyar Euro, daha sonra da 108 milyar euro para akışı sağlamıştır. Bunu Kanada Merkez Bankası devam ettirerek, teşvik paketleri açıklanmıştır (Özcan,2008:8-10).

AB tarafından ilan edilen aktivasyon projesinin bir bölümü olarak 2008 son günlerinde, AB'nin devlet yardımları politikalarının genişmesi ile bazı üye ülkeler, kamunun sübvans ettiği düşük faiz hadli kredi verme politikasına geçiş yapmıştır. Ülkelerin dış ticaret odağından uygulamaya geçirdikleri hem ihracatı teşvik politikaları hem de korumacılık politikaları ülke ekonomilerinin uluslararası rekabet ortamında konumlandıkları pozisyonların belirleyicilerinden olma rolünde daha keskin bir durum olmuştur. Dış ticaret esaslı politik tedbirlerin ötesinde ülkelerin sorunlu gördükleri reel sektörleri önce restore edebilme sonra kurtarmaya yönelik finansal desteklerin rekabetçi yapıya etki edebilirliği görülmüştür. İsveç, Fransa, Güney Kore, Almanya, Çin, ABD, Brezilya'nın özel olarak otomotiv sektöründe aldıkları önlemler, küresel otomotiv pazarında adı geçen bu ekonomilerin sahip oldukları rekabetçi konumlanmanın şekillenmesinde belirleyici olmuştur (Narin ve Maşrap,2010:6-10).

Fransa; 2010 yılı ilk aylarına kadar yapılan yatırımları, yatırım süresi boyunca kurumlar vergisinden muafiyet olarak belirlemiştir. Norveç, Amerika, Güney Kore Almanya, Çin, İspanya ve Singapur'da da bunalım döneminde sermaye mali yatırımlarının sürerliliğin temin etmek adına hızlandırılmış yıpranma payı azaltma uygulamasına geçilmiş ya da uygulamadaki mevcut programlamanın kapsamı genişletilmiştir (Karakurt,2016:144-156).

İrlanda'nın toplam dış yatırımlarının %55'inin ABD ve İngiltere'ye ait olduğu gerçeğinin altını çizmek önemli bir detaydır. Hükümetinde kabul ettiği gerçekle krizden derin etkilenen bir ülke olmuştur. İrlanda'da, krizle gelen ilk dalga borsa piyasasında görülmüştür. 1995-2007 yılları arasında istikrarlı bir büyüme trendine sahip İrlanda da; 2008 yılı döneminde aşırı yükselen konut fiyatları, küresel hareketlenmelerden nasibini alarak %50-60 oranında azalmaya gitmiştir. Bu da İrlanda piyasasında, milli gelir ve reel üretimin hızla aşağıya çekilmesine sebep olmuştur ve ülkeyi borç bunalımına yuvarlamıştır (Özcan,2008:8-10). İrlanda'da borç bunalımının başlangıç tarihi olarak da, yetkililer tarafından söz konusu mali yardım çağrısının yapıldığı an görülmektedir. Ekonomide yaşanan bu olumsuzlar üzerine İrlanda hükümeti, Avrupa Birliği ve IMF'den 28 Kasım 2010 yılında mali yardım çağrısı yapmıştır. İrlanda hükümeti- IMF-AB arasında sürdürülen görüşmeler neticesinde, İrlanda'ya toplamda 67.50 milyar avroluk parasal desteğin sağlanması üzerinde anlaşılmıştır (Eraslan ve Timurtaş,2015:39-42).

AB tarafından hazırlanan reform teklifleri; artan banka düzenlemelerini ve ulusal hükümetlerin kontrollü maliye politikalarını içerir ki; İstikrar ve Büyüme Paktı; Maastricht Anlaşması ve AB hükümetlerin bütçe açığı- borç oranları oranlarını hedef alırken özel sektörün aşırı borç oranlarının ihmal edilmiş bir durum oluşmuştur. Bu aşırı borç finans ortaklıklarında krize sebebiyet vermiştir. Özel sektörde bankacılık buhranları meydana geldiğinde özellikle İrlanda ve gibi ülkelerde hükümetler özel sektörün borcunu üstüne alarak bu kurumları borç yükünden kurtarmaya çalışmıştır (Yavuz vd.,2013:134-135). Bu yardım karşılığında ise İrlanda'nın sıkı maliye programı takip ederek, kamu borçlarının düşürmesi ve bütçe açıklarını kapatması söylenmiştir. İrlanda'da ki hükümet bu sebeple; varlık vergisi uygulamaya başlanmış, otomobil tescil kayıtlarından alınan vergilerde artışa gitmiş, alkollü içecekler - tütün ürünlerinden ilave vergiler alımı uygulanmış, kamu harcamalarında kesintili kısıtlamalar yapmıştır. Devlet memurların sayısı 2008'de 320.000 kişi iken 2013'te 280.000'e çekilmiş, bir hafta çalışma saatleri düzenlenerek 35'ten 39'a çekilmiştir ve Kamu kesiminde çalışanların ücretleri düşürülmüştür. Ayrıca elektrik ve telefon faturalarının ödenmesi, ücretsiz sağlık işlemleri, işsizlik ödemelerinin sürelerine dair yapılan devlet politikasında da tasarruflar çoğaltılmıştır. Alınan bu önlemler seyrinde İrlanda'da bütçe açıkları hızla düşüşe geçmiştir. İrlanda Hükümeti; belirli kısıtlamalar ile getirdikleri yeni şartlarıyla 2009 yılında kurulan yeni girişimlere kurumlar vergisi affını gerçekleştirmiştir.

16 Mart 2009 tarihinde Kore'de; Kore Strateji ve Finans Bakanlığı'nın krize karşı tavsiyede bulunduğu sıralı önlemlerin biri yatırımların teşvik edilmesi sebebi ile, Kurumlar vergisi kanunu" revizyonu olmuştur. Öne çıkarılan planlama, geçmişten itibaren üç yıllık periyodla yapılan ortalama yatırım miktarının üzerine ek olarak yeni yatırımlara %10 ilaveli vergi kredilerinin hayata uyarlanmasına imkan tanımıştır. Bunun yanı sıra, bahsi edilen bu vergi kredisi teşvik programından yararlanabilecek olan girişimlerin de sayısı çoğaltılmıştır. Söz konusu vergisel teşviklere ilaveten, buhran döneminde sıkça uygulanabilme olanağı olan bir diğer yatırım teşvik aracı "hızlandırılmış amortisman" uygulamasıdır (Eraslan ve Timurtaş,2015:39-42). Bunun yanında büyük ekonomisi olan ülkelerin yatırım odağı ile düşürdüğü artan GYSH oranları ve enflasyon oranları uygulanan ekonomik politikaların mihenk taşlarıdır.

İspanya'da geçici enflasyona rağmen; 2009 yılı itibari ile % 11 olan genel bütçe açığı, hükümetin hedefi olan % 9.3 haddi seviyesinin altına inerek 2010 yılında

GSYH, % 9.2 haddinde kaydedilmiştir. Bu düşüş, büyük oranda ithalattan ve üretimden elde edilen vergi gelirlerindeki yüksek artış sebeplidir.

Fransa'da; buhran süresince Fransız ekonomisinin Euro Bölgesi'ndeki ortalamaya göre daha bir etkin başarıya ulaşmasını sağlayan yapısal niteliklerinin var olması bu ekonomi için fark yaratan etmenlerden olmuştur (European Economic Forecast,2011:36-40).

Bölgedeki diğer Türk Cumhuriyetlerine göre Azerbaycan; bu bunalımdan çok daha hafif yara almıştır ve krizin Azerbaycan üzerindeki nüfuzunun az olması düşük petrol gelirlerinden kaynaklıdır. Azerbaycan; petrol ihracatına yüksek oranda bağlılığı olan ekonomisiyle 2008 yılına kadar yüksek büyüme ivmesi göstermiş bir ekonomidir. 2008 yılında %20.8 payında büyüme kaydetmiştir. Azerbaycan'ın son yıllardaki hızlı büyümesi, önemli ölçüde 2008 yılı ortalarına kadar hızla artan petrol fiyatları sebebiyledir. Petrol fiyatlarındaki azalmanın ardından petrolün gelirlerinde oluşan iniş, küresel buhranın nüfuzunu daha da keskinleştirmiştir. Ancak Azerbaycan ekonomi yetkilileri; petrol üretimini arttırarak petrol gelirini çoğaltmış ve 2009 senesi ile büyüme oranı %9.3'e kadar yükseltmiştir. 2008 Küresel buhranı ile başa çıkabilmek amacıyla ülkenin uyguladığı, para politikalarının ve özel girişimlere yönelik desteklerinin olumlu faydaları olmuştur. 2006 yılına kadar artış ivmesinde olan ve bu yıldan itibaren düşüş eğilimine geçen enflasyon oranının bu durumu krizi kolay atlattırma faydalı olmuştur. Ayrıca kriz yüzünden petrol fiyatlarındaki düşme, cari işlemler fazlası azalması sebebiyle Azerbaycan, petrol üretimine hızlandırma planlaması uygulamış bu nedenle de cari işlemler dengesi derin bir kırılmaya maruz kalmamıştır. Küresel buhrana karşın ülkeye yabancı sermaye girişleri, 2008 yılından itibaren artmıştır ki bu da politika da kriz sonrası restorasyonun başarısı olmuştur (Narin ve Maşrap,2010:6-11).

İhracatçı ülkeler açısından Hindistan ve Çin 'in yüksek büyüme oranlarına ulaşması, çok büyük pazarlara dönük üretime geçmelerinin dolayısıyla bu bunalımdan reel üretime dayanarak çıkmalarının da teminatı konumunda olmuştur. Kısmi canlılığın başlamış olması krizin hemen düzelmeyeceği anlamına gelmemesi sebebiyle 2010 yılı için Hindistan % 6.4, Çin ise % 9.0 oranlı büyüme hedeflerini açıklamışlardır (Özbek,2009:4-5). Çin hükümeti; 2010 yılına kadar bir dizi sosyal program ve altyapı çerçevesinde 586 milyar dolarlık harcamayı programlamış ve kapsamlı plan belirlemiştir (Göçer,2013:173-175).

Jamaika; 2010 yılında onaylanan mali sorumluluk kanunu kapsamında borç kuralı ve bütçe kuralını uygulamaya geçirmiştir. Kural kapsamında, 2016 yılı sonuna kadar toplam borç oranını GSYH nin %100'üne düşürmeyi, genel dengeyi sıfıra indirgemeyi amacına koymuştur. 2014 yılında mali kurallarını ilişkin yeni bir düzenleme yapmış ve kamu kesimin genel dengesi için taban oranlar koyan kuralları devreye sokmuştur (Karayazı,2017:1055).

2007 yılında büyüme ivmesi düşük seyirde olan Kırgızistan ise; 2007 - 2008 yılları arası yaklaşık %8.5 oranında büyüme göstermiştir. Kırgızistan'ın finans sektörünü nispeten tesirine alan küresel bunalım; ülkenin ekonomisini büyük ölçüde etkisine almış, 2009 yılında büyüme oranını %2.3 seviyelerine kadar indirgemıştır. 2008 yılına kadar artan enflasyon haddi de buhranla birlikte düşüşe geçerek 2009 yılında %6.8 seviyesine inmiştir. 2006 yılından bu yana cari işlemler dengesi açığı veren bu ekonomide, 2009 yılında açığın arttığı gözlemlenmiştir. Bu gelişmede düşen petrol fiyatları etkin olmuş, doğal gaz ve petrol kaynakları bulunamadığı için ülkeye çok fazla yabancı sermaye girişi olmamıştır. Çok düşük seyirde devam eden yabancı kaynak girişi; kriz sebebiyle 2009 yılında iyice düşmüştür ki ülke ekonomisinde bu durumun keskin ve kalıcı etkisinin olmadığı görülmüş yeni maliye politikaları ile reforma gidilmiştir (Narin ve Maşrap,2010:7-10). Orta Asya ülkeleri içinde, Dünya Ticaret Örgütü'ne (WTO) üye olan tek ülke Kırgızistan'dır. WTO'ya üyeliği; Kırgızistan'ın yatırım dış ticaret konularında uluslararası standardizasyon şartlarına uygun hale gelmesine olanak vermiştir ve kriz sonrasında ekonomisinin daha güçlü olmasının temel sebebidir (Karluk,2011:54).

Kazakistan için küresel kriz; "Olgunluk ve Metanet yılı" olmuştur. Daha önce de krizler yaşayan Kazakistan ekonomisi bu kriz ile, gelişmişlik artış hedefini 2030 yılı olarak açıklamıştır. Kazakistan'ın 2002- 2007 yılına kadar olan süreçte, açık veren cari işlemler dengesi; 2008 yılında petrol fiyatlarında artışa geçilmesi sebebiyle azalmıştır. 2000 yılından 2007 yılına kadar ortalama %10 civarında büyüme hızına ulaşan ekonomi konumunda iken, 2009'da bu büyüme oranı küresel krizin de etkisiyle düşüşe geçmiştir. Kazakistan'da büyüme oranı buhran sebebiyle negatife dönmemiştir fakat 2007 yılında %8.9' luk büyüme oranı, 2008'de %3.20, 2009'da %1.2 seviyesine gerilemiştir. Azerbaycan gibi Kazakistan'ın da ekonomisi, önemli ölçüde petrol ihracatına yani petrol gelirleri dayanıklıdır ve 2008 yılı ortalarından itibaren petrol getirilerindeki azalış, küresel krizin nüfuzunu daha da hissettirmiştir. 2008 yılına kadar artan, 2009 yılında düşerek %7.3 haddine gerileyen enflasyon oranı ve bu

buhran yüzünden cari işlemler fazlası azalmıştır. Ancak hem petrol fiyatlarındaki düşme hem de küresel krizin etkisiyle açık veren cari işlemler dengesinin; Türk cumhuriyetleri içinde en çok yabancı sermaye girişine sahip ülke olma konumundaki Kazakistan'a zarar vermesi ile ülke içine yabancı sermaye aktarımı da 2009 yılında azalan ivme göstermiştir (Narin ve Maşrap,2010:7-10).

Daha çok dışı kapalı bankacılık sistemi sebebiyle, Küresel kriz Özbekistan'ı fazla etkilememiştir Özbekistan ekonomisi; kriz ile birlikte %1'lik büyüme kaybı yaşamış ve büyüme oranında böylesi küçük bir düşüş hareketi olsa da; 2009 yılında %8.1 oranında büyüme görülmüştür (Mercan,2014:130-132). Enflasyon biraz artmakla beraber istikrarlı devam etmiştir. Bunda; 2009 yılının başından itibaren devam eden uluslararası enerji fiyatlarındaki depresme etkisi ile yüksek kapasiteli kamu altyapı inşaatlarının etkinliği de görülmektedir. Cari işlemler dengesi fazlalığı 2009 yılında düşmeye başlamıştır ve Kriz öncesinde geçiş ekonomilerinin çoğunda banka özelleştirmeleri tamamlanmış daha çok devlet destekli hareketler hedeflenmiştir. Yabancı ortaklı finans kurumlarının; Ukrayna, Rusya, Kazakistan, Özbekistan hariç bankacılık düzenine rekabetçi bir nitelik kazandırdığı söylenebilir (Taşar,2009:22-25). Özbekistan hükümeti; 2009-2012 arası dönemde ortalama büyüme hızını %4 civarında koruyabilmek amacıyla, 2008- 2009 yılları aralığında anti kriz programları belirlemiştir. Özbekistan'ın küresel finansal pazarlarla bağının kısıtlılığı, küresel bunalımın etkilerini kırmak için önemli finansi desteklemelere gereksinim duymamasını sağlamıştır. Fakat hükümetin bu çabaları, cari açıkları azaltmak uzun dönemde ekonomik büyümeyi sağlamak, finansal sektördeki riskleri yönetmek, enflasyonu düşürmek hedefinde olmuştur. Öte yandan Kırgızistan'daki gibi ülkeye yabancı kaynak akışı, düşük oranlarda olup 2009 yılında 750 milyon dolarlık yabancı para girişi olmuştur (Narin ve Maşrap,2010:7-10).

Doğal gaz zengini olan Türkmenistan'ın durumu ise; Türkmenistan'da 2.5 kata yaklaşan enflasyon en önemli kriz etkisi ve belirtisidir. Türkmenistan ekonomisinin; 2006–2008 döneminde iki basamaklı büyüme oranlarına geçtiği ve 2009 yılı itibariyle sorunlar yaşadığı aşıkardır (Öngel ve Kuzu,2012:308-310). 2008 yılında %10.5 oranında büyüme göstermiş olan bu ülke; 2009'un baharında doğal gaz boru hattının infilakı sonucunda Rusya ile doğal gaz fiyatları konusunda zıt düşmeler yaşamış, doğal gaz ihracatını kısa süreli kesmiştir. Bir yandan küresel buhranın etkileri, diğer yandan doğal gaz sevkiyatında yaşanan problemler Türkmenistan'ın 2009 yılında büyüme haddini %4 seviyesine indirmiştir. Eş zamanlı gelişen ihracattaki payındaki

büyük azalma cari işlemler dengesinin açık vermesine temel olmuştur. Yükselen yakıt ve ulaşım ederleri, gıda fiyatları; döviz kurunun erken getirileri yüzünden enflasyon; 2008 yılında iki basamaklı oranlara gelmiştir. Ancak sürerlilik kazandırılmış düşük ithalat fiyatları ve düşük döviz kuru nedeniyle 2009 yılında tekrar gerileyerek -%2.7 olmuştur. Ülke ekonomisine yabancı kaynak girişleri, yıllar itibariyle çoğalarak devam etmiş, 2009 yılında 1.35 milyon dolar giriş kaydedilmiştir (Narin ve Maşrap,2010:6-11).

Yunanistan; Avrupa borç krizinin orijininde yer alan ilk ekonomi olmuştur. Aynı zamanda AB ülkeleri arasında uluslararası finans kurumlarından mali yardım ve destek çağrısında bulunan ilk ekonomidir. Yunanistan ekonomisini hassas hale getiren ve keskin finansal buhran yaşanmasına yol açan asıl sebep; Euro bölgesi üyeleri içerisinde en yüksek bütçe açığına ve kamu borç seviyesine ulaşmış ekonomi olmasıdır (Turgan,2012:233-235). Bu da; Yunanistan'da kriz öncesinde geniş çaplı bir ekonomik reform planlamasının uygulanması ve kamu borç stokları ile bütçe açıkları düşürmek amaçlı kısıtlayıcı maliye ve para programlarının uygulanmaması sonucunda, 2009 yılına geçildiğinde oluşan borçların ve açıkların ulusal kaynaklarla döndürülme olanağını ortadan kaldırmıştır. Az hasarla atlama çabasının uluslararası kuruluşlardan mali yardımla olabileceği görülmüştür. Bu hedef doğrultusunda, Yunanistan'a 340 milyar Euro ve 16 yıl vadeli bir kredinin, %4'lük faiz oranlarıyla yeniden yapılandırılmasına karar verilmiş olup ilk yardım paketi 2010 yılı 110 milyar euro olarak verilmiş ve 2011 yılında Yunanistan'ın 100 milyar euro borcu kayıtlardan kaldırılmıştır. 2012 Şubat ayında tekrar 130 milyar euroluk bir yardım daha planlanmıştır. Bu yollarla keskin kriz etkisi kırılmaya çalışılmıştır. Ülkedeki işsizlik oranı 2007'de %7.6 iken, 2014 yılı sonunda %26 olarak görülmüştür. Dönem hükümeti; başlangıçta lafta da olsa IMF ve AB zıttı politika izlemesine karşın, sonrasında büyük ödünlerde bulunarak bu kurumlar ve girişimler ile mali reform anlaşmaları ve borç erteleme planlamalarına gitmek zorunda kalmıştır (Karakurt,2016:144-150).

Ele alınan ülkelerden hem ekonomik hem de nüfus faaliyeti bazında çok daha ileri bir düzeyde yer alan İspanya; AB'nin en büyük dördüncü ve dünyanın da en büyük on dördüncü ekonomisi olmaktadır. 2006'da, inşaat sektörünün payının GSYİH ya oranı % 10.8'e yükselen İspanya ekonomisi; büyüme süreciyle oluşan emlak balonunun küresel finansal buhranın ortaya çıkmasından sonra kendi ekonomisinde patlak vermesiyle krize girmiştir. Krizin ilk etkileri uluslararası

likiditede azalmasında görülmüştür. İspanya emlak piyasası bunalıma dahil olmuştur (Erarslan veTimurtaş,2015:28-40). Krizin yayılmasını durdurmak amacı ile hükümet; 2009 yılında bankaların mali açıklarını kapatmaya gidileceğini duyurmuş ancak banka kurtarma operasyonları, devlet bütçesindeki deliklerin büyümesine sebep olmuştur. Bu durum İspanya ekonomisindeki finansal krizin derinleşmesine yol açmıştır. 2000-2004 yılları arası İspanya’da devlet bütçesindeki açıkları GSYİH’a oranı % 3.0 payının altında kalmış. 2005-2007 yılları arasında ise, devlet bütçesi açık göstermiştir. Ancak 2008 yılından itibaren İspanya ekonomisinin bütçe açıkları hızla büyümüş, 2009 yılında % 11.2 oranına varmıştır. Bütçe açıklarında yaşanan bu keskin ve yüksek artış, İspanya ekonomisinin kısa vadeli borçlarının çoğalmasına ve uzun vade de büyüme oranlarının yavaşlamasına dolayısıyla da finans bunalımını beraberinde getirmiştir (Erarslan veTimurtaş,2015:28-40). 2008 sonu 2009 başında saptanan kısımlara yapılacak olan 5 milyon euro altındaki yatırımlarda, yatırımların %25’ine kadar vergi kredisi ikani verilmiştir. İspanya, 2009 yılının Ocak ayı başlangıçlı yeni yatırımlar için tanınan vergi yardımlarında farklılaştırmaya gitmiştir. Ar-Ge harcamalarına tanınan %20’lik vergi kredisi, %32.50’ye çekilmiştir (Eraslan ve Timurtaş,2015:39-43). Uzun süre artış gösteren konut ederleri, 2008 yılı sonrasında düşmeye başlamıştır, 2009’da toplam mortgage kredilerinin yarısından fazlasını idaresinde tutan İspanya bankacılık sistemi, küresel finansa buhranı sonrasında geri ödeme olmadığı krediler sebebiyle çok fazla zarara uğramıştır. İspanya; inşaat ve emlak sektöründeki çöküntünün ardından kapsamlı bir yapısal plan hazırlamıştır (Yılmaz,2013:60). Ayrıca İşgücü pazarını iyileştirmeye çekmek canlandırmak için son dönemde “işgücü piyasası reformu” yapmış. ücret ve istihdam konularında sektör ve şirketlere çalışma saatlerini de içerecek şekilde daha fazla güvenlik-esneklik-belirlilik sağlamıştır fakat; bunalımın uzun sürmesiyle birlikte iş kayıpları oranlarında hayli yükselmeler kaydedilmiş ve 2012 yılının bahar döneminde toplam işsizlik oranı 2008 yılındaki işsizlik oranını iki katlanmıştır (Korkmaz vd., 2013:121). Alınan tedbirler sonucunda toplam talep yani buna bağlı olarak da milli gelir oranı azalmıştır. Hükümet, 2012 yazında IMF ve AB’ye yardım çağrısında bulunmuş, Avrupa İstikrar Mekanizması İspanya’ya yüz milyar euro ödeme gerçekleştirmiştir. İspanya’daki bankalar Ocak 2014’te finansal yardım paketinden çıkış yapılan süreye kadar, bu fondan toplam 41.30 milyar avroluk kaynak kullanmışlardır. Ülkede finans sektörü güçlendirilmiştir ve kapital pazarlarına tam erişim sağlanabilmiştir. İspanya hükümeti ile IMF - AB yönetimleri arasında Mayıs 2010 yılında yapılan kredi anlaşmasıyla,

2014'e kadar kamu borç stokunun azaltılması ve bütçe açığının %3'ün altına çekilmesi hedeflenmiştir. 2013 yılının son çeyreğinde toparlanmaya başlayan İspanya; uygulanan başarılı kriz politikalarıyla 2014 yılı Ocak ayında yardım programından çıkmıştır. KDV(Katma Değer vergisi) paylarının artırılması, bankaların birleşmeye giderek sermaye tabanlarında güçlenme sağlanması alınan finansal tedbirler olmuş, bu önlemler neticesinde İspanya ekonomisinde bütçe açığı daralma eğilimi göstermiş, fakat kamu borç stoklarında ivmeli bir kazanım sağlanamamıştır (Erarslan veTimurtaş,2015:28-40).

Lizbon Kriterleri bağlamında “Aşırı Bütçe Açığı Prosedürü” ne uyan Slovakya da 2009 yılında, mevcut teşvik sisteminde gerçekleştirdiği değişiklikle; krize karşı yeni önlem belirleyerek yatırım yardım planlamalarından yararlanma şartlarını zorlaştırmıştır (Yiğit,2012:39-43). Nisan 2009 ile 2010 Aralık ayına kadar gerçekleştirilen sanayi yatırımları için teşvikten yararlanma limiti yarıya çekilmiştir. Eş zamanlı yapılan turizm yatırımlarında ise; bu düşüş %40'a kadar gerilemiştir. İşsizlik hadlerine göre oluşturulmuş üç bölgesel birleşmenin her biri için farklılaşan bu oranlar nispeten aşağı indirgenerek tekrardan planlanmıştır. Bu noktada Slovakya'nın İspanya'dan farkı; İspanya verilen yardım programlamaları ile farklılaşmaya giden politika izlerken; Slovakya teşvikten fayda görme koşullarını yeniden düzenlemeye gitmiştir.

Tayvan hükümeti; 13 Ocak'ta aldığı karar ile teknolojik hizmet endüstrilerinde ve imalat sanayinin belirli sektörlerinde yeni yatırımlara hak görülen 5 yıllık vergi affi çerçevesini değiştirme kararına gitmiştir. Öncesinde vergi muafiyeti sadece yatırımdan elde edilen gelir ile sınırlı tutulurken yeni düzenleme ile vergi affının limiti, toplam yatırım tutarı ile kısıtlanmıştır. Almanya'da federal hükümetin bölgesel kalkınmışlığı arttırma amaçlı oluşturduğu GRW(Merkezi Yatırım Teşvik Programı) planlaması, 2008'in sonlarında önemli ölçüde kapsam artırımına gitmiştir. Bu yapılan çalışma, yatırımlara teşvik ve Tayvan ekonomisinin hızla düzelmesini sağlamaya yönelik alınan planlı bir dizi politik tedbirin parçasıdır. Genişletilen 5 yıllık vergi muafiyetinden yararlanmanın ön şartı, yeni yatırımın Temmuz 2008- Aralık 2009 tarihleri döneminde gerçekleşmiş olmasıdır. Bu kapsamda GRW avantajlarına sahip olan bölge sayısı artırılmıştır (Karakurt,2016:144-154).

Kriz sonrası İsviçre'de de yeni mali politikalar belirlenmiştir. İsviçre'de çeşitli kantonlarda bütçe dengesini koruyucu sorumluluklar dağıtılmıştır. Bu sorumluluklar; 2. Dünya Savaşından sonra İtalya, Hollanda, Almanya gibi bazı sanayileşmiş

ekonomilerin para- maliye düzenlemelerini içeren istikrar çalışmalarına destek olarak denk bütçe kurallarını uygulamalarıdır. Sonraki aşama; Yeni Zelanda'nın 1994'de uygulanan Mali Sorumluluk Kanunu ile birlikte şekillenmiştir. Yeni Zelanda' da ki Mali Sorumluluk Kanunu 3 er ve 10 ar yıllık amaçlar bazında, borçlanma ve bütçe göstergelerinin milli gelire oranı cinsinden kısıntılar yapılmıştır.

Danimarka; bütçe dengesi ve kamu harcamaları ile ilgili mali kurallarını revize etmiştir. Finlandiya 2007-2010 yılları arasında ulusal düzeydeki borç kuralı uygulamasını terk etmiş ve bütçe kuralına ilişkin düzenlemeler yapmıştır. Bulgaristan ise; 2009'da belirlenen hedeflerin aşılması nedeniyle harcama kuralına ilişkin uygulamaya 2010-2011 yıllarında ara vermiş. 2009-2012 yıllarında hedefleri yeniden yapılandırmıştır (Karayazı,2017:1049-1053). 2009 Ocak'tan itibaren yürürlüğe giren, imalat, tarım, sanayi, altyapı, ileri teknoloji sektörlerine on milyon Yeni Bulgar Levası ve üzeri yatırımlara beş yıl süreyle %100'lük vergi affı getirme şartı aldığını açıklamıştır.

Avrupa da borç krizine yakalanan önemli ekonomi Portekiz hükümetinin, yaklaşan kısa vadeli borç ödeme çizelgelerini uygulayamayacağını anlaması üzerine 2011 yılında uluslararası kuruluşlardan acil mali destek paketi talebi, krize karşı ilk tepkisi olmuştur (Erarslan veTimurtaş,2015:29-40). Bu durumla da anlaşılmıştır ki Portekiz; AB ülkeleri içinde İrlanda ve Yunanistan'dan sonra bunalıma giren üçüncü ekonomi olmuş durumdadır. 2009 Mart ayında uygulamaya koyduğu yasa ile 2009 yılında yapılacak olan yeni yatırımlara tanınacak vergisel canlandırma planları yeniden yapılanmıştır (Karakurt.2016:144-156). 2009 yılında istihdam yaratılması ve bu oluşan istihdamın 5 yıl süreyle sürdürülmesi şartıyla yeni yatırımlara, yatırımın miktarına göreceli azalarak değişen, %25'e kadar ilave vergi kredisi desteği getirilmiştir. Portekiz'de 2007'de % -3,1 olan GSYİH oranlı bütçe açığı, küresel krizin patlak vermesiyle 2009 yılında % -10,2'ye yükselmiştir, Ülkenin kamu borcu ise 2006-2011 yılları arası sürekli büyümüş 2011'de % 108.0 seviyesine çıkmıştır. Portekiz'de bütçe açığını düşürmek için bir istikrar planlaması düzenlenmiş ve meclise sunulmuş olsa da programın reddi sonucunda Başbakan görevinden çekilmiştir. İstifanın ardından, ülkenin kredi notu aşağı çekilmiştir. Kamu borcu ve Yüksek bütçe açığı finansal yardım olmadan atlatılamayacağını anlaşılmışla birlikte Portekiz hükümeti; 2011 yılı Nisan ayında AB'ye ve IMF'ye mali yardım çağrısı yapmıştır. 2011-2014 arası dönemde, Portekiz'e 78 Milyar avroluk kaynak aktarılmıştır. Borç krizi mücadelesinde, Portekiz'de işsizlik yardımlarında kesintiye

gidilmiş, tüm sigorta destekleri dondurulmuş, gelir vergisi oranı artırılmış, emeklilik vergi ödenekleri azaltılmış, KDV % 23'e yükseltilmiş, kamu sektör ödemelerinde, eğitim bütçesinde, sağlık alanında kesintilere gidilmiştir. Ek olarak ödemeleri yaparken zor durumda kalan bankalara sermaye artırımını yapılmıştır. Bütçe açıkları-GSYİH oranının üç yıl içinde kademeli olarak %3'ün altına çekilmesi amaçlanmıştır. Uygulanan kriz politikaları ile Portekiz'de 2011'den itibaren devam eden yüksek seviye ekonomik stabilite, 2014 yılının bitimi ile ortadan kalkmış, ülkede faiz hadleri düşüşe geçmiştir (Erarslan ve Timurtaş,2015:29-40).

İtalya ekonomisi; 2011 yılının ikinci yarısında borç tuzağına düşmesinin temel sebebin ekonomik büyümede kaydedilen dalgalanmalar, rekabet gücünün düşüklüğü ve 1990'lı yıllardan itibaren kamu kesimi borç yükleri ile sürekli artan bütçe açıkları olduğunu görülmektedir. Ayrıca süregelen süreçte göreve gelmiş hükümetlerin yürürlüğe getirdiği yüksek vergi politikalarının iktisadi faaliyet hacminin düşmesine neden olması da uzun vadede kök salmış kriz sebeplerinden olmuştur (Işık ve Duman.2012: 252-255). İtalyan ekonomisi, 2011 yılı ortalarında finans pazarlarında yaşanan spekülasyon saldırılar ardından borç buhranına düşmüş, hükümet öncelikle uygulanan sosyal yardımlarda daralmaya yönelmiştir. Kamu borçlarını ve kamu kesimi açıklarını azaltmak amacıyla farklı zamanlarda iki istikrar paketi devreye sokmuştur. Kişisel gelirler üzerinde uygulanan bölgesel vergilere ek ÖTV-KDV(Katma Değer Vergisi) oranlarında artışa gidilmiştir. Bakanlık harcama ödeneklerinde ve diğer cari harcamalarda kesintilere gidilmiş, yerel yönetimlere az para transferi yapılmış, kamu sektörü çalışanlarının sayısı düşürülmüş, gelir ve servet vergisi hadleri ile tüketim vergisi oranları yükseltilmiş finansal varlıklara dair damga vergisi getirilmiştir. Emeklilik yaşı yükseltilmiş ayrıca İtalya cari açığını aşamalı olarak azaltarak 2012 yılında sifıra yakınsamıştır. Mayıs 2012'de de aşırı borçlu ekonomi konumundan kurtulmuştur. Fakat açığın azaltılması ihracatın artırılmasından değil kriz sebebi ile milli gelirden yaşanan azaltmanın ithalatı düşürmüş olmasından olmuştur. İtalyan ekonomisi; 2014 yılında % 0.4'lük bir oranla artış göstermiştir. Bu ülkelere bakıldığında, borç krizi mücadelesinde Avrupa Birliği üyesi olan ülkelerin başlattığı daraltıcı maliye planlamaları sonrasında bütçe açığı ile cari açık gibi değişkenlerde kısmi verimliliğin yakalandığı söylenebilse de ülkelerin işsizlik oranlarında ve borç oranında önemli bir olumlulaşma görülemediği (Erarslan ve Timurtaş,2015:28-49).

1.10. KÜRESEL KRİZİN SONUÇLARI

Ekonominin içine sürüklendiği 2007-2008 Küresel Krizi; kapitalizmin kaçınılmaz bunalımlarının finansallaşma yolu ile aşma çabasının direkt bir sonucudur. Günümüzde kapitalizm ve uluslar arasılaşmış paranın genişleyerek ilerleyen yeniden üretimi; finansal spekülasyonun sanal rantlarına tabi hale gelmiştir. Mevcut buhranın atlatılması için öne sürülen denetleyici kurum ve kuruluşların oluşturulması ve yeni düzenlemeler gibi girişimler finans dünyasının kârlılığını sekteye uğratacağından küresel kapitalizmin mantığına aykırı durumdadır. Küresel kriz sonucunda, serbestleşen piyasanın istikrarlı ve dengeli bir ekonomik alan yaratacağı ve her türlü devlet müdahalesinin varlık israfını artıracaklarını ileri süren neo-liberal iktisat çıkarımlarının yetkinsizliği net olarak fark edilmiştir. Küresel kriz döneminde Türkiye ekonomisi için olumlu olan tek nokta; mortgage krizinin ülke içinde oluşturduğu yapının Türkiye’de uygulama alanı bulamaması ve bu sebepten ötürü konut krizinden nispeten az etkilenmiş Türkiye ekonomisidir (Hepaktan.2011:162-162).

2008 Krizi; Kar oranlarını revize edebilmenin böylece aktifleştirilmiş sermaye akımının yolunu açabilmenin, 1970’lerden bu zamana gelen yanlış ve eksik politikaların kaçınılmaz sonucu olması sebebiyle aşırı birikim krizini aşabilmenin yollarını politika uygulayıcılara yeniden göstermiştir. Çözümde; aşırı sermayeyi ortadan kaldırmak, ölü yani verimsiz sermayeyi temizlemek temellidir. Bu da; iş gücü fiyatının düşürülmesi, uzun vade de etkisinin yadsınamayacağı büyük hazneli bankaların batması, ani borsa çöküşleri, zorunlu emeklilikler ve işten çıkarmalar, fabrikaların azalması, yüksek maliyetli ama düşük karlı sektörlerin azaltılması, modası geçmiş makinelerin kullanımının kaldırılması olmuştur (Durmuş,2010:43). 2009 yılı ilk çeyreğinde daha çok hissedilen küresel kriz, tüm dünyayı etkisi altına alan çok şiddetli bir kriz olmuştur. Dünya ekonomisi; durgunluk ve işsizlik problemiyle mücadele etmiştir. Japonya, ABD gibi dev ekonomilerde bile tarihin en büyük işsizlik oranları kaydedilmiştir. Türkiye için Hükümet, 2009 Mart yerel seçimlerinin ardından krizle yüz yüze kalmış ve ekonomik hedefleri revize etmiştir. Genel itibariyle pek çok konuda hedeflerini restore etmek zorunda kalmıştır. Ocak 2009’da işsizlik % 16.1, oranla tarihi rekorları alt üst etmiş olup Şubat 2009 sonuçlarına göre; %15.8 olmuştur. İşsizlik hadleri, yurtiçi talepte revizyon ve canlanmanın hızını kesebilecek önemli bir tehlike olarak görülmüştür. Geriye dönük

bir yıllık ihracat % 9.9'luk düşüşle 108.4 milyar dolara çekilmiştir. Bütçe açığı ilk 5 ayda 20 milyar TL'yi geçmiş, yeni yapılan girişim sayısı 2009 yılı itibari ile ilk 5 ayda % 27 azalmıştır. Sanayi üretimi, Nisan 2009'da geçen yıla göre % 18.5 gerilemesine karşın düşüş bir önceki aya göre hız kesmiştir. İmalat sanayinde kapasite kullanım oranı, 2009 yılının Şubat ayında % 63.8 düzeyinde olmuştur. Mart 2009'da bir önceki yılın aynı ayına göre en büyük düşüş % 42 ile sermaye malı imalatında görülmüş, aramalı imalatı % 22.20 dayanıklı tüketim malı imalatı % 28, dayanıksız tüketim malı imalatı % 8.9 oranında düşüş görmüştür. Alt kesimlerin değişim oranları incelendiğinde İmalat Sanayi Üretim Endeksi; en yüksek düşüş oranı ile % 53.1'lik motorlu kara taşıtı, yarı römork ve römork imalatıyla olmuştur. Bunu, % 41.80 ile bilgisayar malzemeleri- büro makineleri imalatı, % 40.7 ile kok kömürü- rafine edilmiş petrol ürünleri imalatı izlemiştir. Giyim eşyası % 18.6, Gıda ve içecek % 4.8, tekstil % 20.4, ana metal sanayi % 27, mobilya % 32.9 üretimi düşüşü buhran sonrası Türkiye ekonomisini takip etmiştir. Oluşturulan İyileşme Paketinde; ÖTV-KDV indirimlerini içeren 6. kriz paketi etkili olmuştur. Sanayicinin cirosu, 2009 yılında bir önceki yıla göre % 15.5, siparişleri ise % 20 azalmıştır. Mart ayı 2009 yılında, iş yerlerinin tam kapasite konumunda çalışmamasının sebepleri arasında % 52 ile talep yetersizliği ilk sıraya yerleşmiştir (Alptekin,2009:7-9). Dünya genelinde borsa üzerinden yaklaşık %50 kayba sebep olduğu görülen bu kriz 1929 buhranının öldürücü darbesinden çok daha etkili olduğunu aşağıdaki gözler önüne sermiş olmaktadır. İktisat için önemi büyük olan Keynes, Genel Teoride para arzının artırılması ile etkisini artıracak genişleyici bir para politikasını tüm olarak lüzumsuz bulmadığını ancak özellikle büyük buhran zamanlarında para politikasının etkisinin de ciddi kısıtlamalara zemin attığını söylemek doğru olacaktır. Bahar ayları 2008'den itibaren merkez bankalarının politika faiz hadleri incelendiğinde; ilk göze çarpan bu büyük bunalımda faiz hadlerindeki düşüşün, ekonomik daralmayı yaklaşık altı ay geriden izlemesidir. Bununla birlikte, Küresel Krizde en önemli husus; faiz oranlarında bir düşüş söz konusu olmakla beraber Küresel Krizde bu düşmenin başlangıcına ve hıza göre yüzde değişim olarak daha keskin ve belirleyici rolde olmasıdır. Finansal krizle bağlantılı olarak zühur eden güven azalışının, toplam talepte aşırı gelişen bir kısıtlamayı beraberinde getirdiği bu durumun küresel ekonomi üzerinde önemli bir deflasyonist tesir oluşturduğunu belirtmek küresel krizin bir başka sonucu olarak önem taşır(Bocutoğlu ve Ekinci,2009:75).

Makro göstergelerin gruplaması tablo 10'da yapılmıştır:

Tablo 10.

Gelişmiş ve Gelişmekte Olan Ekonomilerde Makro Göstergeler (%)

Gelişmekte Olan Ekonomiler	2007	2008	2009
Enflasyon	6.5	9.19	5.3
Ticaret artışı	14.8	8.47	-8.02
Büyüme	8.8	5.87	3.11
Gelişmiş Ekonomiler			
Enflasyon	2.2	3.41	0.12
Ticaret Artışı	5.50	0.51	-12.15
Büyüme	2.80	0.09	-3.44

Kaynak: Kaya ve Kaygısız.2015:175-176. World Economic Outlook

Tablo 10'da de görüldüğü üzere; krizin dünya yüzeyine sıçramış olması ve etkilerinin 2008'den sonra ortaya çıkması; sürecin daha uzun sürmesinin sebebi olmuştur. 2010 yılında dünya pazarında aktif bir iyileşme sürecine girilmiş olmasına rağmen, AB ülkelerinin de buhrana dahili ile 2011 ve 2012 senelerinde enflasyonun arttığı, büyüme oranının ve ekonomiler arasındaki ticaretin azalması görülmektedir (Kaya ve Kaygısız,2015:175).

Yaşanan Küresel Finansal bunalım; aynı zamanda Avrupa Borç Krizinin tetikleyicisi olması sebebiyle de dikkat çeken bir krizdir. Daha önce de anlatılan gelişmeler bu borç krizini derinleştirmiştir. Ülkelere önemli zararlar vermiştir. Ülkelerin içinde olduğu bankacılık- borç krizi ilişkisinin ilk tepkimesi; Avrupa'da oluşan mali-finansal bunalım sonrası bankalarda görülen krizler ve hükümetlerin bu bankaları devletleştirmeye veya kurtarmaya çalışmasıdır. Diğer yandan yatırımcılar bankacılık sektöründeki problemlerin ekonomi düzeni için mali tehditler oluşturduğunu öngörmüş; bu nedenle bu ekonomilerde kamu tahvil faizlerinde artışlar kaydedilmiştir (Eser ve Ela,2015:224-226). G-20 ülkelerinde bugüne kadar benimsenen parasal yardım projelerine bakıldığında büyük bir bölüm, özellikle artan altyapı yatırımları başta olmak üzere tüketim- harcama tedbirlerinden ileri

gelmektedir (Soylu,2009:265). Yaşanan süreçte iktisadi faaliyete ilişkin öncü göstergelerdeki düzelmeye ağır ilerlemesi, kredi ortamında ortaya çıkan sorunların kriz sonrası toplanma ve canlanmanın kademeli ve oldukça sakin olacağını göstermiştir (Öztürk ve Gövdere,2010:394-395).Ek olarak; ülkelerin borçları ve bütçe açıkları artmıştır. Artan borçlanma maliyetleri ülkeleri önceki konumdan daha da zor konuma itmiştir. Küresel Finansal Kriz sonrası geliştirilen ve uygulanan planların etkisi, Avrupa'nın borç kriziyle birlikte başlayan bunalım sebebiyle sekteye uğramış ve istenen etkiye ulaşamamıştır.

Avrupa Borç Krizi; bir yandan bunalıma karşı daha önce bir önlem mekanizmasının geliştirilmediğini gözler önüne sermiş diğer yandan ekonomiler arasındaki bariz farklılıklara ve ekonomik planlamalardaki uyumsuzluğa kanıt niteliğindedir. Borç krizinin derinleşmesi sebebiyle, borçlu ekonomileri desteklemek için çeşitli yöntemler geliştirilmiştir. Ülkeler arasında ekonomik denklemleri sağlamak ve dengesizlikleri azaltmak için türlü önlemler alınmıştır. Ancak bu tür tedbirlerin gecikmiş olması borç bunalımının hızlanması, önlenememesi ve yayılması durumunu beraberinde getirmiştir. Krize karşı önlem olarak “Euro Rekabet Paketi” oluşturulmuş ve İlk olarak Fransa ve Almanya tarafından Avrupa’da finansi yakınlığı gerçekleştirebilmek amacı ile üye ülkelerin rekabetçiliğini artırmayı hedefleyen bir “Rekabet Paketi” kurulması fikri öne çıkmıştır. Rekabet Paketi; çok katı yaptırımlar içermesinden kaynaklı olarak üye devletlerin muhalifliğine maruz kalmıştır bu yüzden içeriğinin keskinliğinin azaltılmasına karar verilmiştir. Makroekonomik göstergeler bazında genel bir değerlendirme yapıldığında; alınan önlemlere rağmen Avrupa’ da yaşanan bunalımın etkilerinin hala sürdüğünü söylemek mümkündür. Bu etkilerin sürerliliği küresel ekonomi aktörlerinin büyüme oranlarındaki düzelmeye eğiliminin kalıcı mı yoksa geçici mi olduğu ve ardından diğer mikro-makro değişkenleri etkisine alır mı teğet mi geçer durumu ile yakından ilintilidir (Eser ve Ela.2015:224-229).

Sonuç olarak; Küresel kapitalist sistemin kendi kırılma ve bunalımlarını çevre ekonomilere ödeterek krizlerden kurtulduğu görülmektedir. Dünya küresel bir resesyona gitmekte ve gitmemek için küresel bazda politikalar üretmekte bunu yaparken de her devlet kendi iç ekonomisi paralelinde hareket etmektedir. Uygulanan politikaların farklı olması yanında ortak ekonomi paketleri içerdiğini anlaşılmaktadır. Bu kapitalist sistem daha önceki krizlerinde olduğu daha büyük bir dönüşüme sebep olabilir ya da yine bunalımın zarar faturasını çevre ekonomilere çıkararak yoluna devam edebilir. Bunalım dönemlerinde tüm dünyada korumacı önlem programları

artacaktır ki bunun ilk imareleri, ilk kriz idaresi paketleriyle açıkça görülmüştür (Öğüt,2014:32). ABD’de ortaya çıkan küresel kriz; 2009 yılından itibaren dış ticaret, döviz kurları ve faiz oranları kanalıyla AB üyelerini de etkisine almıştır. Portekiz, Yunanistan, İtalya, İrlanda, İspanya gibi birçok ülke ekonomilerinin analiziyle, Avrupa borç krizinin temel nedeninin ulus devletlerden kaynaklanan yapısal sıkıntılar olduğu görülmüştür. Borç krizi ile mücadelede, AB üyelerinin uyguladığı daraltıcı maliye politikalarının ardından, cari açık ile bütçe açığı gibi değişkenlerde kısmen de olsa bir kazanımın sağlanabildiği söylenebilir fakat buna karşın ve işsizlik oranlarında ve ülkelerin borç yükünde önemli bir gelişme kaydedilememiş bu alanlarda gelişme sağlanması geç olmuştur. İşsizlik oranları çok yüksek rakamlara doğru tırmanışa geçmiştir. Hatta birçok ülkede kamu borcu sürekli artış ivmesi eğilimindedir. Yaşanmakta olan bu krizin etkilerinin bitirilmesi ve tekrar oluşabilecek krizlerin önlenmesi adına birlikte önlem alınması gereklidir ve bu konuda birkaç önlem önem arz eder. Öncelikle AB içerisinde her üyeye eşit yaklaşımda bulunan ve güven tesisinin sağlanabileceği bir kurumsal yapının inşası tasarlanmıştır. Ayrıca; uygulanan tek ortak para programı ile çok sayıda maliye programlarının bitirilmesi hedeflenmiş ek olarak da birliğe dahil bazı ülkelerin kimi pazarlarının rekabete karşı korunması planına yer verilmesi gündeme gelmiştir. Çünkü birliğe dahil ekonomilerin hizmetler ve sanayi pazar ve girişim durumları rekabet için eşit konumda değildir (Karakurt,2016:144-146). Ayrıca AB üyesi ülkelerin vergi programlarını ve finansal sistemlerini geliştirmeleri, çalışma saatlerini uyumlu hale getirmeleri, girişimlerin önlerindeki engelleri yasalar yoluyla kaldırmaları da gerekliliği de fark edilmiştir. Uzun yıllar süren, küresel kriz sebepli oluşan Avrupa Borç Krizi makroekonomik modellerin yetersizliğini göstermiştir (Turgan,2012:233-235).

1.11. KRİZ LİTERATÜR TARAMASI

Yazar	Sonuç
Aktan& Şen (2001)	Çalışmada kriz ve ekonomik kriz kavramları tanımlamalarına yer verilmiştir. Ekonomik krizlerin nedenleri araştırılmıştır. Çalışmanın son kısmında; ekonomik krizlere karşı mikro- makro düzeyde alınabilecek önlemler gösterilmiştir. .
Coşkun (2003)	Yayımlı hızı ve devletteki dönüştürücü etkisi bakımından 16. yy dan başlayıp 20. yüzyılın orta sına gelen küreselleşme ile 1945'ten sonraki küreselleşme evreleri arasındaki dinamik farklılıkları anlatılmıştır.
Tağraf& Arslan (2003)	Gerçek kriz bir dönemdir ve bu sebeple kriz yönetiminde değişik yaklaşımlar uygulanabilmektedir. Bu yaklaşımlardan birisi; kriz yönetiminde proaktif yaklaşımdır.
Şanlı (2004)	Dünya'da değişen küresel eğilimlerle yeni ekonomik entegrasyonlar görülmüştür. Küreselleşme olgusuyla artık; sosyal, ekonomik, siyasal ve kültürel olarak birleşen ve karışan bir dünya oluşmaktadır.
Keyman (2006)	Hegemonya- Güç ilişkileri küreselleşmenin kurucu özellikleridir. Sistemin aktörleri ve sisteme anlam veren kurallı prensipler değişebilmektedir. Bu aynı zamanda ulus-modernite, devlet-hegemonya ilişkisinin önemini göstermektedir.
Acar (2008)	Hızını arttıran küreselleşmenin Türkiye'deki özel girişimin üzerinde bir rekabet baskısına sebebiyet verdiği bilinen bir realitedir. Yapısal dönüşümün devamını garanti altına almak için sektörler düzeyinde stratejiler kurulması ve hayata uyumluluğunun sağlanması da önemli bir noktadır.
Batirel (2008)	Global ekonomik buhran; subprime- mortgage kredilerine bağlı bir uluslararası bankacılık krizi çeşididir. Bu bunalımın temel ekonomik belirtileri; 2008 ve 2009 yıllarında azalan toplam talep yetersizliği, büyüme hızları ile gıda ve enerji fiyatlarının artmasıyla artan enflasyonist devinimdir.
Bayar (2008)	Küreselleşmenin üzerinde durulduğu makalede; 2005 yılında İspanya ve Türkiye'nin eş-sunuculuğunda yasal zemine oturtulan Medeniyetler İttifakı girişiminin bu dönüşümün en elle tutulur emsallerinden birini oluşturduğu sonucuna varılmaktadır.
Candan (2008)	2007-2008 Küresel krizi; yasal kapiatlı yeterliliğinin belirlenmesinde izlenen yol olarak risk bazlı yaklaşımlara tereddütle yaklaşılmasına sebep olmuştur.

Çeken vd. (2008)	Çalışmada; küreselleşme kavramının çerçevesi ve analizi çizildikten sonra küreselleşmenin tarihsel değişiminde kendine özel şartlar da göz önüne alınarak çıkarım yapılmıştır.
Genç vd. (2008)	2008 K. Krizi başlangıçta bir mortgage(konut) krizi olarak ortaya çıksa da, daha sonra bir likidite krizine dönüşmüştür. ABD’de 2007’de sigorta, gayrimenkul, inşaat, finans ve madencilik sektörü başta olmak üzere 5 alanın büyüme hızının yavaşlamasının etkisiyle genel ekonominin de büyüme hızı da negatif ivmeye dönmüştür.
Susam& Bakkal (2008)	Yaşanan finansal kriz ve daralmayı "Bütçe Açığı" üzerinden anlatan çalışmada; gelişmiş ve gelişmekte olan pek çok ekonomide olduğu gibi, Türkiye ekonomisini de önemli güçte etkileyen bir global kriz görülmüştür. Türkiye için büyüme hızı ivmesinde düşüş ve işsizlik oranında artış görülmüştür.
Yıldız (2008)	G. Arrighi'nin kitabından yola çıkılarak yapılan çalışmada; kuramsal çerçevelerin ustaca bir araya getirilmesi üzerinde durulmuştur. Bu yaklaşımda Dünya Sistemleri Analizi okulunun önemi büyüktür.
Erdönmez (2009)	Kriz sadece Amerika’da yüksek risk içeren ipotek kredilerinin patlamasından veya konut balonunun patlamasından sebeplidir. Bu gelişmelere yol açan en önemli sebeplerden birisi; birçok ülkede otomobil, konut kredileri yanında öğrenci kredilerinde ve kredi kartlarındaki şişmenin oluşması olmuştur.
Akgüç (2009)	2008 finansal krizi; ABD’de kapitalist düzenin yarattığı, taşınmazlar sektöründe meydana gelen balonun finansal kurum ve kuruluşlar aracılığıyla yayılımından kaynaklanan bir bunalımdır. Krizden çıkış paketlerinin mali olanakları artırmaktır.
Akyazı& Ekinci (2009)	Çalışmada, Türkiye MB’nin yeni enflasyon oranları saptamaları ile ilgili olarak, özellikle kredibilite ve beklentilerdeki hedefin yakalanamaması üzerinden belirlediği iki tenkit noktası üzerinde durulmuştur. Birinci eleştiri; enflasyon hedeflemelerinin değiştirilim kısmıyla ikinci eleştiri ise; yeni enflasyon hedefleri ile ilgili olmuştur.
Alptekin (2009)	Risklerin hızla arttığı bir döneme ve küresel arenada finans sektöründe ciddi bunalımlar oluşmasına rağmen Türk bankacılık sistemi güven tesisi odaklı bir politikayla uzun vade de istikrarlı performans sergilemektedir.
Aybar vd. (2009)	2008 Global Krizi ile görülmüştür ki; Tek kutuplu sistem tamamen yok olmuş hatta birbirine bağımlılığı endişelendirici düzeyde fazla olan gruplaşmalar oluşmuştur.

	Bu yönde yeni uluslararası siyasi oluşumların olması kaçınılmaz zorunluluktur.
Aydın vd. (2009)	Dünya ticaretinin anlatıldığı yazıda; 1980 öncesine göre gitgide daha da aktive olmuş ve genişleyen bir ticaret sahası vardır. Küreselleşmenin en önemli getirisidir.
Blancard (2009)	2008 K. Krizi; uzun vade de talep düşüşünün getirdiği durgunlukla tekrar bir krizin habercisi olabilme özelliği taşımaktadır.
Bocutoğlu& Ekinci (2009)	Dünyanın; 1929 Büyük buhrana kıyasla, Küresel bunalımda hem maliye hem de para planlamalarını hayata uyarlamada daha hızlı ve etkili davranması krize karşı bağışıklığın arttığını göstermektedir.
Durusoy (2009)	ABD’de 2008 krizi; hızla reel piyasayı içine çekmiş ve dünya arenasında yılın son çeyreğinde büyüme oranında çakılmalar meydana gelmesine zemin oluşturmuştur. Yani IMF, bir kez daha küresel ekonomi arenasının çekirdeğine yerleşmiş olmaktadır.
Krugman (2009)	Kitabında bankacılık sistemleri üzerindeki gölge olarak krizi tanımlayan Krugman; banka sistemine paralel bir şişirilmiş gölgeye dikkat çeker. Bu da global depresyona temel sebeptir.
Önder (2009)	Küresel kaynaklı 2008 küresel krizi; son yüzyıl içinde 1929 Büyük Krizi’nden yaklaşık olarak seksen yıl sonra zühur etmiş olan ikinci büyük bunalım olma özelliğine sahiptir.
Özbek (2009)	Küresel krizin temel nedenine inmek, kriz sonrası gelişmelere yön verebilmek bakımından önem arz etmektedir.
Soylu (2009)	Küresel ekonomi; öncelikle gelişmiş ekonomiye sahip devletlerde baş gösteren finansal bunalımın etkisiyle büyük bir gerginlik yaşamıştır. Ekonomik güvenin yeniden istikrara katkısı amacıyla ilk olarak gelişmiş ekonomilerde olmak üzere tüm dünyada alınan önlemler birbirinden farklı olmuştur.
Taşar (2009)	Küresel buhranla yaşanan değişimler; serbest pazar ekonomilerinde son yirmi yılda geçerliliği olan deregülasyon ve liberalizasyon yöntemlerini tartışmaya açmıştır.
Tonak (2009)	Kriz tanımı aslen devlet değil, pazar kaynaklı ve sadece aktive sebebi kredi ve para piyasalarındaki ani değişim olan bir durumdur. Farklı yorumları ve sebepleri bulunan krizleri, sadece teorik bazda açıklamak yanlış olacaktır.
Topbaş (2009)	2008 yılı başlarında patlak veren ekonomik kriz; artan petrol fiyatlarına bağlı olarak birçok ülkede yükselen enflasyon oranları, artan gıda fiyatları ve önemli uluslararası bankaların kendini feshine zemin olacak kadar sert şekilde karşılaşılan likidite buhranı ile şekillenmiş ve statiklik

	dünyanın birçok ekonomisine yayılmıştır.
Yeldan (2009)	2007-2008 yılları arasında vasıfsız kredi (subprime credit) ve Amerikan konut kredileri pazarlarında baş gösteren sallantılar, zamanla şiddetlenen salınımlar halinde küresel bir buhrana dönmüştür. Türkiye'nin de aralarında yer aldığı yüksek dış borç taşıyan ve yüksek cari açık veren ülke ekonomilerinin böylesi bir tarihsel dönemeçte olması, zaman ilerledikçe netleşmiştir.
Bastı (2009)	Türkiye için 2008 krizi olumsuzluklar oluşturmuştur. Fakat bunalımın Türkiye'ye etkileri sınırlı olmuş olup böylesine büyük bir krizde Türkiye finans sistemi güçlü kalmayı başarabilmiştir.
Çamoğlu vd. (2010)	Sovyetler Birliği'nin dağılması ile soğuk savaşın bitmesi, artan sermaye birikimi sonrasında teknolojik ilerleme ve dışa açılma süreçlerinin ortaya çıkması küreselleşme olgusunu ivmelendirmiştir.
Durmuş (2010)	2008 küresel buhranı; kapitalizm yıllarında Büyük Depresyon' dan bugüne görülmüş en keskin kriz olarak görülmektedir. Bu süreç biraz olsun hız düşürse de net olarak etkisiz hale gelmemiştir.
Hammelgarn vd. (2010)	1929 Büyük Buhranından sonra, 2008 Global Krizi; evrenin en belirgin ekonomik sıkıntısıdır. ABD kaynaklı başlayan kriz, büyüme hızında ve en çok vergi oranlarında saydamlaşmıştır.
Karabıçak (2010)	Yapılan ampirik analizler sonucunda; 2008 Krizinin, öngörülemeyen olumsuzluk ekseninde çıkarımlara yol açarak özellikle istihdamda aşırı gerilemeye neden olduğu, reel sektör üzerinde yıpratıcı tesire sebep olduğu, büyümeyi düşürdüğü görülmüştür.
Narin& Marşap (2010)	Bu kriz; Türk cumhuriyetlerini ve Türkiye'yi de tesiri altına almış olup buhranın etkisi Türkiye üzerinde yüksek oranda kaydedilirken Türk cumhuriyetlerinde bu baskı daha düşüktür. Yani; 2000'lerden itibaren hızlı büyüme ivmesi yakalayan Türk cumhuriyetleri, 2008-2009 küresel sıkıntıdan fazla zarar görmemiştir.
Oktar& Dalyancı (2010)	Finansal kriz; finansal kurumların iflaslarından sebepli tedirginlik, beklentilerde bir değişim, bazı taşınmaz ya da likit olmayan varlıkların paraya dönüşüm girişimi olarak tanımlanmış ve Türkiye'de yaşanan finansal krizler anlatılmıştır.
Öztürk& Gövdere (2010)	Köklerinde kredi balonu ve gayrimenkul yatan ve ABD'de 2006- 2007 yıllarında konut pazarında başlayan yıkıntı; finansal ortamda büyük bir istikrarsızlığa yol açmış ve

	daha sonrada likidite bunalımına evrilererek dalga dalga bütün dünyayı içine çeken küresel buhranın kaynağını yaratmıştır.
Yıldırım (2010)	2008 Küresel Krizi, dünyada ve Türkiye’de dış ticareti olumsuz yönde etkilemiş, işsizliği arttırmış, ekonomik büyümeyi durdurmuş ve ekonomilerin makroekonomik dengelerini bozarak değiştirmiştir.
Karakurt B. (2010)	2008 ve sonrası Küresel mali sıkıntının neden olduğu ekonomik kısıtlanma; ekonomilerin yayılcı maliye programları uygulaması için fırsat ortamı oluşturmuştur.
Atmaca (2011)	Türkiye-ABD ilişkilerinin incelendiği makale; "jeopolitik" kavramının sadece teorik olduğunu anlatmaktadır.2008 sonrası "değişim" kavramı ABD politikasına oturtulmuştur.
Bayramoğlu vd. (2011)	Toplum- Devlet arasındaki karşıtlığın azaltılması ve yok edilmesinin gerekliliği düşüncesinden hareket bulan tasarı; küreselleşmenin zorunlu bir dönem olduğunu söyler; küreselleşen bir ekonomiye yeni bir devletçi anlayış, uygun bir iktidar tarzı ve yeni bir yönetme stili belirlemeyi hedefler.
Kalaycı (2011)	2008 yılında cereyan eden küresel finans krizi; zıt görüşleri beraberinde getirmiştir. Her sektör (otomotiv, tekstil, tarım, enerji, demir-çelik, hizmetler vb.) ve her bölge (AB, ASEAN, ABD, BRICS vb.) kendine has müdahale yöntemi belirlemiştir. G-8’den WTO’ya ve IMF’ye kadar birçok uluslararası aktör korumacı planlara mesafeli yaklaşmıştır.
Karluk (2011)	Küresel kriz ile ilişkisi anlatılan Kazakistan, Kırgızistan ve Çin H. Cumhuriyeti gibi dünyanın en hızla büyüyen iki aktörü ile komşu olma özelliği taşır. Bu sebeple yatırımcılar için cezbedici bir saha oluşturmaktadır. Ülkede siyasi ve ekonomi istikrarının oluşumu durumunda iki komşu ekonomisi ile hızlı bir büyüme oranları sağlayabilir ve bunalımın olumsuz getirilerini daha kısa sürede yenebilecektir.
Konak (2011)	Global kapitalizmin tezine göre; ulus-ötesi kentsoylu egemenliğini koruyan, savunan ve ilerleten kuruluşlar ve uygulamalardan oluşan ulus-ötesi devletin meydana çıkması, her ulusta devlet ekonomisinin tekrardan örgütlenmesini zaruri hale getirmiştir.
Kutlu& Demirci (2011)	Tüm dünyadan yatırımcıların yüksek hacimli teminatlı borç senedi pazarında bulunmaları buhranı diğer ekonomilere taşımış olup böylelikle küresel finansal krize dönüşmüştür. 2007 yılının ikinci yarısından itibaren tesirini göstermeye başlayan küresel finansal bunalıma neden olan en önemli aksiyon, Amerika Birleşik Devletleri’nde açığa çıkan

	subprime kredi krizinin patlak vermesidir.
Oğuz (2011)	Çalışmada; Türkiye’de devletin 2007-2008 bunalımına yönelik tepkileri, ekonomi politikalarının son on yılda geçirdiği evrim bağlamında ele alınmakta olup söz konusu evrilmenin temel hedefi; emek üzerinde yeni kontrol sistemlerinin tesisi yoluyla uluslararası yarış kapasitesinin artırılması ve sanayi yatırımlarına öncelik verilmesi olmuştur.
Öniş& Kutlay (2012)	2008 yılından bu yana, Euro Bölgesi, ekonomik buhran içinde can çekişmektedir. Euro bölgesinin devamı, birlik üyelerinin oluşan paradoksa ne tarz tepkiyle yaklaşacaklarına göre şekillenecek olmakla birlikte krizler ekseninde kapsamlı bir şekilde revizyonu, AB bütünleşmesinin belirleyici özelliği olmuştur.
DoğruelF.& Doğruel A.S. (2012)	Son dönemlerde finans pazarının sınırları hiçe sayan hegemonyası; iktisat yapıcılara temel yaklaşımı unutturmakla kalmadı lisans öğrencilerine anlatılan “kısıtlanmış optimizasyon” kavramı hali hazırda varken, finans piyasalarının yaratabileceği ani değişiklikler, hızlı genişlemenin içinde bulundurduğu tehlikeler ve bunun farklı iktisadi görüşleri beraberinde getirmiştir.
Erkens vd. (2012)	2007-2008 küresel mali krizi sırasında eşi görülmemiş çok sayıda finansal kurum, hükümetler tarafından çöktü ya da kurtarıldı. Bu kurumların başarısızlığı küresel kredi piyasalarının dondurulması ve dünya çapında hükümet müdahaleleri gerektirdi.
Evin (2012)	Olası kesin olan bir süreç olan küreselleşme; kutuplaşmaya, dünyadaki kapitalin merkeze yerleşmesine, eşitsiz halde gelişmeye ve yoksullaşmaya neden olmaktadır.
Kazgan (2012)	2008 küresel buhranı; 1. petrol bunalımını(1973 sonu) izleyen sürede yaşanan ve giderek arsızlaşan krizler zincirinin sonu olmuştur. Birçok sonucu olan böyle krizlerin tekrarlanmaması ve çözümü için kuramsal arayışlar daha etkindir.
Baran (2012)	Ulusal- uluslararası örgütler üzerinden yapılan çalışmada, kriz ve süreci anlatılmıştır. Krize karşı önlemler anlatılmıştır.
Coşkun (2012)	Modern devlet yapılarının; küreselleşme tarafından atlatıldığı ve süregelen unsurlara dönüştüğü hipotezine ilişkin tartışmalar yanıtıcı olabilme özelliği taşır. Çünkü bu tartışmalar sebebiyle Batılı olmayan devletler, batı çıkarlarının zirveye ulaşacağı sebebiyle bastırılmasına sebebiyet vermiştir.

French vd. (2013)	2007-2008 K. Krizi'nde kapitalizm; parasal dünyanın döngüsünün altını çizer ve finansal kurguların yanı sıra ebedi bir para döngüsünün gerekliliğini kanıtlar.
Adıgüzel (2013)	Küreselleşme; yaşamın her yelpazesine ulaşan bir şekilde hızla yayılmaktadır. Türkiye ekonomisi üzerinde; ekonomik globalizasyon ve bileşenlerinden olan finansal globalleşme, Yatırımların/Üretimin küresel sisteme dağılımı, ticaretin küreselleşmesi etkili olmuştur.
Darıcan (2013)	İktisadi istikrarsızlıklar; dünya devletlerini etkileyen ekonomik krizler meydana getirmiştir. Türkiye ekonomik krizle ilk kez "1929 Büyük buhranı" adındaki global buhranla tanışmış son olarak da 2008 deki küresel bunalı tesirinde kalmıştır. Bu sebeple, Türkiye'deki ortaya çıkan krizler tek nedenle şekillendirmek doğru değildir.
Yavuz vd. (2013)	2007-2009 yılları arasındaki fiili buhran; önce finans pazarına daha sonra da reel pazara hızla sıçramıştır. ABD'deki bu ekonomik sıkıntı, özellikle kuvvetli finansal ilişkiler vasıtasıyla başta AB üyeleri olan dünyanın diğer gelişmiş ekonomilerine de sirayet etmiştir
Atbaşlı (2014)	2008'de ABD'de ortak emlak/konut pazarında başlayan ve daha sonra dünyaya ve bütün sektörlerle yayılan kriz; Avrupa Parasal Birliği' de geçiş yapmıştır. Arkasındaki etmenlerin anlaşılmasında ABD- AB arasında hegomonik üretim ilişkileri önem arz etmektedir.
Öğüt (2014)	Krizle birlikte, Dünya ekonomisi bir resesyona girmiştir. ABD piyasasındaki yavaşlama ile dünya pazarının büyümeye dair hacmi de düşme eğilimine geçmiştir. Kapitalist sistem daha önceki bunalımlarda da olduğu gibi patlamanın cezasını çevre ekonomilere keserek yola devam etmiştir.
Öniş& Kutlay (2014)	2007-2008 Küresel krizin en önemli sonucu; dünya ekonomi pazarına otuz yıldır şekil veren neoliberal küreselleşme mantığını temelden sallantıya düşürmüştür. Kriz; bu yaklaşımın bir takım yanlışlarını ve önemli sorunlarını en çarpıcı biçimde ortaya sermektedir.
Çakır (2014)	2008 Eylül ayında; ABD yatırım bankası Lehman Brothers'ın çökmesi küresel krizi patlatan vaka olmuştur.
Erarslan& Timurtaş (2015)	Amerika Birleşik Devletleri(ABD)'nde 2007 yılının ikinci yarısında çıkan mortgage kökenli finansal buhran; 2009 yılına geçilmesiyle Avrupa Birliği aktörlerinin de büyük bir borç bunalımını aktive etmiştir. Yaşanan bu sıkışıklığın etkilerinin sonlandırılması ve olası buhranlara set çekilmesi için birlik olarak alınması zaruri birkaç tedbir söz konusu olmuştur.

Kaya& Kaygısız (2015)	2008 Küresel bunalımı; dünya ekonomilerinin tamamına yakınının kapitalist düzeneğin içinde olması nedeniyle tüm dünyaya tesiri olan küresel bir buhran olarak değerlendirilmektedir. Birçok aktörü içene dâhil eden küresel bunalım ve sonrasında, ekonomilerin nasıl bir yaklaşım programı belirleyecekleri olası başka bir krize ket vurmak en önemli unsurdur.
Engin& Göllüce (2016)	ABD de mortgage bunalımına sebep “subprime” kredilerin bir başka türevinin Türkiye’de varlık göstermeyişi, menkul ve gayrimenkul piyasasında ABD deki sorunların aynısının Türkiye’de yaşamasını önlemiştir.
Özyılmaz (2016)	Maliye ve para politikası; kriz süreçlerinin aşılmasında ve makro hedeflerin gerçekleşmesinde kilit role sahip politikalar olmaktadır. Bu sebeple krize karşı önlem alınırken doğru politikanın önemi büyük olmaktadır.
Oran& Demir (2016)	Bu çalışmada; öncelikle kriz sebepleri, özellikleri, türleri açıklanmış ve kriz yönetim süreçleri hakkında bilgi verilmiştir.

Seyitoğlu(1980)’na göre; küreselleşme ile yeni oluşan bu düzen gelişmiş ülkeler için daha fazla karlı olmakla birlikte öte yandan gelişmekte olan ve az gelişmiş ülkelerinde küresel sistemde aktör olmasına zemin hazırlamıştır. Tabi dış ticaret faktörü ve güç faktörü en önemli unsur olmuştur.

Acar(2007); Küresel rizikolar, ekonomik büyümenin devamının sağlanmasının önüne set çekerken, aynı zamanda yapısal revizyonun sürerliliğini garanti etmek için sektörler temelinde stratejiler belirlenmeli ve uygulamaya geçirilmelidir.

Çeken, Ökten ve Ateşoğlu(2008) ’nun çalışmasına göre; küreselleşmenin, azgelişmiş veya gelişmekte olan birçok ekonominin ve özellikle bu ekonomilerdeki kısıtlı gelirli/yoksul grupların zararına şekillenen ve çevre sıkıntılarının evrene yayılmış olduğu, ayrıca küresel ekonomide sürerliliği sağlayamadığı, bunalım halinin iyi sonuçlanmayacak tutumların varlığı ile yoksulluğun arttırdığı bariz görülmüştür. Geline noktada ise küresel gelişmelerine engel olmak ve süreci önemsiz adlemek olası mümkün bir durum değildir. Çoğunlukta gelişmeler azgelişmiş ekonomiler lehinin tersi yönünde olsa da küreselleşmenin büyük getirilerinin varlığı da kaçınılmaz bir gerçek olmuştur. Özellikle iletişim, sağlık koşullarının revize edilmesi

ve ulaşım olanaklarının çoğaltılması, faal bir küresel sivil topluluğun şekillenmesi de bu evrede dikkat çeker. Dolayısı ile mesele; tümü ile küreselleşmenin karşı görüşünde ya da koşulsuz, şartsız yandaşı olmaktan ziyade, ülke kaynaklarının gerekli şekilde kullanılması ve bu dönemin olabildiğince ülke çıkarına kullanımı gerekliliği öne çıkmaktadır.

Acar (2008)'a göre; Türkiye'nin içinden geçmekte olduğu yapısal restore süreci belli başlı tehlikeleri de içinde barındırmaktadır. Yazıda değinilen işsizliğe ek olarak cari açık probleminin giderilememesinin, yapısal dönüşümle doğrudan alakası bulunmaktadır. Tüm bunlara ilaveten hızlanan küreselleşmenin Türkiye'deki özel girişimlerin üzerinde bir çekişme baskısı oluşturduğu da bir gerçeği de önemlidir ve stratejik planlamalar yol göstericidir.

Güneş(2008) tezinde; ekonomik politikalar çerçevesinden kriz değerlendirmesi yapmıştır. Enflasyon haddini aşağı çekme uygulamalarında politika yapıcılar kontrollerine alabildikleri değişkenler için sürerlilik tedbirleri almakla beraber planlamaların başarısında hane bireyleri beklentileri gibi kontrol dışı değişkenler de kuvvetli önem taşımakta ve "Rasyonellik" öne çıkmaktadır. Yaptığı çalışmaya göre; ekonomi planları güvenilir olduğunda, hedefle alınan makroekonomik değişkenlere ulaşmada daha kolay sonuca varılır.

Erdönmez (2009) kriz tanımı ve etkileri üzerinde durmuştur. Finansal bunalım; gelişmiş ülkelerde başlamıştır ve 2008 ortalarından itibaren gelişmekte olan ülkelere de nüfuz etmiştir. Birçok gelişmekte olan ekonomi, tahvilleri ve ticari bonolarda risk primleri artmış borsalarında ciddi zararlar olmuş, ülke paraları değer yitirmiş aynı zamanda bu ülkelere finansi borçlar ve yabancı anapara akımlarında önemli oranda düşüşe sebep olmuştur. Yani; Amerika Birleşik Devletleri'nde (ABD) 2007 yazında gerçekleşen ekonomik sahalardaki sıkıntılar Eylül –Kasım 2008'de küresel bir bunalıma dönüşmüştür.

Önder(2009) çalışmasında, eleştirel bir yaklaşımla analiz yapmıştır. Kriz yönetimi hakkında araştırma donanımına sahip olunmasına rağmen, bu kriz sonucunda da çok fazla emekçi iş kaybına uğrayarak ve kapitallerin bir bölümü eder kaybı yaşayarak çökmüştür ve etkisi devam etmektedir. Yaşanan- yaşanacak bu kadar ekonomik ve sosyal acılara karşın, iktisat otoritelerinin böyle büyük yankı yapan buhranların önceden tahminde veya krizlere karşı etkili tedbirler oluşturmada yetersizliği görülmüştür. İşsizlik ve Dış ticaret hacmi daralması ve gibi iki önemli unsur üzerinden ilerleyen kriz; sonrasında, dalga dalga yayılma göstermiştir.

Küresel kriz üzerine de çalışma yapan Tonak(2009); “Krizi Anlarken” adlı çalışmasında Kriz için farklı sebepler ve etkenler olacağı üzerinde dururken krizi anlamada teorik analizlerin yetersizliğini anlatmıştır. Kriz kapasiteleri ne derece büyük hacimde olursa olsun, otomatik şekilde kapitalizmi çökertmediğine dikkat çeken Tonak; Kapitalizm süreci; insan hayatını tahrip ederek ve üretim kapasitesine değer kaybettirerek yoluna devam ettiğinden bahsetmiştir. Çalışmaya göre; Küreselleşme ve onun kültürel- ideolojik ifadesi olan post-modernizmden hareketle, sivil toplumculuktan liberal hareketler kadar birçok yaklaşım baskınlığını yitirmektedir.

Durusoy(2009)2a göre; ABD konut piyasası merkezli 2007-2008 global finansal bunalımın oluşumu ve gelişimi çok şaibeli olmuştur. IMF'nin, yaşanan küresel krizin tesiri ile yeniden diriliş kısmına girmiştir. Ancak, Küresel ortamdaki buhranın yükümlülerinden birisinin IMF olduğunu düşünürken, krizden çıkarma görevinin yine IMF'ye adledilmesi ve IMF'nin imkanlarının arttırımı, küresel finans ortamı yapıcısının ABD'nin maşası IMF tarafından yapılacağını ortaya koymaktadır.

Krizin Türkiye için sonucunu analiz eden Öztürk ve Gövdere'nin 2010 yılındaki çalışması özetle; Küresel ekonomi ortamında artan belli başlı sorunlarla birlikte. Türkiye'de de GSYİH büyüme oranları 2008 yılının ikinci çeyreğinden bariz olarak durağanlaşma konumuna geçmiştir. 2008 yılının sonu ve 2009 başında ise ekonomik hareketlilikte oldukça keskin bir gerileme gözlemlenmiştir. İktisadi faaliyetin küresel ortamda yavaşlamasıyla birlikte büyüme oranlarında da gözle görülür gerileme yaşanmıştır. Sonuç olarak; gelişmiş ekonomilerin finansal pazarlarında başlayarak 2008 yılı dördüncü çeyreğinden itibaren bütün dünyayı kapsayan global buhranın, 2009 yılı başında reel ekonomide tesirinin aşikar olduğu, ikinci çeyreğinde de bu etkisini sürdürdüğü görülmektedir. Özellikle 2009 yılının ilk çeyreğinde; küresel krizin negatif tesirleri gelişmekte olan ülkelerde daha aşikar bir şekilde hissedilmeye başlandığı bu zamanlarda; gelişmiş ülkelerde yapılan bütün ekonomik sakıncalar küresel konumda bir canlanmaya zemin olabilmesi için kafi başarıya ulaşamamıştır.

Küresel Ekonomik Kriz' in sonuçlarını anlatan Yıldırım(2010)'ın çalışmasına göre; Küresel ekonomik çıkmazın dünya ekonomileri üzerinde en net tesiri üretimin hacmindeki daralmadır. Çözümü ise; ulusal nitelikte yeni makroekonomik planlama

ile istihdam, faiz, kur, dış ticaret, üretim konularında ekonomik restorasyona gitmek olarak ifade edilmiştir.

Narin ve Marşap(2010)'a göre; 2007 yılı ortalarında finans ortamında patlak veren bunalım; 2008 yılının ikinci yarısından itibaren reel piyasayı da etkisine alarak gelişmekte olan ve gelişmiş tüm ekonomilere sirayet etmiştir. Türkiye Cumhuriyetleri üzerinden yapılan çalışmada; 2009 yılında büyüme oranları kısmi olarak azalmış olmasına karşın, Kazakistan dışında bu düşüşün kayda değer olmadığı görülmüştür. Türk cumhuriyetlerindeki bu pozitif gelişmede en önemli tesir; bu ekonomilerin sahip oldukları enerji kaynaklarının varlığıdır.

Adıgüzel; 2011 yılı çalışmasında: “Küreselleşme; temel dinamikleri neo-liberal ideolojik çekme ve teknolojik itme olan dünya bütünleşme aşamasında aralığın ve zamanın kısıtlanması, mekanın kısıtlılığı ile birlikte teknoloji, ekonomide, kültür ve sosyal olaylarda, siyasette dünya pazarında asimetrik karşılıklı bağımlılığın ve organik entegrasyonun artmasıdır.” olarak tanım yapmış olup, 2013 yılı çalışmasında bu tanım üzerinden krizleri açıklamıştır. Çalışmaya göre; Küresel finansal entegrasyonun olumsuz ve olumlu tesirlerinin yaşandığı Türkiye ekonomisinde; bu uyum aşamasının sağlıklı, doğru ve sürdürülebilir kalkınmayı sağlayacak konumda gerçeğe uyarlanabilmesi için bilinçli bir globalleşme politikası uygulama ortamı şartlaşmıştır.

Kalaycı(2011); Küresel krizden etkilenen pek çok ulusal ekonomi, buhrandan kurtuluş için neo-liberal politikalara ara vermiş ve korumacılık planına sarılmış olması durumunu anlatmıştır. Makalesinde her alan (enerji, tarım, demir-çelik, tekstil, otomotiv, hizmetler vb.) ve her bölge (ASEAN, ABD, BRICS, AB vb.) kendine özgü bir müdahale tarzı belirlemiştir. G-8'den WTO'ya, IMF ve kadar birçok uluslararası yapılanma korumacı planlamalara mesafeli yaklaşmıştır.

Kutlu ve Demirci(2011); ABD kaynaklı krizin nasıl finansal krize dönüştüğünü açıklamış, bu paralelde birçok aktörün ekonomisi küçülmeye gitmiş ve belirgin toplumsal ve ekonomik gerginliklerin oluşumunu anlatmıştır. Gelişmiş ekonomilere kıyasla küresel finansal buhranını daha az hasarla yaşayan Türkiye ekonomisi; kısa vadede daha geniş çapta ve yıkıcı nitelikte bir finansal bunalıma sebep olabilecek iki sorunu yaşamaktadır. Bunlar; daralan reel ekonomiye rağmen büyüyen cari açık ve büyüyen finansal sistemdir.

Bayramoğlu(2011)'na göre; 1970'lerden itibaren kapitalizm uygulayan devletlerin sürüklendiği bunalım ve bu bunalımdan kurtulma maddeleri uzun süre

tartışma konusu olmuştur. 1980'lerde Britanya'da ve ABD'de uygulanan ekonomi programları, neoliberalizm ya da yeni tutuculuk adıyla bilinen yaklaşımlar ve bunların uygulamalarında temel alınan husus, devletin küçültülmesi olmuştur. Kamu harcamalarının büyüklüğü ve genişlemesi, bir yandan hırsızlık- yolsuzlukluk artmasına olanak hazırlamış bir yandan da ekonomi buhranlarına yol açtığı gerekçesiyle eleştirilmektedir. Yönetişim; "yönetim" pratiğinin devletler dışındaki aktörler ve devlet tarafından ortak nasıl yönetilebileceğinin formülünü hazırlayan bir kavramdır.

Konak'ın 2011 yılı kriz üzerine yazdığı makalenin temel amacı; ulus-devlet ve ekonomik küreselleşme arasındaki bağlantıları analiz eden kuramsal paradigmaları özümseyebilmektir.

Öniş ve Kutlay(2012) kaleme aldığı makalede; Euro bölgesindeki krizin temelinde; "grup üyelerinin bencil ve çıkarıcı politikalarından" ziyade euro bölgesinin coğrafyasından kaynaklanan yapısal sıkıntılar "siyasal parçalanmışlık ve ekonomik bütünleşme" ikilemi olduğu iddia edilmekte olup yaşanmakta olan euro bunalımı; Avrupa Birliği'ni yeni bir bütünleşme hipotezine dayatma yapmaktadır.

Işık ve Duman'ın 2012 yılı analitik çalışmasında; 1929 Büyük Buhranı ve 2008 Krizi karşılaştırılmış ve Küreselleşme olgusunun öne çıktığı 2008 Krizi için faktörlerin çok daha çeşitlendiği görülmüştür. Çözüm önerisi ise; Uluslararası finans ortamı temelli olan bu ekonomik krizin küresel karmaşalara küresel çözümler yoluyla aşılabileceği yönünde olmuştur.

Kaderli ve Küçükkaya(2012)'nin kriz üzerine yaptığı çalışma kriz sürecini içermektedir. 2008 Dünya finansal krizi 2007 yılında ABD'de konut pazarında yıkım ile başlamış olup, enflasyon ve işsizlik rakamların seyrini değiştirmiştir. Gelişmekte olan ekonomiler tehlike konumundaki iş kıtlığı, 2009 yılında gelişmiş ekonomiler (Euro Bölgesi ve ABD) için de bir tehlike unsuruna dönüşmüştür. Brezilya, Rusya, İspanya ve Türkiye gibi ülkelerde iş kaybı hadlerinde yüksek artmalar yakalanmıştır. Bu buhran ile birlikte dünya çapında bir durma eğilimine yönelmiş, enflasyon paylarında düşüşler fark edilmiştir.

Yüce, Akıncı ve Yılmaz(2013) çalışmasında Türkiye üzerinden analiz yapmıştır. Türkiye'de kırılma noktalarından olan 2001 krizi sonrasında genel bakıldığında; istihdamın yeterli ölçüde artırılmaması ve yüksek seviyede olan cari açık problemine paralel her ne kadar ilerleme kaydedilse de gündeme gelen yatırım düzeyinin istenilen seviyeye çıkarılmaması, doğrudan yabancı yatırımlar(DYY),

işsizlik olgusu, hâlâ yüksek seyirde olan enflasyon hadleri ile portföy yatırımlarının GSYİH içindeki payının kısıtlılığı ve reel pazarlarda sürerliliği her an değiştirebilecek göreceli yüksek faizler temel problemler olarak ortaya çıkmakta ve 2008 Krizine sinyal vermektedir

Aktaş ve Şenöz(2013)'nin yaptığı ampirik çalışmaya göre; 2008 ekonomik buhranı dünyadaki kasasındaki talep azalışından kaynaklanan bir bunalım olduğu için, bu çalışmada elde edilen kriz öncü göstergeleri de talep azalışından kaynaklı kriz öncü göstergeleri benzer olmuştur.

Turgan(2013); finans bunalımının Avrupa Birliği'ndeki tepkimesi diğer ülkelere göre farklı olması sebebiyle, birlik içindeki mevcut sorunlar, yaşanan 2007-2008 buhranı ile bir araya gelince daha olumsuz sonuçlar ortaya çıktığını ifade etmektedir. Bu sürecin yaşanan sürecin en az zararla atlatılması ve bir daha yaşanmaması amacıyla farklı etkiler üzerinden planlamalar yapılmıştır.

Kaya ve Türkmen(2013); 2008'de dünya bazında yaşanan küresel finansal krizi gelişmiş piyasalar gibi gelişmekte olan pazarları da önemli değerrde etkilediğini söylemişlerdir.

Cömert ve Çolak(2013) çalışmasında gelişmekte olan- gelişmiş pazarlar arasındaki farklar üzerinde durmuştur.2008 krizinde, Türkiye gibi bazı gelişmekte olan ekonomiler köklü sarsıntılar geçirseler bile genel itibariyle gelişmekte olan ülkeler krizi gelişmiş ülkelerden daha az yıpranma payıyla atlatmışlardır. Gelişmekte olan ekonomilerin hiç biri finansal bir çöküşe şahitlik etmemiştir. Gelişmekte olan ekonomilerin daha düşük çaplı bir şoka maruz kalması; gelişmiş olan ekonomilerin sıkıntı sırasında güvenli liman işlevine tam sahip olamamasıyla ilintilendirilmiştir.

Çelik(2014)'in çalışmasında; Ülke gruplarından en önemlilerinden biri olan Avrupa Birliği; 1929 Buhranı'ndan sonra dünyanın en büyük ekonomik sıkışıklığı olarak adlandırılan 2008 küresel ekonomi buhranında ciddi boyutta etkilenen ülke grupları ve ülkelerin en başında gelmektedir.

Bocutoğlu(2014)'na göre; ABD'deki Finansal ve İktisadi bunalımın sebeplerinin Anlaşılması için oluşturulan Milli Komisyon'dan on komisyon üyesinin aralarındaki uzlaşmayı sağlayamaması, yaşanan buhranın görüldüğünden daha köklere indiğinin bir belirtisi sayılabilmektedir. Çalışmasında Küresel krizi oluşturan birçok maddeden bahsetmiştir.

Karaca(2014); kriz ve durgunluk(resesyon)dönemlerinde ülkelerin laissez-faire klasik iktisat önerisi çerçevesinde piyasalara müdahale etmeksizin olaylara

seyirci kalmasının mümkün olmadığını anlaşılması üzerinde çalışmıştır. Analize göre; gerek 1929 Buhranı ve Güneydoğu Asya'daki krizlerin gerekse son global krizin gösterdiği üzere hükümetlerin müdahale etmeksizin konjonktürdeki aşırı dalgalanmaların duyarsızlığı; krizlerin git gide büyümesine ve milli gelirden ani azalışlara, üretim- tüketimde daralmaya, istihdamının azalmasına yani işsizliğin artmasına yol açmakta daha büyük zayıflara sebebiyet vermektedir. Ancak, müdahalenin Merkez Bankası rezervlerinde kaynak azalışına neden olacağı, devlet bütçeleri üzerinde bir yük ortaya çıkaracağı, mali disiplinden taviz verileceği da göz ardı edilmemelidir.

Baysal(2014)'a göre 2008 Krizi; ABD' de başlayan konut buhranının kısa sürede neredeyse tüm ekonomileri tesirine aldığı ve küresel bir finansal bunalıma evrilen bir krizdir. Teksas' ta kasırgaya sebep olan aynı zamanda Amazon ormanlarında kanat çırpın kelebeğin bir olması gibi, Mortgage kredilerindeki sıkışıklığın dünya pazarında yol açtığı kasırgalar, iktisadi durumlarda fizik bilimi penceresinden yeni bir bakış açısı anlatılmıştır.

Mercan(2014) Orta Asya Ülkeleri üzerinden kriz analizi yaptığı çalışmada; kriz evrelerine ve etkilerine değinmiştir. Bu kriz; ABD'de ipotekli konut pazarında 2006 yılında başlamıştır. Reel sektörü ve finansal pazarlarına tesir etmiş, dünya ekonomisinin %2.3 oranında küçülmesine sebebiyet vermiş, Eylül 2008'den itibaren de Avrupa Birliği (AB) üyeleri ve dünyaya geneline nüfuz etmiş ve devletlerin makroekonomik ayarlarını dengesizleştirmiştir.

Aytaç (2014) çalışmasında; "Globalleşme" ve "Liberalizasyon" kavramları üzerinde durmuştur. Gelişmiş ekonomilerden hareket bulan ve 1980'lerde gelişmekte olan ekonomileri de içine katarak ilerleyen küreselleşme ve liberalizasyon programları sermaye dolaşımını ve yurtiçi finans pazarları üzerindeki kısıtlamaların yok edilmesi hedefine yönelmiştir. Aytaç'a göre; Hem istikrarsızlıkların devlete getirdiği ağırlığı azaltmak hem de finansal dengesizliklerle mücadele edebilmek amacı ile uygulanması netliğe kavuşturulamamış çözüm tavsiyelerinin başında "finansal işlem vergileri" gelmektedir.

Öniş ve Güven(2014); 2008-2009 küresel krizinin; yeni dünya ekonomi düzeninin ilerleyen süreci konusunda farklı varsayımları gündeme getirdiğini belirtmiştir. Bu da; dünya ölçeğinde sınırlı bir evrilim sürecine işaret etmektedir. Ekonomik etkinliğin serbestleşmiş ulusal pazarlar arasında zamanla karmaşıklaşan bir karşılıklı bağımlık- bağımlılık olarak yeniden şekillenmesini tahmin eden bir düşünce

ve siyasal bütünü şeklinde açıklanabilen neoliberal düşünce, hem birçok gelişen ülkede hem de zengin Kuzey ülkelerinde iş ve siyaset kesimlerinin desteğini arkasına almıştır. Neoliberal görüş, küreselleşmeyi yeni bir alanda açıklamıştır.

Çakır(2015)'a göre; yıllar önce ipuçlarıyla geliyorum diye bağırın bu küresel sıkışıklığın yoğun bir dönemecinden hala geçilmektedir. Hem yaşanan dünyayı algılayabilmenin hem de buna göre bir siyasi politika geliştirmenin yöntemi, hiç tereddütsüz ekonomiyi ve hayatı tek parça algılamaktan geçmektedir.

Alantar(2015) çalışması; 2007 ortalarında ABD konut piyasasından hareketle başlayan bunalımlar zamanla büyümüş ve gelişmiş ekonomilerden gelişmekte olan ekonomilere de sıçrayarak global bir geçiş yapmış olan Küresel Kriz üzerinedir. Bunalımdan çıkış taktiklerinin sıkışıklığın oluşma dinamiklerinden içinde bulunduğunu savunan Alantar'ın ampirik çalışması göstermiştir ki; konut kredisi kaynaklı buhranlar, kredi azalmalarından ya da hisse senedi piyasasındaki krizlerden kaynaklanan diğer tür krizlere göre daha uzun süreç içermektedir.

Erarslan ve Timurtaş(2015) çalışmasında kriz kavramını ele almıştır. Avrupa Birliği ülkelerinden ilk olarak Yunanistan'a tesire başlayan buhran; sonrasında yakın komşu aktörleri de hipnotize ederek geniş bir coğrafyaya sıçramıştır. Borç kriziyle mücadelede AB üyelerinin hayata uyarladığı daraltıcı maliye-para planlamaları sonrasında, cari açık ile bütçe açığı gibi değişkenlerde kısmi bir olumluluğun olduğu görülmektedir. Ancak ülkelerin işsizlik oranlarında ve borç yükünde pozitif değişim oluşturulamamıştır.

Karakurt ve Akdemir(2016) 2008 krizinin farkları üzerine yoğunlaşmıştır. Küreselleşme, ülkeler arasındaki finansal ve ekonomik devinimi attırdığından buhranların bulaşıcılığı aktif şekilde yayılabilmekte ve diğer ekonomileri çeşitli kanallarla etkisine dahil edebilmekte ve küreselleşmeyle birlikte ülke ekonomilerinin bütünleşmiş hali, 1929 bunalımı ile karşılaştırıldığında 2008 büyük buhranının daha global bazlı kriz olmasına sebebiyet vermiştir.

Göçer ve Özdemir(2016); krizin negatif seyrinin, aktörlerin ekonomik büyümelerinin özel tüketim giderlerine çok hassas olduğunun altını çizmiş ve karar alıcı konumundakilerin; uzun dönemde aktörlerin ekonomik büyümelerini arttırabilmek için özel tüketimin canlılığının devamına itina göstermelerine olan gereklilik anlatılmıştır.

Özyılmaz(2016); maliye ve para politikası; makrohedflerin gerçekleşmesi ve kriz süreçlerinin aşılmasında kilit role sahip politikalar olması üzerinde durmuş,

özellikle ekonomik krizlerle sık sık karşı karşıya kalan ülkemizde bu politikalar daha da önem arz ettiğine değinmiştir. Yanlış bir politika aracı bu krizlerin etkilerini daha da derinleştirebilirken doğru bir politika koordinasyonu ise krizlerin aşılmasında ve makro hedeflerin sağlanmasında etkin bir role sahip olmaktadır.

Bekmez ve Kıyançık(2016) çalışmasında; Dünyada baskın ekonomik aktör olan ABD merkez bankası FED'in ve ABD'nin verdiği kararlar üzerinden analiz yapmış krizin tüm dünya ekonomilerini en çok da gelişmekte olan ekonomileri sarstığını savunmuştur. Kırılgan sekizliler üzerinden yaptığı çalışmasında görülmüştür ki; dış açığa odaklı büyüme modeli, ekonomilerin dünyadaki finansal değişimlerin etkisinde kalmasına yol açtığından ekonomik hassasiyetleri artırmıştır. Küreselleşmenin etkisiyle son dönemlerde artan finans çıkmazları, gelişmiş ve gelişmekte olan aktörlerin bu krizlerden tesir derecesini ve finansal kapitalin dolaşım seyrini ve hızını belirleyen bir etki yapmıştır. 2008 ekonomik çıkmazı de hem ortaya çıkışı hem de dünya çapındaki tesirleri ile daha önceki buhranlardan farklılaşmaktadır.

İktisadi politikaların kriz üzerinde ne denli etkisi olduğunu temel alan Özyılmaz(2016); makroekonomik değişkenler üzerine 2016 yılında yaptığı çalışmada; maliye ve para politikaları arasında sağlanacak koordinasyon ile ekonomi politikaların etkinlikleri artırabilirken politikaların birbiri üzerindeki ters etkileri minimize edilebilmekte sonucuna varmıştır. Birbiriyle çelişen birden çok amacın gerçekleşmesi politika koordinasyonu ile mümkün olabilmektedir. Etkin bir koordinasyon ile sosyal refahın sağlanmasından finansal ve fiyat istikrarının sağlanmasına ve büyüme sağlanmasına kadar ekonomide birçok makro hedefe ulaşılabilen bu da kriz ve uygulanan iktisadi politikaların bağıntısı üzerine dikkat çekmektedir.

Engin ve Göllüce'nin 2016 yılı yüksek lisans tezi çalışmasına göre; 2008 finans krizinin nedenleri kısaca: hane piyasası kapsamındaki taşınmazların ya da muadil malların denetimsiz çıkarılması ve sıkışıklığın yarattığı balon etkisi, geçmişten bugüne sürdürülen düşük faiz hadlerinin ipotekli konut kredilerine yönelik talebin artışı ve ödenme durumu kontrolü olmaksızın bankalarca ipotekli konut kredisinin dağıtımının artışı, enflasyon hadleri yükselişyken emlak ederlerinin düşmesi, kredi derecelendirme kuruluşlarının menkul kıymetlerle ilgili değerlendirmesi, izlenen faiz ve para planlarındaki zamanlama yanlışlıkları, pazarda denetim eksikliği, bankalar arası rekabetten doğan tehlikeler olarak ifade edilmiştir.

İKİNCİ BÖLÜM

OYUN TEORİSİ

2.1. OYUN TEORİSİ TANIMI

Ekonomi; birbirinden etkilenen ve etkileyen çoklu değişkenler üzerine oturtulmuş, oluşumu gereği heterojen aktörlerden oluşan yapılardan ve sistemlerden meydana gelmektedir. Son yıllarda iktisadi yazınlarda göze çarpan ekonomi tabiri ile ilgili disiplinler arası çalışmaların sayısı giderek çoğalmaktadır. Bu ilginin temelini, statik modellemelere dayanan klasik iktisat teorisinin modellerinin gerçekte kompleksite özellikli yapıları çözümlemede güdük kalmasıdır. Oyun kuramı da bu çerçevede çoklu denge analizlerinin öne çıkmasına yardımcı olmuş bir kuramdır (Eren,2013:3-14). Oyun teorisinin en önemli özelliği; sezgisel durumların sayısal verilerle sayısal modellemelere uyarlanabilmesidir. Örneğin; pazarlık eden tarafların ne zaman geri adım atacağı, tenis oyuncusunun servisi köşeye mi ortaya mı atacağı, trafikte sıkışan sürücülerin yola nereden devam edeceği, girişimlerin yeni geliştirdikleri ürünü hangi fiyattan pazara dahil edeceği, petrol üreticisi ülkelerin petrol fiyatına karar vermeleri gibi günlük hayatta ala gelebilecek birçok durum bu teoriyle analiz edilebilir. Tüm bu örneklerin temeli; oyuncuların stratejilerinin (kararlarının) sonucunda oluşan durumun diğer oyuncularinkine yönlendirme sağlamasıdır. Bu sebeple oyun teorisi; çatışmanın yer aldığı ekonomik piyasalarda rekabet kökünden hareketle karar alma da önemli işaret veren bir teori olarak öne çıkar (Yalçıntaş,2015:249-251).

Yakın süreçte bir sistemin altında yatan ana sorunu açıklamak ya da davranışını tahmin etmek üzere uygulanan geleneksel politikalar, tüm dikkati sistemin anlık getirilerine toplamaktadır. Olaylar gerçek dünyada bu şekilde düzen içinde olmamakta, olaylar sistem hamlesini şekillendirmemekte, tam tersi; sistem davranışlarının vücut bulması halidir. O zaman tepkinin nasıl oluştuğunu incelemek ve bunun için sistemin elemanları arasındaki etkileşimlerin meydana getirdiği sistem yapısının belirlenmesi lazımdır. Aslında doğrusallıktan uzak ve karmaşık tepkilerin verildiği hamlelerin yapıldığı “gerçek hayatı” kavrayabilme yönünde yetkin olamama

tehlikesi çeşitli teorilerin ya da sistemlerin temelidir (Ayanoglu ve Gökçe,2007:30-31).

Temelde Oyun Teorisi (Game Theory); belirli bir hedeften hareketle karar verme yetkinliğine sahip aktörlerden (oyunculardan) oluşan sistemlerde, oyuncuların azami kazanç-fayda elde etme amacı içindeyken karara varma hallerini inceleyen ve uygulaması ekonomide ve matematikte uygulama alanı olan bir yöntemdir. Basit açıklamayla oyun teorisi; katılımcıların kazanımlarının karşısındaki diğer katılımcıların kararlarına bağımlı hale geldiği etkileşimli bir karar verme düzeneğidir. Şirketler; stratejilerini ya da politikalarını belirlerken karşı konumdakilerin tercihlerini hesaplar ve onların da kendi tercihlerini düşündüğünü göz önüne alarak stratejilerini belirler. Bu etkileşim sonucunda oyun ortamında yeni bir denge oluşumu sağlanır. Karar verici erklerin diğer düşüncelerle uyumlu ya da rekabet halinde olduğu sosyal olguları modelleyen bir tarza sahip olması bu teorinin en ana özelliğidir (Köse,2014:13). Oyun Teorisini açıklamak için 1990'ların sonunda bütün iş ortamlarının yakinen takipte olduğu Boeing-Airbus rekabeti iyi bir orijindir. Daha kapsamlı tanımı ise; iki veya daha fazla kişi veya kurumun (oyuncular) birinin hamlesinin sonucunun sadece kendi hamlesine bağılı olmadığını, diğer oyuncuların da davranışlara bağılı konumlandığı durumları anlamak amacıyla bulunan ve uygulanan bir yöntemdir. Oyuncuların stratejileri diğer oyuncuların olması muhtemel hamle ve planlamalarına bağılı olarak kabul görür. Oyuncuların kararlarının karşılıklı bağımlılık içinde olma haline “stratejik bağımlılık”. Bu tür durumlara “stratejik oyun” ya da “oyun” denir. Bu kapsamda bakıldığında; oyun teorisi, farklı bilim dallarında farklı şekillerde hayata uyarlanabilir hatta insanın yaşamı bile oyun olarak kabul edilebilir. Her oyun kurucu; karşı hamle sahibi ile karşılıklı bağımlılık içinde kararlara ulaşır ve ulaşmak istediği hedefler, bu hedeflere için kullandığı taktik ve stratejiler ve hedeflerine ulaştığında da belirli sonuçlar ele geçirir. İnsanın yürüdüğü yol, bazen çatışmasını- rekabetini, bazen diğer insanlarla işbirliği yapmasına olanak sunabilir. Doğal olarak insanların etkileşimde kaldığı her durum; oyun teorisinin içeriğine dahildir ve bu kavramlar da oyun teorisinin temelini oluşturur. Bu teori; rekabetin yer aldığı ekonomik pazarlarda karar alınmasında önemli emareler sağlar (Yalçıntaş,2015:249-251).

Aynı zamanda lineer programlama halinde iki oyuncunun kendi stratejilerini dilediği gibi ortaya koyduğu bir tek tarafın değil iki taraf içinde faydanın önemsendiği bir teori olmakla da dikkat çeker. Oyun aktörlerinin ilişkilerinin zararını minimuma

çekmek gibi bir işlevi olduğunu da söylemek doğru olur. Delurgio, Kwak gibi iktisatçılarda oyun teorisinin lineer programlama çerçevesinde olduğuna dikkat çeker (Özkan ve Akçaöz,2001:303-304).Başka açıdan tanımını ise; kıt kaynakların bulunduğu bir ortamda amaçlarının gerçekleştirilmeye çalışan iki veya ikiden fazla karar verici aktör paylaşım çabası içine girerler. Öncelikle;

- Karar vericiler var ise
- Karar vericilerin azami fayda sağlama amaçlı stratejileri var ise
- Bu stratejilerin sayısal değerleri ölçülebiliyor ise
- Karar vericiler her durumda akılcı hareket imkanına sahip ise

Bu karar vericiler matematiksel bir modelleme yapabilir ve çözüme ulaşabilir.

Bu noktada bu modelleme oyun teorisi kapsamında olacaktır (Alunöz, 2012: 12-13).

Oyun teorisinde, oyuncuların stratejilerinin temel olduğu aşikar olup matematiksel ve popüler teori olduğu kabul gören görüştür. Oyun etki eden iki faktör;

- Rekabet
- Stratejidir.

Tüm oyuncularda etkileşim vardır ve bu teori gelişimini hala sürdüren başka tabir ile dinamik bir teoridir (Uçan ve Aytekin,2013;s.749).

“Rasyonel beklentiler teorisi” altında doğru kararlar alabilmek her iki taraf oyuncusunun da eşit bilgiye sahip olabilmesine bağlı tutulmuş, bununla birlikte iktisadi bireyler rasyonel yaklaşıma sahip olsalar bile yanlış ya da eksik bilgi iktisadi karar alıcıların yanlış karara varmalarına sebebiyet vermektedir. Asimetrik bilgi burada devreye girmektedir. Bu kavramı rasyonel karar alıcı mekanizmaların yeterli ya da doğru bilgiye sahip olamama ve ya olmama durumu olarak ifade edilir. Tabi Nash Dengesinden bahsedildiğinde asimetrik bilgi kavramına da değinmek doğru olacaktır çünkü dengenin amacı aksaklıkları minimize edebilmektir. “Nash dengesi” kavramı teori tanımında temeldir ve her oyuncunun hamlesinin diğer oyuncuların stratejik tepkilerine verilebilecek en uygun cevap niteliğindeki stratejiler profilidir ve eşgüdümlü oyunlarda, Nash dengesi oyuncuların da genel kapsamda bilgisinin

varlığının olduğu bazı asimetrik oluşumlar sebebinin ile öne çıkmaktadır (Bekmez ve Çalış,2011:79-88).

“Theory Of Games& Economic Behaviour” adındaki ilk kitap yayınıyla ortaya çıkan bu teorinin diğer bir tanımı; mücadele içeren olayların matematiksel yöntemlere uyarlanması ifadesi de önemlidir. Matematiğin;

- Kontrol sistemler teorisi
- Düzgün olmayan analiz
- Ölçü teorisi
- Diferansiyel içermeler teorisi
- Fonksiyonel analiz
- Adi- kısmi diferansiyel denklemler teorisi
- İntegral denklemler teorisi
- Stokastik süreçler teorisi
- Doğrusal- doğrusal olmayan programlama teorisi
- Topoloji
- Nümerik analiz
- Küme değerli analiz
- Konveks analiz gibi dallarının yapıları ve yöntemleri bu teoride en çok kullanılan yöntemlerdir.

Burada temel durum; iki kişilik olarak kabul edildiğinde, sonlu bir oyun var ise(sıfır toplamlı) matris üzerinden, oyun sıfır toplamlı değil ise “bimatris” üzerinden karakterize edilebilmesidir (Guseinov ve diğerleri,2012:2-4).

Oyun Teorisinin tekniğini formülleştireilmiş hali;

İki oyuncu tarafından oynanan bir oyunu kurulum. İki oyuncu, farklı zamanlarda ya da aynı zamanda birbirlerinden habersiz olarak tek ve çift sözcüklerinden birini seçebilmektedirler.

Strateji uzayları= aynı olur ve $S_1 = S_2 = \{T, Ç\}$ olur.

p= Bir oyuncunun $\{T, Ç\}$ seçimidir.

q= diğer oyuncunun $\{T, Ç\}$ seçimidir.

p_1^* olasılığı. $0 \leq q_1^* \leq 1$ verildiği kabul edilirse;

$$\max_{0 \leq p_1 \leq 1} \pi_1(p_1, q_1^*) = \max_{0 \leq q_1 \leq 1} [3 - 2q_1^* + p_1(4q_1^* - 3)]$$

Probleminin çözümüdür. Köşeli parantezin içi $4q_1^* - 3 > 0$, yani $q_1^* > 3/4$ olması durumunda; p_1 'in artan fonksiyonu olur. Bu yüzden en büyük değerini, p_1 'in alabileceği en büyük değerde alır. Yani $p_1^* = 1$ 'dir. Bu parantez içinin $q_1^* < 3/4$ olması halinde p_1 'in azalan fonksiyonudur.

Bu yüzden en büyük değerini, p_1 'in alabileceği en küçük değerde alır. Yani $p_1^* = 0$ olur.

$$p_1^* = \begin{cases} 0, & 0 \leq q_1^* < \frac{3}{4} \\ \text{farketmez} & q_1^* = \frac{3}{4} \\ 1, & 3/4 \leq q_1^* \leq 1 \end{cases}$$

q_1^* olasılığı. $0 \leq p_1^* \leq 1$ verilmesi halinde;

$$\max_{0 \leq q_1 \leq 1} \pi_2(p_1^*, q_1) = \max_{0 \leq p_1 \leq 1} [2p_1^* + q_1(2 - 3p_1^*)]$$

Probleminin çözümüdür. Köşeli parantez içi; $2 - 3p_1^* > 0$, yani $p_1^* < 2/3$ olması halinde q_1 'in artan fonksiyonudur. Bu yüzden en büyük değerini de, q_1 'in alabileceği en büyük değerde alır.

Yani $q_1^* = 1$ 'dir. Bu parantezin içi; $p_1^* > 2/3$ olması halinde q_1 'in azalan fonksiyonudur.

Bu sebeple en büyük değerini, p_1 'in alabileceği en küçük değerde alır, $p_1^* = 0$ olur.

$$q_1^* = \begin{cases} 1, & 0 \leq p_1^* < \frac{2}{3} \\ \text{farketmez} & p_1^* = \frac{2}{3} \\ 0, & 2/3 < p_1^* \leq 1 \end{cases}$$

p_1^* ve q_1^* değerlerinin kesim noktası;

$(p^*, q^*) = (2/3, 3/4)$ Nash Denge Noktasını ifade eder. Bu denge noktasında oyuncuların kazançları;

$$\pi_1(p^*, q^*) = 1,5$$

$$\pi_2(p^*, q^*) = 4/3 \text{ olur (Can, 2017:7-8).}$$

2.2. OYUN TEORİSİ TEMEL KAVRAMLARI

Oyun Teorisi: İktisadi Rasyonel Oyun Kuramı demektir.

Oyun: Mücadele içeren her hangi bir olaya denir.

Oyuncu: Oyunda karar alan taraf ve ya gruplara denir. Kurulan oyundaki kişi sayısına göre isim verilir.

Pozisyon: Oyunun her hangi aşamasında oluşan durumdur.

Strateji: Herhangi bir oyuncunun oyun sırasında hamle yapabilme ihtimali dahilindeki bütün pozisyonlarına ve aldığı kararlara denir. Eğer; oyuncunun stratejisinde olasılık durumu yoksa “ Saf

Strateji” denir. Eğer; her oyuncunun sonlu strateji sayısı varsa “ Sonlu Oyun” adı verilir.

Getiri: Oyun sürecinde her oyuncu kendi stratejisini, taktiğini uygular ve oyunu bitirme zorunluluğu vardır. Oyun bittiğinde; her oyuncu kendine ait ve diğer oyuncuların belirlediği stratejilerinin karşılığında kazanca sahip olur buna verilen sayısal değere denir.

Sıfır Toplamlı Oyun: Oyuncuların keyfi stratejileri karşılığında getiri toplamalarının her zaman sabit olması durumudur.

Sıfır Toplamlı Olmayan Oyun: Oyuncuların keyfi stratejileri karşılığında getiri toplamalarının sabit olmaması durumudur.

Tam İnfomasyonlu Oyun: Oyuncuların oyun süresi boyunca tam ve net bilgiye sahip olduğu oyun türüdür (Guseinov ve Diğerleri,2012:2-5).

Fayda Dengesi: Sapma hareketinde bulunan bir i oyuncusu olsun. Diğer oyunculardan herhangi bir a_{-i} hareketi için; i oyuncusunun en yüksek fayda düzeyi problemi çözen en iyi harekettir:

$$= \max_{a_i \in A_i} u_i(a_i, a_{-i})$$

a_{-i} değiştikçe buradaki maksimum fayda da değişir. Diğer oyuncular(-i). i oyuncusunun alacağı maksimum değeri mümkün olduğunca daha da azaltmak istiyorsa; özetle i oyuncusunu cezalandıran hareketleri. a_{-i} , arıyorlar ise;

$$= \min_{a_{-i} \in A_{-i}} \max_{a_i \in A_i} u_i$$

şeklinde formüle edilir.

u_i fayda düzeyi; i oyuncusunun rakiplerinin a_{-i} stratejisine en iyi tepki verdiği veri, rakiplerinin a_{-i} seçimi ile minimumda tuttuğu fayda düzeyidir. Bu düzey; i oyuncusunun “**minmax fayda düzeyi**” dir. G oyununda i oyuncusunun “maxmin stratejisi” diğer oyuncuların i oyuncusunun faydasını düşük tutmaya çalışan stratejidir. G aşama oyununda i oyuncusunun “**maxmin fayda düzeyi**”;

A_i : her oyuncunun hareket kümesi

u_i : fayda fonksiyonu

$= \max_{a_i \in A_i} \min_{a_{-i} \in A_{-i}} u_i(a_i, a_{-i})$ olarak ifade edilir.

❖ Değişken toplamlı oyunlarda;

Minmax sadistlerin stratejisi. maxmin paranoyakların stratejisidir.

❖ Sıfır toplamlı oyunlarda;

Minmax iyimserlerin. maxmin kötümserlerin stratejisidir (Yılmaz.2009:282-283).

Oyun kuramıyla birlikte literatüre; Kusursuz benzeri denge, Nash dengesi, Titreyen el, Alt oyun mükemmelliği, Bayes-Nash, İlişkili denge, Ardışık denge, Evrimci durağan denge gibi denge kavramları ortaya çıkmış ayrıca benzer şekilde Karma strateji, Dominant strateji, Vahşi strateji, Kısasa kısas strateji gibi birçok strateji nosyonu kazandırılmıştır (Eren,2009:19).

2.3. EN ÇOK KULLANIM ALANI BULAN OYUNLAR

• **Ültimat Oyunu:** İki oyuncu vardır.

Terminal tarihler (x, Z) diziler kümesinden oluşur.

x : 1.oyuncunun teklif ettiği miktardır. $0 \leq x \leq w$ aralığındadır.

Z : kabul ve ya red şeklinde olup kabul= K . red= R dir.

Fonksiyonu: tüm x değerleri için; $u(\emptyset)=1$ ve $u(x)=2$ olur.

Tercihler; her oyuncunun aldığı parayı ifade eden fayda düzeyleri tarafından gösterilir. Mesela; (x, K) terminal tarihi için; 1. Oyuncu $w-x$ tutarını alırken.2.

Oyuncu x miktarını alır ve (x, R) tarihi için herkes 0 alır.

Bu oyun mükemmel ve sınırlı bir oyundur. Genelde alt-oyun mükemmel dengenin sonuçlarla uyumlu olduğu gözlemlenen bir oyun türüdür (Yılmaz,2009:159-160).

- **Mahkumlar İkilemi:** Oyun teorisinin politik-stratejik çalışma alanları içine önemli yer tutar. Böyle oyunlarda, bir oyuncunun kazancı diğerinin kaybını getirmez. Karşılıklı kazanç aynı zamanda belli bir oran da karşılıklı kayıp vardır. Bu oyuna ismini; Rand Corporation vermiştir. Diğer adı; “Tutuklunun Çıkmazı” dır. Rekabet yerine işbirlikçi oyun üzerine kuruludur. Örnekleme:

Tablo 11.

Mahkumlar İkilemi Oyun Matrisi

		X Oyuncusu	
		İtiraf	Red
M Oyuncusu	İtiraf	-5,-5	0,-8
	Red	-8,0	-1,-1

Kaynak: Aytekin ve Uçan,2015s.106-107

- **Beklenen Değer hipotezi:** Standart İktisat Teorisinin referans uygulamasına gelmiş olup fakat zaman içinde çok eleştiri almıştır.

Formülasyonu şöyle ifade edilir;

$$BD = \sum_{i=1}^n u(x_i) p_i$$

p_i ; x_i sonucu olasılığı, $u(x_i)$ ise; x_i sonucunu elde etme faydasını ifade etmektedir. Örneğin; Bernoulli gözlemleri sonucu yüksek miktar paranın, zengin insana göre fakir insan için daha kıymette olduğunu fark etmiştir. Bu da; refah oranı arttıkça “marjinal fayda” azalış göstermekte demektir (Aksoy ve Şahin,2009:5).

• **Beklenti Teorisi:**1970 dönemlerinde Tversky ve Kahneman, beklenti teorisi adında bu modeli hazırlamışlardır. Buna teoriye göre; “Beklenen fayda hipotezi”, tehlikeli beklentiler arasında, daha az sonuca sahip, seçim yapma aşamasında başlıca çığnenen kurallara yer vermiştir. Riziko baskısıyla karar almanın en öncü davranışsal modellemesi “Beklenti Teorisi” ne göre; p olasılıkla x kadar ödeyen basit beklentinin v değeri şöyle hesaplanmaktadır;

$$V(x,p) = v(x)w(p)$$

Burada;

v: x sonucunun sübjektif karşılığını saptar.

w: p olasılığının beklenti teorisinin çekicilik üzerinde tesirini saptar(Aksoy ve Şahin,2009:8).

• **Evrimci Oyun Kuramı:** Daha çok çalışma alanına sahip olan bir oyun kuramı olarak öne çıkar. Evrimci oyun teorisinde; faydasını maksimize etme amacı ile hareket eden oyuncuların varlığının yanı sıra, eşitliği tercih eden kısıtlı rasyonelliğe yakın standartta farklı oyuncular vardır. Son dönemlerde bu oyun kuramı; sosyologların, ekonomistlerin ve antropologların özellikle de sosyal bilimcilerin fazlaca ilgi odağı haline dönüşmüştür. Daha çok Biyoloji Kökenli oluşmuştur. Biyoloji temelli bu yaklaşımın sosyal bilimciler tarafından hayata geçirilmesinin üç önemli ana teması vardır:

Birincisi; evrimci oyun kuramı tarafından analiz edilen “evrim” olgusunun sadece biyolojik evrim olmayabileceği fikridir. Evrim bu anlamda biyolojik olmaktan çok “kültürel evrim” olarak varsayılabilmektedir. Kültürel evrimden anlaşılması gereken ise; bireylerin sosyal kültürlerde ya da inançlarında meydana gelen değişimdir.

İkincisi; evrimci oyun kuramının içeriğinde gerçeklik ihtimali, geleneksel oyunlar kuramındaki ihtimallerle kıyaslandığında sosyal bilimler için daha kabul edilebilir olduğu fark edilmiştir.

Üçüncü olarak ise; evrimci oyun kuramı dinamik bir kuram olarak geleneksel kuramın bünyesinde olmayan bir özelliği içerir. Evrimci oyun teorisine iki türlü yaklaşım hakimdir. Birinci hipotez; Smith-Price’in çalışmasından (1973) ortaya çıkarılmış olup bu yaklaşımın temel analiz unsuru “evrimci durağan strateji” dir. Amaç; mevcuttaki durağan stratejilerin oluşumunu araştırmaktır. İkinci yaklaşım nüfusa ait stratejik değişim sürecini modellemeyi hedeflemektedir ve bu model kendi içinde evrimci hipotezin özelliklerini tartışmaktadır. Geleneksel oyun kuramının üç eksiğinden hareketle ortaya çıkmıştır. Bunlar;

- Hiperrasyonel aktörler sıkıntısı
- Denge seçim sıkıntısı
- Geleneksel oyun kuramında dinamik analizin olmayışdır (Eren,2009:20-22).

- **Dinamik Oyunlar**

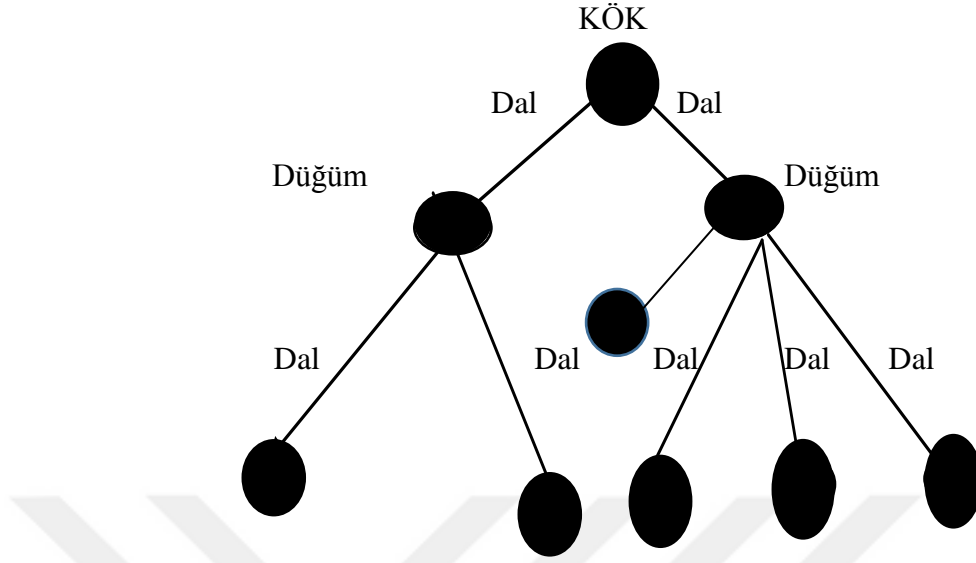
Ardısal hareketlerden oluşan oyun grubundandır. Oyunda oyunculardan biri diğerinin hamlesini takibe alır ve buna göre hamle planlar. Bu tür oyunların normal formdaki en büyük farkı; kurulan modellemelere “zaman” kavramını eklemiş olmasıdır. Bu tür oyunlar ağaç formu gösterimiyledir (Yılmaz, 2009:117-118). Bu ağaç düzeninin kapsamlı olarak açıklaması; herhangi bir sürede oyuncuların oyunu oynaması anında, stratejilerinin neler olabileceğini gösteren biçimli oyunlardır. Bir oyun ağacında

- kök,
- dallar,
- düğümler yer almaktadır.

Oyun ilk hamle ile başlamaktadır. Bu hamlelerin olduğu düğüme “başlangıç düğümü” yani kök adı verilmektedir. Her dal bir düğüme götürmektedir. Bu nedenle her düğüm birden fazla tarz ve hamleye sahip olabilir. Bir düğüm tekrar dallara bölünmüyor ise; bu durumdaki düğüm “son düğüm” olarak tabir edilir

Şema ile gösterimi Şema 1' dir.

Şema1: Soy Ağacı Şeması

Kaynak: Uçan ve Aytekin,2013:751-753

Diğer Oyun Çeşitleri:

- **Alt-oyun Mükemmel Nash Dengesi Uygulamaları Oyunları Gruplaması:** (Stackelberg Duopol Oyunu, Cinsiyet savaşları, Giriş Oyunu..)

Soy ağacı oyununun ikinci aşaması olarak da görülen bir alt oyunda ki “Mükemmel Nash Dengesi” kavramı; Nash dengesinin oyunun tamamında sağlanması yanında bir alt oyunda da Nash dengesine ulaşım hamlelerini ifade eder. Bir nevi Nash Dengesini rafine etmek olarak da tanımlanan ve İkincil oyun mükemmel Nash dengesin içinde barınan “Alt Oyun” kavramının özellikleri; tek bir karar orijinininden hareket almasıdır. Bu karar noktasını takip eden bütün sonuç ve karar faydalarını dahil ederek ilerler. Asıl oyunun bilgi kümesini kesintiye uğratma ve kısaca; bir alt oyun, her oyuncunun bilgi haznesindeki kara orijinininden başlayıp tüm süregelen terminal noktalarını da dahil ederek karar noktaları oluşturan oyundur (Keskin,2009:111-112).

- **Eksik Bilgili Statik Oyunlar(Bayesyen Oyunlar):** (Yatırım-Giriş Oyunu, Asimetrik bilgi altında Cournot Rekabeti, Cinsiyetler Savaşı, Bayesyen Bertrand Oyunu..)

Eksik bilgili statik bir oyun ile tam bilgili bir oyunun zamanlama sistemi aynıdır çünkü eş zamanlı ilerler. Eksik informasyonun olduğu ve oyuncuların eş

zamanlı hareket ettiği oyunlara “Bayesyen Oyunlar” denmektedir ve bu oyunlardaki balans kavramı “Bayesyen Nash Dengesi” olarak ifade edilir (Köse,2015:13-14).

Eksik Bilgili Dinamik Oyunlar(Mükemmel Bayesyen Nash Dengesi):
Sinyalleme Oyunları..

Oyuncuların, sıralı hareket ettiği ve bilginin eksik olduğu durumlarda ulaşılan denge “Bayesyen Mükemmel Nash Dengesi” olarak ifade edilir (Köse,2015:13-14).Bu tür oyunlarda eksik bilgili oyunlar gibi seçilmiş olan özel bilgilerin ve hamlelerin tam olarak bilinemediği üzerinden oyun kurulur. Bayesyen oyunlar ve genişleyen- mükemmel bilgili biçimdeki oyunların tersine beklentiler sadece şans ve denge hareketleri üzerinden değil geçmişle ilişkilendirilmiş davranışlar üzerine saptanır. En yaygın oyun grubu ise “Sinyalleme Oyunları”dır.

- **Tekrarlı Oyunlar:** (Tekrarlı Bertrand Oyunu, Ürün Kalitesi Oyunu, Tekrarlı Cournot Oyunu, Folk Teoremi..)

Mantığı; kısa vadede vazgeçilen bir durumun uzun vadede fayda sağlayacağı beklentisidir. Aynı ortamda oyuncuların oyunun tekrar tekrar oynadığı ve oyunun kurallarının her aşamada muhafaza edildiği oyun grubudur. Statik oyunun dikkate almadığı tekrarlanma durumunu içeren oyunlardır. Oyunun sonucu, stratejik oyunun sonuçlarından oluşan dizidir.

- **Pazarlık Oyunları (Koalisyon Oyunları):** Bağlayıcı Koalisyon Oyunları..

Temel mantık; koalisyon kurarak faydayı maksimize etme çabasıdır. Pazarlık durumlarında iki oyuncu olabilmesi durumu dışında birden fazla oyuncuda olabilmektedir. Alternatif sonuçlar üzerinde uzlaşma önemlidir. Sonucunda; her hangi bir makul alternatifi tartışırken oyuncuların oluşan bir koalisyondan alacakları fayda tanımlanması önemlidir (Yılmaz.2009:160-338).

2.4. OYUN TEORİSİ TARİHSEL GELİŞİMİ

İnsanlık var olduğu günden bu yana ödülleri ve cezaları öngörmeye çalışarak seçim yapmak durumunda kalmıştır. Her ne kadar net bir sonuç öngörülemez de muhtemel sonuçlar üzerinden değerlendirmelerle bir seçim yapmışlardır. Adam Smith'in kişisel çıkarlar, toplumsal çıkarı en yüksek seviyeye getirebilir görüşü Oyun Teorisinin tarihi boyutunun değişim noktası olmuştur (Uçan, 2019:2). Adam Smith'ten yakın zamana Geleneksel Ekonomi Yaklaşımı, bireyin karar alırken ilk olarak kendi çıkarını önde tuttuğunu yani bencil olduğunu söylemektedir. Fakat deneysel ekonominin sonuçları; insanların klasik ekonominin öne sürdüğü kadar egoist davranmadığını göstermiş, yeni perspektifli bakış açısını ekonomiye getirmiştir. Bu çerçevede en geniş yelpazede sonuç içeren çalışmalar oyun teorisi çerçevesinde ilerlemiştir. Oyun teorisi alanındaki gelişmeler özellikle de Nash'in "İşbiriksiz Oyunlar" kapsamında hareketle yaptığı çalışmaları, ekonomik teorinin ilerleme kaydetmesine yeni açılar kazandıran çalışmalar olmuştur. Nash Dengesi formülasyonu; ekonomi ve sosyal bilimler tarihinde bir dönemeç olarak kabul edilmiştir. Tıpkı Biyolojideki DNA ikili sarmalın keşfi gibi yayılmacı ve temel bir tesiri olmuştur (Yalçıntaş,2015:249-250).

Oyun Teorisi'nin tarihçesinin en eski eseri "Talmud" dur. Bu kitap MS.500 yıllarında yasa ve teamülleri düzenleyen kitap olmakla beraber miras, evlilik bölüşmesi gibi başlıklarda o dönemde anlaşılabilen çözümler sunması sebebiyle "işbirlikçi uygulama" sının ister istemez temeli olmuştur. Bu durum,1985 yılında Maschler ve Aumann tarafından fark edilmiştir. "Oyun Teorisi" kavramı ilk kez Fransız matematikçi Emile Borel tarafından kullanılmıştır fakat oluşum süreci 1830 ve sonrası dönemde A.A.Cournot'un monopol, duopol, oligopol.. gibi piyasa modelleri araştırmasıyla başlamıştır (Uçan ve Aytekin.2013;s.750).

1944 yılında Mongerstern ve Neumann rekabet sorununu;

- İşbirlikçi
- Rekabetçi(0 toplamlı) modellemeler ile formüle dökmüşlerdir ve bunu geliştirmişlerdir. Bu duruma da Oyun teorisi adı verilmiştir.

1954 yılında ise Nash; “Denge” kavramını ortaya çıkarmış böylelikle işbirlikçi ve rekabetçi modellerinin hepsinde kullanım alanı bulan yeni bir yaklaşımla ne kadar aktör(oyun kurucu) olursa olsun hepsi için “en iyi strateji” durumunun oluşmasına olanak vererek oyun teorisinin belkemiğini oturtmuştur. “Nash Dengesi” olarak da bilinen bu yaklaşım, seçim değişikliği için neden görülmeyen durumları ifade eder ve akıllı olan çözüme en yakındır (Alunöz.2012:12-13).

1950 yılında John Nash tarafından geliştirilen bu çok kıymetli gelişme, denge ve çözüm merkezi olarak da bilinen ve en çok kullanım alanı bulan “Nash dengesi teorisi” temelini oluşturmuştur. John Nash’ın bu yaklaşımı; oyun teorisinin “sıfır toplamlı” oyunlardan “sıfır toplamlı olmayan” oyunlara doğru yeni boyut kazanmasına sebep olmuştur. 1950 yılında, “N-kişili oyunlarda denge noktaları” ayrıca 1951 yılında “Anlaşmasız oyunlar” hakkındaki fikirleri ile Nash; anlaşmasız oyunlarda Nash dengesini sağlayan bir stratejinin konumunu gözler önüne sermiştir. Bu denge tekniğini, anlaşmasız oyunlara uyarlama tekniğiyle anlaşmalı oyunların da analiz hatlarını ve şartlarını belirlemiştir (Bekmez ve Çalış.2011:89-92).

Oyun Teorisi’nin resmi orijini kabul edilen en önemli durumlardan biri; 2. Dünya Savaşı olmuştur. Bu savaşta bu teorinin matematiksel yollarla sürekli kullanıldığını söylemek doğru olacaktır. Bu şekilde ortaya çıktığı ve yayılım gösterdiği görülmektedir. Bu durumda İsrail, eski Sovyetler Birliği, Amerika Birleşik Devletleri en çok bu teoriye başvuranlardan olmuştur(Guseinov ve diğerleri.2012:2).

2.5. OYUN TEORİSİNİN MANTIĞI

Bu teorinin mantık sıralaması şu şekildedir;

- Oyun teorisi ile tanışma, oyun ile başlar.

- Oyun; karar vericiler ile karar vericilerin gaye, taktikleri ve kazanımları göz önüne alınarak kurguya dökülür.
- Tercih yapmadan önce hedefe alınan durumlar netleştirilir (Bazen makul getirilerde oyunlar mahkûmlar ikilemine döner).
- Ddolu içerikli, tam domine edilmiş hiçbir stratejinin seçilmemesi gerekliliği vardır. Ama gerçek oyuncuların reel tercihlerinin müspet olmayan sonuçlar doğurabileceği gerçeği göz ardı edilmemelidir.
- Hayatta bazı karmaşalar olabilir gerçek yaşamın çareleri karşılaştırarak tartışmaya açılır.
- Önemli olan edinimlerin farklı olması durumudur. Diğer bazı kazanç görünümlü durumlar, oyunları bir koordinasyon problemine dönüştürür ve çok farklı sonuçlara sürükler (Elibol,2017:74).

Temelde; oyuncular oyun içinde elde bulunan hamlelerden birini seçmiş kabul edilir. Farklı modellemelerle kurulan her oyunda Nash Dengesi' ne ulaşmak kolaydır ve bu noktada analiz düzeyleri değişiklik gösterir. Tüm oyuncuların böyle bir tercih yaptığından hareket edilirse; bir oyuncu için seçilmiş bu hamle, (diğer oyuncuların da seçtikleri eylemler gözetildiğinde) getiri bazında oynanabilecek en iyi eylem olarak kabul edilir. Bu durum ve bu özellik tüm oyuncular için sağlanabiliyorsa, bu eylemler “Nash Dengesi” çerçevesinde oluşturulmuştur (Alunöz,2012:13). Oyun kuramının birçok alt dalı ve farklı analiz aşamaları vardır. Bunlar;

- Stratejik,
- Geniş kapsam formlu (extensive form),
- Koalisyonel düzeyler olarak gruplanmaktadır (Güner.2003:167).

Farklı modellerin olması genelde neyin ne ile bağlantılı olduğunu belirtir ve bu bağlantıları onaylar. Oyun kuramsal modellerin matematiksel içeriği;

- Çelişkilerin yaşanmamasını,
- Düşüncelerin belirli form disiplin kalıbına sokulmasını,
- Mantıksal tutarlılığa ulaşılmasını sağlar (Powell. 1999: 97-98).

Oyunun sonucu, ister karma strateji olsun ister arı strateji olsun çözüm süreci ödemeler matrisine uygulanır. Çözüm aşaması, oyunun hangi oyuncu için, nasıl göz önüne alınacağını seçimi ile başlamakla beraber eğer ödemeler; sütunlarını temsilde olan oyuncu için çözüme götürecekseniz “maksimumların minimumu yöntemi” ,matrisinin satırlarını temsil eden oyuncu için çözüme vardırırsanız “minimumların maksimumu yöntemi” uygulanır. Oyunun neticesinde minimax- maximin değerleri birbirine eşit olursa; oyun “Arı Stratejili Oyun” dur. Maximin yönteminde, önce matrisinin her bir satırından en küçük eleman seçilir. Bu değerler arasından en büyük değer seçilir. Çünkü oyuncu tarafından satırlardaki büyük değer seçilmesi o hamlenin diğer oyuncu tarafından tercih edilmeyeceğini ve diğer oyuncunun oyunu terk edeceği bilmesi üzerine kurulum yapılır. Bu; oyuncu açısından en küçük değerlerin en büyüğü mantıklı bir neticedir. Yani bu oyuncu açısından geçerli strateji kötülerin iyisinin seçimi halindedir. Sütunları temsil eden oyuncu açısından ise bu kez doğru mantık iyilerin kötüsüdür çünkü sütunları temsilcisi oyuncu kurulan bu oyunda diğer oyuncunun maximin stratejisini bilir ve oyunu minmax taktiği ile yönlendirir. Sütunları temsil eden oyuncu, elindekileri analiz eder ve her bir sütunun en büyük değerine yönelir. Bu oyuncu açısından oyunun nihai neticesi; bu değerlerin en küçüğü değeri olur. Oyunun temel maddesi; her oyuncunun rasyonel düşündüğü tahminidir (Alunöz,2012:13-15).

Tablo 12.

Oyun Teorisi Çerçevesinde Analiz Edilen Oyunların Gruplaması

		Tam	Eksik		
Zaman	Statik	Stratejik oyunlar	formda	Bayesyen oyunlar	
	Dinamik	Tam genişleyen oyunlar	bilgili- formda	Eksik genişleyen oyunlar	bilgili- formda

Kaynak: Köse (2015:14)

Tablo 12'deki sınıflamaya bakıldığında; statik tam bilgili oyunlarda, oyuncular oyunun oluşumu hakkında net ve tam bilgiyle bilgilendirilmiştir. Hamlelerini; eş zamanlı olarak belirlerler ve hamlelerin eş zamanlı seçildiği oyunlara “Stratejik Biçimli Oyunlar” veya “Normal Biçimli Oyunlardır” adı verilir. Bu oyunların çaresi olarak kullanılan temel denge kavramı, gibi “Nash Dengesi” dir. Dinamik tam bilgili oyunlarda ise; oyuncular eş zamanlı değil sıralı yani ardışık hamle yapmaktadır. Oyun teorisinde, oyuncular amaçlarını optimize etmeye çalışan kurumlar ya da kişi olup, riski en az seviyeye indirebilmek amacıyla, akılcı davranarak, daha da geliştirdikleri hamleler ile kazançlarını (faydalarını) en üst seviyeye taşımak için çaba sarf ederler. Oyun problemlerinde oyuncuların olası bütün hamlelerine karşılık gelen kazanç değerleri bir matris düzenlemesiyle gösterilmektedir. Bu matrise “Kazanç Matrisi” denilmektedir ve oyunlar;

- “Sabit Toplamlı Oyunlar “
- “Sıfır Toplamlı Oyunlar”
- “Sabit Toplamlı Olmayan Oyunlar” şeklinde sınıflandırılmaktadır.

Oyunlar, oyuncuların kayıpları ve kazançları tabirinden sonuçlarına göre de gruplama yapılır. Oyuncuların stratejik davranışlarının herhangi bir kombinasyonun da (oyuncular hangi stratejiyi belirler ise), oyuncuların kazançlarının toplamının bir “c” sabit değerine eşit olduğu oyunlara “Sabit Toplamlı Oyunlar”; diğerlerine de “Sabit Toplamlı Olmayan Oyunlar” denir. Oyuncuların kayıp ve faydaları toplamı “0” ise; oyuna “Sıfır Toplamlı Oyun” adı verilir. Sıfır toplamlı oyunlar; “c=0” olan sabit toplamlı oyunlardır. Bir sınıflandırma; oyuncu denilen karar mekanizmalarının yani aktörlerin sayısına göre oluşturulur. İki oyuncuyla kurulan oyunlara; “İki Kişili Oyunlar”, ikiden fazla oyunculu kurulumlara ise; “n Kişili Oyunlar” denmektedir (Köse,2015:14-15).

2.6. OYUN TEORİSİ UYGULAMA ALANLARI VE TÜRKİYE'DE UYGULAMA ALANLARI

İktisat biliminin önemli bakış açısı olma özelliği dışında oyun teorisi; uluslararası ilişkilerde alegorilerin ve metaforların çoğunda temel bulan bir yaklaşım olmuştur. Uluslararası sistemdeki aktörlerin rasyonel kabul edilmesi çerçevesinde yapılan rasyonel seçim yaklaşımlarının çoğu bu teori üzerinden şekillenir.” Mahkumların İkilemi Teorisi” en başta gelen oyun teorisi yaklaşımlarından birisi olup aktörlerin karar verme sürecini anlatır. Aynı şekilde Güvercin- Şahin oyunu da; rasyonel iki aktörün işbirliği- çatışma hallerini açıklayan Uluslararası ilişkiler disiplininde yer bulmuş başka bir yaygın yaklaşımdır. Domino taşları, Gölgelemin turnuvası gibi kavramlarla da ifade edilen dünya tarihi kargaşa sürecinde de; uluslararası ilişkiler disiplininin yanı sıra tarih disiplininde de oyun teorisinde ne denli yer edindiğini göstermektedir (Coşkun,2016:108-109). Oyun Teorisi birçok bilim dalında rahatlıkla uygulama alanı bulabilmektedir. Politikada, işletmelerde, askeri problemlerin çözümünde, uluslararası ilişkilerde, tarımda, hukukta, ekonomide ve benzeri birçok alanı da içine almaktadır (Rençber,2012:108).

Oyun kuramının uygulanması gerekliliğinin yanı sıra oyun kuramı aynı zamanda tek başına uluslararası ilişkilerde yeni teknikler ortaya çıkartmaz. Bu uygulamaların ortak özelliği hepsinin matematik modellemelerle kuruludur. Amaçlanan ise etkileşim arasında ilintiler kurulmasıdır (Kreps, 1990a: 6). Bu teorinin; psikoloji, uluslararası ilişkiler ve ekonomi yanı sıra savaş, politika, sosyoloji en temelde de matematik olarak uygulama yelpazesi geniş bir teori olduğu yadsınamaz bir gerçektir (Uçan ve AYTEKİN,2013:750). Burada son dönemlerde geniş uygulama yeri bulan tıp alanından da bahsedilmesi önemlidir. Çünkü Tıp alanında karar vericilerin, rasyonellik çerçevesinde karar vermenin modelleşmesi durumu önemli bir gelişmedir (Tosun vd.,2006:88). Teoriyi kullanım alanlarından bahsederken siyasal ekonomi üzerinde etkisinden de bahsetmek gerekmektedir. İktisat politikalarının kollektif eylemler sonucuna bağlı olduğundan hareketle, siyasal ekonomi çerçevesinde bu teorinin geniş yere sahip olduğunu açıktır (Akçoraoğlu ve Yurdakul,2004:3). Sosyal bilimler alanında da sıkça kullanılan teorilerden olup büyük rol oynadığı da gözlemlenmiştir. 1970 ‘li yılların başlarında bu teori, evrim kuramını

ile hayvan hamlelerine denenmiştir. Siyaset bilimi gibi etik çerçevedeki fikir ve halleri betimlemek için de özellikle “tutsak ikilemi” gibi birçok farklı oyundan faydalanılmıştır. Son zamanlarda ise oyun teorisinin sibernetik ve yapay zekada deneme yapılmasıyla bilgisayar biliminin de dikkatini kendine çekmeyi başarmaktadır (Köse,2014:14). Oyun kuramı sadece fayda maksimizasyonu üzerine kurulu olmadığına altruizm de de görülür. Bunun yapılabilmesi için altürizmin, oyuncuların gayelerinden hareketle şekillendirilmesi gerekliliği önemli bir detaydır (Güner,2003:177).

Her birey kendi çerçevesinden bakarak bulunduğu durumu tanımlama, konumlama eğilimindedir. Bu sebeple değişimin ve çatışmanın olmaması mümkün değildir. Oysa birbirinin karşıtı gibi görünen bu gruplar ya da bireyler faaliyetleriyle birbirini tam hale getirir. Değişimi veya çatışmayı yaratan şey, karşı karşıya kalmış olmaları değil, aralarında ki müzakere yanlışlığı veya eksikliği olabilir (Uçan,2008:8). Oyun teorisi burada devreye girmekte ve uygulama alanını daha da genişletmektedir. Çatışma ve sürekli rekabetin olduğu en belirgin ortamlar olan siyasi faaliyetler, askeri faaliyetler, spor müsabakaları, rakip firmalar arasındaki pazarlama ve reklam faaliyetleri ve şans oyunları gibi birçok alan bu alanlardan öne çıkanlardandır (Köse,2015:15).

Türkiye’de daha çok finans ve ekonomi alanında uygulama bulan Oyun Teorisi; kriz dönemlerinde önemli oyunların kurulmasına zemin olmuştur. küresel ekonomiye entegre günümüz dünyasında sistemlerin rekabet ortamında doğru karar verebilmelerinin klasik methodlarla mümkün olamaması; iktisatçıların oyun teorisine her alanda ihtiyaç olduğunu düşündürmüştür (Rençber.2012:108). Örneğin; 2008 Küresel Krizi’nde, finans ve banka sektörünün öne çıktığını göz önüne alarak Türkiye için bir örneklemelerde; banka ve finans piyasalarına oyun teorilerinin uygulanışının Türkiye için değeri büyüktür (Alunöz.2012:17). Ağustos 2007’de ABD’de başlayan küresel finansal kriz sadece ekonomik alınmamalıdır. Bambaşka bir durum olan akademik iktisadın ve onun eğitim biçiminin sorgulanma durumu; krizin ekonomik boyutunun yanında farklı alanları da yani bilimsel(akademik) yönünü de ortaya çıkartmıştır. Bu noktada; krizin yerleşik iktisat tarafından tam tarif edilememiş ve önceden sezilememiş olması oyun teorisi yönünde arayışları beraberinde getirmiştir (Özdemir vd.,2012:25).

Yaşanan ve Türkiye’de yankısı net hissedilen 2008 Krizi’nin, kredi balonlarının patlaması ile oluşması göz önüne alınarak bu çerçeveden Türkiye için

örnek bir oyun kurulsun. Türkiye’de ki aynı bölgede faaliyette olan, herhangi bir şehirde, iki farklı bankanın olduğu varsayalım. Böyle zamanlarda bankalardan ilkinin vereceği ya da uyguladığı bir teknik ya da hamle, diğer bankanın kârlılığı üzerinde etkin bir tesire sahip olacaktır. Özellikle bir bankanın mevduat faiz oranlarını yükseltmesi ya da kredi faiz oranlarının aşağı çekilmesi, diğer bankanın da aktive olmasına yol açmaktadır. Başka bir tarif ile; oligopolcü bankaların birbirlerine mecburiyetleri, bu bankaların aldıkları kararların ve oluşturdukları hamlelerin stratejik maddeler içerdiğini ve bunun önemli olduğunu göstermektedir. Bu sebeple böyle durumlar oyun teorisi temelinde inceleme alanı bulur. Bu noktadan hareketle; A ve B bankasının %10 ve %20 lik kredi faiz hadleri arasında tercih yapma zorunluluğu olan bir zaman olduğunu varsayıldığında;

Tablo 13.

Farklı İki Bankada Kredi Matrisi

A Bankası			
B Bankası	Faiz	%10	%20
	%10	0.0	50.-20
	%20	-20.50	20.20

Kaynak: Alunöz,2012:17-18

Tablo 13’deki matris ile incelenen bu durumda; her iki bankanın da % 10 oranlı düşük faiz belirlemede hiç kâr ve kazanım elde edemeyecekleri açıktır. Eğer A bankası % 10.0, B bankası %20 faiz haddi denemesine giderse; A bankası elli milyon, B bankası yirmi milyon zararla karşılaşacaktır. A bankasının düşük faiz haddi uygulaması önemlidir çünkü diğer banka müşterilerini de çeken unsur olmaktadır. Aynı stratejiyi B bankası uygularsa; aynı kazancı B bankası gerçekleştirirken A bankasının kredi alıcılarını da kendisine çekmeye yakınlaştırmayı başarmıştır. Her iki banka da % 20’ lik yüksek faiz haddi denerse; müşteri havuzunu bölüştükleri için yirmişer milyonluk kara ortak olacaklardır. Bu tabloya göre; A bankasının elde edeceği kâr, sadece belirledikleri kredi faiz haddine göre değil rakip bankanın

belirleyeceği faiz haddine göre de değişim göstermektedir. Bu durumda uygulanması mantıklı en hamle; her iki bankanın % 20 faiz haddi uygulaması ile yirmi milyonluk kar etmesi durumu olacaktır. Benzer bir durum müşterilerle banka arasında da analiz edilebilir farklı durumlar içinde analiz edilebilir. Tablo 13’de ki örnek; birçok değişkenle birçok farklı sonuca varılabilir yani gerek dünya gerek Türkiye için birçok farklı uygulama alanı ve oyunu bulunur (Alunöz,2012:17-18).

2.7. OYUN TEORİSİNİN FAYDALARI

Oyun Teorisindeki modellemelerin matematik yapısı; düşüncelerin belli bir disiplin kalıbına oturtulmasını, mantıksal tutarlılığa ulaşılmasını ve çelişkiye düşülmemesini sağlayan bir işleve sahiptir. Formülizasyon, oyuncuyu argümanlarını aşikar olarak ortaya koymaya zorlar ve elde edilen neticelerin hangi varsayımlardan çıkarım yapıldığını herkesin görmesine imkan verir. Varsayımlar ve bunlardan tümden gelim tekniği ile ulaşılan neticeler, bulanıklıktan kurtarılmış açık hale gelerek yeni oluşumlara zemin sağlar. Diğer avantajlardan biri de fikir teyakkisi için böyle şeffaf bir iletişim imkanı sağlayan ortamın oluşabilmesidir (Güner,2003:166). Oyun Teorisi, ekonomistlerin öngörüler yapabilmelerini ve daha iyi açıklamalar getirmelerini sağlar Bu fikre paralel olarak oyun kuramının uluslararası ilişkilerdeki zeminini, uluslararası politik tahminler ve açıklamalar yapılmasına yardımcı olan bir aracı olarak belirlenir (Krep,1990:6-7). Kamu Tercih Disiplini çerçevesinde siyaset, geleneksel ekonomi, hukuk, ekonomi bilimlerine farklı analiz boyutları ile çeşitli çözüm seçenekleri ve farklı analizler yapabilme imkanı vermesi ayrıca politik oyun kurallarının çeşitlenmesini sağlaması da çok önemlidir (Aktan ve Bahçe,2007:14).

Karar birimleri, daha verimli kararlara ulaşabilmek için rakiplerinin davranışlarını daha yakından takibe almakta ve daha çok bilgi toplamaktadır. Karar verici mekanizmalar açısından; gelecek düzende de var olabilmek için çeşitli stratejiler kullanıp doğru karar verme zorundalığında olan aktörler vardır. Bunlar; bireylerden organizasyonlara, stratejik düşünme kalıplarını, yerel kurumlardan evrensel kurumlara kadar her alanda karar verme süreçlerini gittikçe daha çok uygulamaya dahil etmişlerdir. Aktörlerin bu tutumuna sebep olan bu sürecin bilimsel düzeyde anlaşılması oyun teorisinin farklı bir açıdan da faydalı olduğunu göstermektedir (Elibol,2017:4).

Oyun Teorisi'nin tıp alanında, özellikle de karar verme durumları için kullanımının oldukça yaygın olması; bu alanda ki faydalarını da ortaya çıkartmaktadır. Her ne kadar tıpta rasyonellik ve fayda maksimizasyonu gibi kavramların tanımları diğer bilim dallarından çok daha farklı olsa da; teorinin tıptaki kullanımına ilişkin çalışmalarda özellikle de son yıllarda belirgin artış gözlemlenmektedir(Tosun vd.,2006:90).

2.8. OYUN TEORİSİ LİTERATÜR TARAMASI

Yazar	Sonuç
Alpaslan (1978)	Oyun Teorisi; olasılık durumu göz önüne alınarak iki veya daha fazla olay dizisinin iki ve ya daha fazla oyuncu tarafından kurulmuştur. Olayları bağımsız ve bağımlı değişkenler olarak gruplamak ve sınırlamak üzerine kurulu matrix düzenidir.
Mertens (1986)	Ekonomistlere göre; Oyun Teorisi'nin orijini tekrar eden işbirlikleri üzerinden oluşan matrislerdir. Burada; işbirlikçi yaklaşım önemlidir.
Kreps (1990)	Oyun Teorisi; politikada ve uluslararası ilişkilerde ekonomistlere öngörü imkanı sunan bir matematiksel formüller sistemidir ve varsayımlar üzerinden iktisadi planlamalar sağlar.
Güner (2003)	Son derece basit oyun uygulamalarının bile uluslararası ilişkilerde önceden bilinmesi üzerinden kurulmuş, sıkıntılıların modellenmesine yardımcı olabileceği anlatılmıştır.
Allen (2005)	Finansal stratejilerin ekonometrik bazda negatif ve ya pozitif sonuçları olabilmekte, sosyokültürel boyutta ise net sonuçlarından ya da kazançlarından ve kayıplarından oranında bahsedilememektedir.
Tosun, Bilge & Saka (2006)	Oyun teorisi karar vermenin modellenmiş bir şeklidir. Birçok klinik durumda tanı ve tedavi kararının verilmesi hasta ile hekimin birlikte değerlendirmede buldukları bir oyun uygulamasıyla benzerlik içermektedir.
Can (2007)	Oyun Teorisi; çok kişili karar verme sorunsallarını inceleyen bilim dalı olmakta ve mikro düzeyde ihale ve pazarlık gibi ticari işlem modelleri, oyun teorisi kapsamında açıklanmaktadır. Uluslararası ekonomide; ülkelerin diğer ticaret politikaları ve vergi tarifeleri üzerinden rekabette oldukları modeller kullanılır.

Aktan&Bahçe (2007)	Kamu Tercihini disiplini içerisinde oyun teorisi farklı analiz alanı bulabilen bir yöntem haline gelmesi sebebiyle günümüze daha kolay adapte olabilen bir yaklaşım olmuştur.
Uçan (2008)	Sahip olunan kaynakla amaçların başarılmasında müzakereci tutum, çatışmaların ve değişimin, grup veya birey performansını arttırmasında veya performansı düşürecek tesirlerin minimuma indirilmesinde katkıda bulunacak şekilde nasıl tedvir edileceğini gösterir.
Keskin (2009)	Üç kısımlı inceleme sonucunda varılan bilgilere göre; oyun kuramının minimum riziko seviyesinde maksimum getirili portföy sağlama hedefini gerçeğe ulaştırdığı analiz edilmektedir.
Aksoy& Şahin (2009)	İktisadi kavramların tartışmalı olmalarının ana sebebi; iktisadi karar alıcı aktörlerinin hamlelerininin açıklanma farklılığından kaynaklanmaktadır. Beklenti teorisi; kaynak bağımlılığı, risk arama karar alma sürecini lineer olmayan tercihler, kayıptan kaçınma gibi etmenlerle ile şekillendirmiş bir yapıdır ve oyun teorisi için önem arz eder.
Yılmaz (2009)	Oyun teorisi; iktisadın hemen her dalına nüfuz eden ve uygulanan teori olmuştur. Bu kitapta; oyun teorisinin sosyal bilimler için birleştirici ve analitik gücünü detaylı anlatmak amaçlanmıştır.
Demirkan (2010)	Oyun Teorisi popüler anlamda; Sylvia Nasar'ın "A Beautiful Mind" adlı eserinden uyarlanması olan. "Akıl Oyunları" filmiyle bilinir. Oyunlar Teorisi'nin amacı; oyunlarda en iyi hamleleri seçmek ve bu yönden şekil almaktır. Bu sebeple, matematikten ekonomiye ve siyasal-sosyal bilimlere etki etmiştir.
Bekmez& Çalış (2011)	Türkiye'de bankacılık pazarındaki verilerinden yapılan analizler neticesinde; Nash Dengesinin müşterilerin de aldıkları krediyi zamanlı geri ödemesi ve bankaların ödeme imkanı net belli olan müşterilere kredi imkanını vermesi sonucunda gerçekleşeceği sonucuna ulaşılmıştır
Osborne& Rubinstein (2011)	Seçimler ve tercihler bireyin ilgi alanına bağlı olarak farklılık gösterir. Oyun Teorisi de bu farklılıkların kombinasyonunu içerir. Formül oluşturma da ana maddeleri belirlemek, yöntem belirlemek, sınırlandırmalar yapmak esastır. Hedefe ulaşmada ana unsurlar bunlardır ve her seçimin bir sonucu vardır.
Şahin& Eren (2012)	Oyun kuramının iktisadın formel hale dönüşmesinde önemli bir rol oynadığı anlatılmıştır. Formel yöntemin iktisada girmesiyle bir Truva atı olarak işlev gördüğü söylenebilir.

Rençber (2012)	Oyun Teorisi birçok bilim dallarında rahatlıkla uygulanabilmektedir. Oyun Teorisi gelişmiş ülkelerde geniş yelpazeli uygulama alanı bulmasına rağmen gelişmekte olan ülkelerde ne kadar önemli olduğu yeni algılanmıştır. Dolayısıyla, gelişmekte olan ülkelerde de sorunların çözümünde çoğu alanda kullanılacağı kaçınılmaz bir gerçektir.
Özdemir, Güler& Ölmezoğulları (2012)	Ağustos 2007’de ABD’de başlayan küresel ekonomik krizle beraber bir bütün olarak akademik iktisadın ve onun eğitim şeklinin ciddi bir açıdan analizinin önemi anlaşılmıştır.
Uçan& Aytekin (2013)	Oyun ağacının oluşumu açıklanmış olup sonrasında, “Nash Dengesi” üzerinde durulmuştur. Oyun teorisinde dinamik oyun, ekonomik bir modele uygulanmıştır. Uygulaması; Niğde şehrinde Niğde gazozu ve Kola firması arasındaki stratejik rekabetin simülasyonu kurulmuştur. Niğde gazozu kazancı stratejilerle anlatılmıştır.
Eren (2013)	Oyun teorisi ile matematikte doğrusallığa sahip olmayan gelişmeler iktisatta karşılığını bulmuştur. Bu teori; çoklu denge analizlerinin öne çıkmasına destek olmuştur
Altunöz (2013)	Asimetrik bilgi sorununun, piyasa mekanizmasının işleyişini kesintiye uğratan önemli bir kavram olduğu anlatılmıştır.
Kurtoğlu (2014)	Oyun Teorisine göre; bilgisayar yazılımlarıyla programlanan finans- borsa sistemi sahtelik üzerine kuruludur. Oyun Teorisi’nin öz hali “Nash İkilemi” veya “Mahkum İkilemi” adındaki tekniğe dayanmaktadır.
Yalçıntaş (2015)	Ültimat oyununu analiz edilmiştir. Yapılan deneylerin neticeleri insanların ekonomik kararlara varırken kendi çıkarını koruduğu ama bazı çevresel sebeplerle de fedakarlığa dönebileceği şeklinde sonuçlanmıştır.
Aytekin& Uçan (2015)	Ortadoğu ülkeleri üzerinden yapılan analizde; Oyun teorisi kapsamında "Mahkumlar İkilemi" oyunu kurulmuş olup uygulanan doğru stratejilerle faydanın artırılacağı anlatılmıştır.
Coşkun (2016)	Uluslararası ilişkilerde en çok başvurulan alegoriler ve metaforlar oyunlarla ilgilidir. Mahkumlar İkilemi; uluslararası aktörlerin karar verme sürecini betimleyen oyun teorisi yaklaşımlarının temelinde yer alır. Aynı şekilde Güvercin-Şahin ya da Tavuk Oyunu iki rasyonel aktörün işbirliği ve çatışma kararlarını analiz etmeye yardım eden oyundur. Jenga gibi oyunlar üzerinden Ortadoğu ülkelerinin hamleleri gruplanmıştır.

YalçınkayaT.& Yalçınkaya A. (2016)	Akıl oyunları üretimi, tasarımı ve oynanması küresel ağ içinde gerçekleşmekte olup oyunlar geliştirilirken ve oynanırken kültürel etkileşim sağlanmakta ve evrensel kimliğin oluşumu sağlanmaktadır. Akıl oyunları evrensellik ve rasyonelite kavramlarına dayalı olarak insanları dünya çapında bir araya toplayabilmektedir.
Gök (2017)	Bu çalışmada (yeni parasalcı literatür çerçevesinde) aslen değersiz meta "karşılıksız para" nın, değişim sürecindeki sürtünmeleri yok etme imkanı verdiği için içsel olarak talep edilmesinin nasıl modellendiği gösterilmiştir.
Elibol (2017)	Karar verme mekanizmaları, daha sağlıklı sonuçları alabilmek için rakiplerinin hamle ve tepkilerini daha yakından takibe almakta, daha çok veri toplamaktadır. Bu sürecin bilimsel zeminde çözülümü; oyun teorilerinin konu alanına dahildir.

Güner(2003)'ün çalışmasına göre; Oyun kuramı; alınan kararların bağımlılığını matematiksel açıdan analiz eder. Uluslararası politika, önemli oranda dış politika kararlarının kesişmesi üzerinden şekillenir. Bu nedenle, oyun kuramı uluslararası ilişkilerde formel, sade ve açıklayıcı- anlaşılır modellerin kurulmasında temel konumdadır.

Aktan ve Bahçe(2007)'ye göre; Oyun Teorisi; kendine ait matematiksel yöntemi olan "İşbirlik" kavramın esasına dayalı, birey davranış ve hamlelerini inceleyen, disiplinler arası teoridir.

Keskin(2009); Oyunun tanımı, oyuncular, stratejiler ve ödemeler üzerine yapmıştır. Oyun kuramı ile ilgili temel bilinmesi gerekenlerden bahsedildikten sonra teori; sıfır toplamlı olmayan, sıfır toplamlı ve yayvan (genişletilmiş) formlu oyunlar olarak üç kısımlı inceleme yapılmıştır.

Bekmez ve Çalış(2011) çalışmasında; krizlerde simetri içermeyen(asimetrik) bilgi sonucu gelişecek yeni bunalımlara ve bunun bankacılık kuruluşları üzerindeki etkileri üzerinde durup öde-öde durumu geçerli olduğu takdirde bankalar kazanç sağlamaktadır sonucuna ulaşmıştır.

Şahin ve Eren(2012)'in oyun teorisi üzerine yaptığı araştırmaya göre; sosyal bilimler için geliştirilmiş tek ve ilk matematiksel teknik olan oyun teorisi; 20.yy başlarında temelde bilimsel yelpazede ve özel anlamda ise matematikte yaşanan iki büyük değişimin iktisada izdüşümü olarak kabul görmüştür. Denge kavramının

insanların planlarının uyumlanması olarak görülmüş ve bir süreç değil bir sonuç olduğu anlaşılmıştır.

Özdemir vd.(2012) çalışmasına göre; Yeni Neo-klasik DSGE- Sentez modellerinin iktisat teorisinin gelişimine katkı sağlaması, gerçek şartlara uyarlanması, matematiksel modellerin kullanım yelpazesinin genişletilmesi, formalizm ile birebir görülmektedir. Bilimsel ilerleme için formalizmin şart olduğunun vurgusu yapılmaktadır.

Eren(2013); "Heterodoks iktisat" kavramı; davranışsal oyun teorisi, evrimci iktisat, klasik oyun teorisi, davranışsal iktisat, deneysel iktisat, evrimci oyun teorisi, "Nöroiktisat" ve "Ajan-temelli Kompleksite İktisadı" nı kapsamaktadır. Bu kavram çerçevesinde; psikoloji, fizik, matematik, biyoloji, bilgisayar bilimi. vb. alanlarındaki gelişmelerin daha hızlı iktisada yansması iktisatta içerikte rota değişikliğine neden olmuştur.

Uçan ve Aytakin(2013) makalesine göre; ilk başlarda basit formulla uygulanan oyun teorisinin hızlıca evrildiğini, zamanla siyasi, ekonomi, ve sosyokültürel etmenlere uygulandığı ve etkin olduğu gözlemlenmektedir.

Altunöz(2013); oyun teorisi kapsamında asimetrik bilgi üzerinde durmuştur. Çalışmasında; insan tepki ve hamlelerinin oyunlar tekniğiyle açıklanabileceği fikrini ilk düşünen matematikçi J. Neumann'den hareket bularak; finans ve banka kurumlarında asimetrik bilginin oyun teorisinde ne açıdan çözüme ulaştırılabileceği araştırılmıştır.

Kurtoğlu(2014)'e göre; oyun teorisi oyuncuların kendi çıkarını korumak için yalan söyleyebileceğini göz önüne alarak bir teknik geliştirmeyi öngörmektedir. Böylece ALDATMA-İHANET-KANDIRMA üçlüsüne dayalı ilkeler, karşı hamlede yer alan oyuncunun tepki, hamle ve davranışlarının gizliliğini çözmek için temel faktör haline dönüşmektedir.

Yalçıntaş(2015)'in çalışmasında; kişilerin ekonomik belirlemeler yaparken, klasik ekonomik teorisinin de belirttiği gibi başkasını düşünüp düşünmediği ya da bencil mi davrandığını düşünüyorsa hangi etkenlerin tesirinde kaldığı oyun teorisi kapsamında değişik tasarımlar altında anlatılmıştır.

Gök(2017) çalışmasında oyuncu temelli benzetim programı ile model taklit edilmiş, bu tür bir politikanın etkililiği için değişim aracı kullanım oranlarının önceden bilinmesi gerekliliğinin önemi anlaşılmıştır

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

KÜRESEL KRİZİNİN OYUN TEORİSİYLE ANALİZİ

3.1. KRİZ VE OYUN TEORİSİ ANALİZ LİTERATÜR TARAMASI

Yazar	Sonuç
Powell (1999)	Kurulan modellemeler ile birlikte güvenlik çalışmalarında nasıl ilerleme ve gelişim sağlanabileceği araştırılmıştır.
Özkan& Akçöz (2002)	Çalışmanın birinci amacı; oyun teorisini anlatmak ve oyun teorisinin doğrusal programlama ile ilişkisini göstermek, diğer amacı; oyun teorisinin tarla ürünlerine uygulanmasını sağlamaktır.
Mumcu& Kahramaner (2004)	Krizin iki ülke açısından da oyun teorisinin zeminine tam oturduğu söylenebilmektedir. Türkiye'nin Ortadoğu'da Soğuk Savaş sonrası rol model seçtiği konum ile amaçlanan net fayda ilişkisi paralellik göstermektedir.
Mangır (2006)	Finansal deregülasyon –liberalizasyondan hareketle, finans araçlarında var olan kanunların ve düzenlemelerin biraz daha gevşetilerek nihayetinde mali-iktisadi istikrarı yakalamak ve tasarruf artışına gitmek, öngörülen hedeflerdir.
Acar (2007)	Çalışmaya göre; 20.yy ile ivmelenen küreselleşmenin Türkiye'deki özel girişim üzerinde bir yarış bunalımına sebep olduğu görülmektedir.
Ayanoğlu& Gökçe (2007)	Makalede; Sistem Dinamikleri ile Sistem Düşüncesi incelenmiş, bu yeni teknik çerçevesinde; dinamiklik, sistem, yapı, davranış kavramları anlatılmış, bu dinamiklerin modellenmesi ve tedarik halkası entegrasyonu ile alakalı bilgiler anlatılmıştır.

Alantar (2008)	2008 Krizi'nin nedenleri; saydamlık eksikliği, aşırı menkul kıymetleştirme, likidite bolluğu ve bunun sonucunda verilen gereksiz krediler, derecelendirme kuruluşlarının yetersizlik etkinliği ve denetleyici- düzenleyici kurumların karışmasında geç kalmasıdır. Krizin oluşum ile çözüm unsurları paraleldir.
Güneş (2008)	Hakim iktisat literatürleri oyun teorisi üzerine ağırlık gösterir. Ama Klasik İktisadın ana kurgulaması rasyonel aktör yaklaşımı kalıcı olmuştur.
Kıracı (2008)	Uygulanan oyun modeli; rekabetçi ortamda şirketlerin uzun dönem davranışını, pazardaki mamüllerin teknolojik gelişmeden ötürü hız kazanmış yenilenme-değişme vakitlerini, küreselleşmeyi dikkate alarak firmaların maliyet yapısını incelemektedir.
Özbek (2008)	Krizleri aktive eden ana etmen olan "cari açık", küresel ekonomide en önemli parametrelerdendir. Olması muhtemel olumsuz dış dalgalanmaların da etkisiyle ekonominin yeni bir krize girmesi olasılıklar dahilinde görülmektedir.
Özcan (2008)	İrlanda ekonomisi; dış ekonomik değişimlerden özellikle de ABD'deki ekonomik durumdan fazlaca etkiye maruz kalmakta olup 2007 yılı bitimiyle oluşturulan IMF raporu ile; ABD ekonomisi resesyona haline geçerse, en kuvvetli etkiye ABD'nin ticari ortaklarından İrlanda'nın maruz bırakılacağı anlatılmıştır.
Susam& Bakkal (2008)	Son yıllarda dünya konjonktüründe yaşanan daralmayı ve finansal krizi "Bütçe Açığı" üzerinden anlatan çalışmada; Türkiye ekonomisini de önemli ölçüde etkileyen bir global kriz görülmüştür ki. Türkiye için işsizlik oranında artış ve büyüme hızı ivmesinde düşüş görülmüştür.
Eren (2009)	İktisattaki son dönem gelişmeleri; özellikle iktisadın matematik, fizik ve biyoloji ile bağlantısı incelenmektedir.

Karagöz& Ergün (2010)	Türkiye için ekonomik dalgalanmaların önemli göstergelerinden olan enflasyon düzeyi üstünde fazlaca etkili olduğu farz edilen para arzı, üretim düzeyi ve reel döviz, faiz oranı kuru değişkenlerinin analizi yapılmıştır.
Karakurt (2010)	2008 Mali krizi; küresel mali denetim ve düzenleme sistemindeki bozulmaları piyasadan süpürülmesi; bireylerin ekonomik tehditlere karşı korumak için politika yapımcılarının uzun vadedeki hamleleri ve teknikleri azaltımaya gitmesi ekonomik kırılganlıkların asgariye çekilmesi ve üretimle oluşan zararların önlenmesi için önemli durumlardandır.
Selçuk (2010)	Küresel finansal krizin Türkiye ekonomisine ile benzer olarak, Türk Finans sistemi; olumlu olmayan imareler vermiş, sorunlu kredilerde artışın gerçekleştiği özellikle dış kredi ilişkilerindeki daralmaların sonuca gelmesiyle banka kredilerinde kriz öncesi döneme oranla bir düşüş gözlemlenmiştir.
Hepaktan& Çınar (2011)	Kriz ile; bankaların kaynak sıkıntısında kalmaları sebebiyle, kredileri haznelerini daraltmaları, güvensizliğin oluşması, Avrupa ve ABD'den gelen talebin düşmesi, likiditenin büyük paylarla piyasadan çekilmesi, cari açık kapatmanın zorlaşması, buna bağlı olarak TL'nin değer kaybı yaşaması, Türkiye'nin krizin olumsuz etkisine maruz kalmasına sebep olmuştur.
Kalaycı (2011)	ABD'de birkaç emlak bankasının kendini feshiyle başlayan ve 2008'de küresel bir zemin bulan finans bunalımı; çözüm olarak korumacılık stratejisi ile birlikte dünya ekonomi pazarını oyaladı. Bu hamle; "Washington Uzlaşması" temelli "yeni liberalizm" e zıt olarak "yeni merkantilist" düşünceyi gösterir.
Kanca (2011)	Kamu harcamaları- ekonomik büyüme arasındaki etkileşimi baz alan iki önemli teori; Keynes'in ve Wagner'in ve yaklaşımlarıdır.

Tutar& Eren (2011)	Yapılan çalışma ile; Küresel ekonomik krize yol açan kaynağın Neo-klasik sistemin varlığı yönünde görüş birliği olmuştur.
Göçer& Özdemir (2012)	2007-2008 Küresel ekonomi bunalımı; Amerika Birleşik Devletleri ipotekli konut pazarında, 2007 yılı yarısında kendini göstermiştir. Çalışmanın ampirik bulgularına göre; 2008 küresel ekonomi çıkmazının söz konusu ülke ekonomilerini negatif konumda etkiye aldığı görülmüştür.
Işık & Duman (2012)	1929 büyük yıkım krizi ve 2008 Krizi'nin karşılaştırıldığı çalışmada; 2008 Küresel sıkışıklığın, 1929 Büyük Ekonomik Bunalımı'ndan sonra yaşanan en tesirli buhran olduğu ile ilgili önemli bir çalışmalar olmuştur.
Kaderli& Küçükaya (2012)	2007-2008 Dünya finansal krizi, başta gelişmiş ekonomiler olmak üzere gelişmekte olan birçok ülkeye de kökünden nüfuz etmiştir. Bu çıkmazdan göreceli olarak olumsuz etkiye maruz kalan ülkelerden biri de Türkiye olmuştur.
Kibritçioğlu (2012)	Bu çalışmada; G20 gruplaşmasının önemi ve dünyadaki ve Türkiye'deki, geçmiş, gelecekteki ve mevcut politik ve ekonomik koşullara özel olarak değinilerek ayrıntılı olarak ele anlatılmıştır.
Öngel& Kuzu (2012)	Küresel finansal çıkmaz; ülke ekonomilerinin özellikle talep, üretim, büyüme, enflasyon, istihdam gibi makroekonomik etmenler üzerinde olumsuz sonuçlara sebebiyet vermiştir.
Aktaş& Şen (2013)	2008 global ekonomik çıkmazının öncü belirtilerinin tespiti ve önceden hissedilmesi amacıyla; İngiltere, Türkiye, Yunanistan, ABD ve İtalya ülkelerinin 2005-2011 dönemine ait yıllık doneleri kullanılarak trend analiz yöntemi ile araştırma ve çalışma uygulanmıştır.
Cömert& Çolak (2013)	Küresel krizdeki kapital akımının durağanlaşması, eski gelişen ekonomi krizleriyle karşılaştırılmayacak kadar daha kısa süreli küçük boyutlu olmuştur. İlerisi için ön görülen üç senaryo da, Türkiye için artan

	riskten bahsedilmiştir.
Göçer (2013)	Son ekonomik krizde; gerek Türkiye’de gerekse diğer ülkelerde, kamu harcamalarında büyük oranda artışa gidilmiştir. Çünkü kamu harcamalarının, iktisadi büyüme üzerine etkisi de istatistikî olarak anlamlı ve etkileyici durumdadır.
Göçer (2013)	Yapılan analize göre; son kriz Türk ekonomisini en çok ihracat sonra işsizlik kanalından etkilemiştir.
Kaya& Türkmen (2013)	Bu araştırmada Dünya Bankası tarafından aynı dilimde gruplanan üst orta gelir sahibi 23 ülke grubu; 2008 çıkmazı karşısındaki birbirinden uzaklaşan ya da yakınsanan hamleleri kümeleme analizi yardımıyla analiz edilmeye çalışılmıştır
Turgan (2013)	Krizle birlikte, AB Birliği içinde krizin tekrarını önlemek amaçlı önlemler ve sonrasında kullanılacak mekanizmalar, sistemler tartışmaya açık hale gelmiştir. Avrupa Birliği üyelerinin alacağı koruma, denetim gözetim ve tedbir mekanizmaları farklılıklar içermiştir.
Yılmaz (2013)	Çalışma da; Euro Bölgesi dahilindeki hassas 5 ekonomiye sahip olan Yunanistan, İspanya Portekiz, İrlanda, İtalya, ekonomileri ile Türkiye ekonomisi makroekonomik etmenlerine olan yansımaların analizi yapılarak küresel kriz anlatılmıştır.
Yüce vd. (2013)	Çalışma; 10’ar yıllık dönemler gruplamasıyla karşılaştırma yapabilmek için zaman dilimi 1992-2001 ve 2002-2011 olmak üzere iki alt gruba ayrılmıştır. Türkiye ekonomisi kısmi bir ferahlama yaşamış ve Hindistan ile Çin’den sonra en nüfuzlu ekonomik aktör olarak kabul görmüştür.
Aytaç (2014)	Dünya ekonomisinin yüz yüze kaldığı kamu ve özel kesiminin yüksek giderlere katlandığı buhran dönemleri; özellikle devletin krizler nedeni ve finans piyasalarındaki istikrarın

	sağlanması ile artan finansman farklarının indirgenebilmesi açısından" finansal işlem vergileri"; kayda değer iktisadi belirleyici unsur olma özelliği taşımaktadır.
Baysal (2014)	Eğer buhranların sinyalleri göz ardı edilirse, gerekli müdahale hamlesi zamanında gelmezse; çıkmaz daha da köklenerek ilerleyecek görüşü üzerine; 2008 Krizi de tür olarak diğer krizlerden ayrılmıştır.
Bocutoğlu (2014)	Finansi gücü artan endüstrinin lobi faaliyetleri temasıyla siyasi yetkinliği etkilemesine, finans hizmetleri endüstrisinin monopolleşmesine, monopolleşen finansal hizmetler endüstrisinin ekonomi gücünün yükselmesine ve bu yolla regülasyonları azaltmasına, azalan regülasyonların finans hizmetleri pazarına çıkar kızışmasına girmesi 2007-2008 Küresel Finansal Krizini hızlandırmıştır.
Çelik (2014)	Çıkmazın; Eski Doğu Bloğu ülkelerinden olan Litvanya ve Türkiye' nin, ekonomik büyüme sayıları üzerinde negatif yönlendirmeye sebebiyet verdiği tespit edilmiştir.
Karaca (2014)	Çalışmada; kısaca geçmişte yaşanan üç belli başlı bunalımın doğal yapısı ele alınarak çıkmaz döneminde uygulanan politikalar ve bu çıkmazdan çıkış politikasındaki başarı ile 2008 ekonomi buhranına yönelik çıkarım oluşturulmuştur.
Kodaz (2014)	Alınan mali tedbirler ile; 2008 küresel krizinin Türkiye'de ki bankacılık sistemindeki olumsuz etkileri sınırlı kalmıştır.
Mercan (2014)	Orta Asya Ülkeleri (Türkmenistan, Azerbaycan, Kazakistan, Tacikistan, Kırgızistan ve Özbekistan) ve Türkiye örneğinde; ekonomik büyümenin belirleyicilerinin 2008 küresel ekonomi bunalımının büyüme üstündeki nüfuzu incelenmiştir.
Eser& Ela (2015)	2008 Küresel Finansal Krizi, Avrupa aktörlerini kökten sarsan mali krize neden olmakla kalmamış derin finansal kriz oluşturmuştur. Makroekonomik göstergeler analizinde, bu krizin etkilerinin hala devam

	ettiği görülmüştür.
Köse (2015)	Bu çalışma; herhangi devletler grubunun ya bir devletin amaçladıklarını, başka bir devletler grubuna, devlete karşı herhangi bir askeri güç kullanımı söz konusu olmadan aktive edebileceği finansal müeyyidelerin “oyun teorisi” çerçevesinde incelemeleri anlatılmıştır.
Topçu (2015)	"Ekonomik Kriz" kavramının tanımlandığı çalışmada; krizden sonraki süreçte toplumun her kesiminde ciddi ekonomik kayıplarla birlikte güvensizlik, sosyal huzursuzluklar yaşama evresi anlatılmıştır.
Eren (2016)	Kriz sorunlarını anlamak için paradigmlar ve iktisat sorgulamaları çoğalmıştır. En önemli kavram "Denge" kavramıdır ve 2008 Krizi'ni açıklamada ve sorgulamada bu kavram önem arz eder.
Karakurt& Akdemir (2016)	ABD’de konut pazarında başlayan buhranın etkileri, tek bir ülke ekonomisi ile sınırlı kalmamış olup, gelişmiş ülkeler krizden daha küçük sıyrıklarla kurtulmuştur. Gelişmekte olan ülkelerin çoğunda da borçlanma oranlarında önemli sayılabilecek yükselmeler gerçekleşmiştir.
Mete, Bekmez& Kıyanççek (2016)	Son dönemde sıkça kullanılan “kırılgan sekizli” tabiri ile ilgili literatür incelenmesi gerçekleştirilmiş ve kırılgan ekonomiler çeşitli ekonomik etmenler yelpazesinde irdelenmiştir.
Altaşlı& Işık (2017)	Türkiye ekonomisinin son otuz altı yılda şahit olduğu çıkmazlar; hem piyasaların hassa-kırılgan yapısından kaynaklanan hem de yürürlüğe koyulan politikalar sonucu olmuştur ve 2008 küresel ekonomik kriz doğrudan ekonominin reel kesimine etkide bulunmuştur.
Bal& Özdemir (2017)	"Oyunun kuralları" olarak tanımlanan kurumlar; bireylerin davranış kalıplarına kısıtları koyan, davranma şeklini belirleyen birer yapı olarak açıklanmakta ve kurumların işleyişi araştırmacılar tarafından değişik

---

yönleri ile incelenerek açıklanmaktadır.

Can (2017)	Zet Matris oyununda amaç; beklenen kazancı en büyük yapmak değildir. Yaklaşık bir değer mümkün olduğu kadar üstünde tutmak olarak düzenlenebilir.
Karayazı (2017)	2008 küresel krizi; ülkelerin finansal sisteminin ilintili etkileşimi ve 1990'lı yıllardan sonra artışta olan finansal liberalizasyon aşaması olarak kısaca ifade edilir.

Mangır(2006)'a göre; ulaşım, teknoloji, iletişim alanlarında gerçekleşen yenilikler sermayenin daha aktif dolaşım yapmasına imkan sağlamaktadır.

Kanca(2011) çalışmasında, kamu kesimi büyüklüğünün ve kamu harcamalarının ekonomik büyüme üzerindeki etkinliği; maliye ve ekonomi yazınında önemli bir yer ifade eder.

Yüce vd.(2013)'nin iki aşamalı incelemesinde; 2008 Küresel Krizi'ne kadar olan ikinci dönemde, dünya piyasasında pozitif konjonktüren etkisiyle iç piyasalarda uygulanan faydalı politikalar sebebiyle Türkiye; krizde nispeten daha başarılı politika izlemiştir.

Kodaz(2014)'e göre; iç kontrol sistemlerine gösterilen özen, küresel krizin temelini oluşturan mortgage kredilerine yatırım yapılmaması, risk yönetimi, bankacılık sektörünün krizden etkiye maruz kalmasını engellemiştir.

Karaca(2014) çalışmasında; kriz ve Resesyon(Durgunluk) yaşanan zamanlarda, ülkelerin klasik iktisat önerisi etrafında piyasalara etki etmemenin mümkün olmadığı anlaşılmıştır.

Bekmez ve Kıyançık(2016) ,Kırılgan Sekizliye dahil ekonomilerin küresel çıkmaz koşullarından ciddi hasar gördüğü, kırılganlık oranlarında da ülkeden ülkeye farklılığın kaydedildiği, dolayısıyla makroekonomik kırılganlıklarının da kayda değer oluşu açıkça gözlemlenmiştir.

Can(2017); ZET Matris oyunlarının özellikle karar verme sistemlerinde, birçok önemli uygulamaları olmaktadır. Gerçek dünyadaki uygulamalarda; çeşitli

belirsizlik kaynakları sebebiyle matris oyunun kazanç tablosu kesin sayılardan ve net tablolardan kurulamayabilir.

3.2. KRİZ VE OYUN TEORİSİ BAĞLANTISI VE KRİZ- OYUN TEORİSİ ANALİZİNDE ETKİLİ OLAN EKONOMETRİK, SİYASİ VE SOSYOKÜLTÜREL ETMENLER

Krizleri oyun teorisi ile analiz edildiğinde; ülkelerde bulunan karar verici mekanizmalar konumunda bulunan ve strateji belirleyici çıkar blokları ya da hükümetler, krizi oyun teorisine uygulama noktasında ana oyunculardır. Rasyonellik esaslı temelli nasıl bir yaptırım uygulayacaklarını veya kendilerine yapılan yaptırımlara karşı nasıl tedbir politikası belirleyecekleri noktası ile fayda maksimizasyonunun gerekliliği ise oyuncuların stratejilerini oluşturmaktadır. Uygulanacak olan stratejilerde yaptırımların sosyo-kültürel boyuttan ekonometrik değişimlere, siyasi kanada kadar ayrımı olmaktadır(Köse,2015:12-13). Finansal stratejilerin getiri ve götürü olarak iki farklı sonucu olabilir. Hedefteki aktör; yaptırımı uygulayan aktöre uyum gösterir, isteklerine göre hamle belirler veya direnç göstererek dayatmaları kabul etmez. Buna göre finans yaptırımlarının başarısız veya başarılı sonuçlanması şeklinde iki farklı sonuca varılabilir fakat ekonomik, sosyokültürel ve siyasi durumlar için net bir kazanım ve götürüden bahsetmek mümkün olmayabilir (Allen, 2005:117-118). Dinamik oyunlar; Geniş nüfuza sahip pazarların analizine imkân vermesi sebebiyle önemlidir. Oyun teorisinin ekonomi ile ilgili en radikal sonucu; ekonomi erklerinin sürdürdüğü sosyal etkileşimler ve piyasa arasındaki katı ayrımı yıkması olmuştur. İktisatçılara, kar-zarar analizi yanında çoklu hamlelerle farklı sonuçların oluşabilmesinin kapılarını açmıştır(Uçan ve AYTEKİN,2013:750).

Krizler; karar verme zaman diliminin kısıtlı bir süreç olduğunu ortaya çıkartır. Bu olgudan hareket edildiğinde; "krizin idaresi krizden daha önce başlar" ilkesi sadece bir çıkarım değil aynı zamanda karar mekanizmalarının toplumu stresli ve anarşik ortama adapte etme gerektiğine dikkat çeker. Uluslararası veya global bir oyunun varlığı ve sürerliliği aşık bir durumdur. Bu oyunun oyuncuları; sadece dış politika karar mekanizmaları veya devlet erkleri değil, ülkeler dışı oyununda aktör, hükümet veya devletler dışı birçok oyuncu vardır. Bu noktada; kriz öncesi kriz anı ve

sonrası stratejik şekillenmelerin ne denli önemli ve çoklu olduğunu hatırlatmaktadır(Mumcu ve Kahramaner,2004:118).

Deneysel ekonominin ulaştığı veriler; oyuncuların daha çok “adalet” kavramına uygun şekillenmeyi tercih ettiğini, insanların klasik ekonominin öngördüğü kadar egoist davranmadığını hatta bireyin ekonomik kararları alırken kendi menfaatini azami halde planladığını göstermiştir. Bu da demektir ki; sadece ekonomik fayda yeterli değildir ve stratejik birçok durum farklı faydaları oluşturabilmektedir (Yalçıntaş, 2015: 247-249). Ekonomi kaynaklarında “oyun”; zamanla ortaya çıkacak olan belli ödemeleri önceden fark edebilmek için karar vermede zorunlu olan tarafların rekabetini veya menfaat savaşlarını anlatır. Bu anlamda oyun teorisi, karmaşık yararların en üstte olma çabasını açıklayan matematiksel bir yaklaşım olarak görülür. Sosyokültürel ve siyasi açıdan bakıldığında; stratejik karşılaşmaların incelenmesinde ortak ve sabit bir dil olarak ortaya çıkar. Oyuna kuramsal bakış ulusal ve uluslararası ilişkilerde stratejik etmenleri daha iyi kavramaya, anlamaya destek olur. Karşılıklı etkileşim modelleri kurulumuna olanak verir. Bu noktada da matematiksel faydanın yanı sıra hamleler ve strateji çokluğu sebebiyle ispat-teorem durumunun dışında da etkileri olur (Güner.2003:164-167).

3.3. 2008 KÜRESEL KRİZİ- OYUN TEORİSİ ÖRNEK ÇALIŞMASI

Yale Üniversitesi’nde 2013 yılında Ben Polak tarafından gerçekleştirilen “Oyun Teorisi Dersleri” kapsamında verilen bilgiler doğrultusunda ilk olarak belirtmek gerekir ki; Oyun Teorisi; hayatta ki hedefleri ve getirileri söyleyebilen bir uygulama değildir. Hedef ve getirilerin ne olduğunun bilindiği durumlarda bu teori, ona ulaşmada yardımcı olacak bir uygulamadır. Oyuncular oyunu oynama aşamasından önce bazen kendi getiri ve hedeflerine göre oyun kurarken bazen de karşı tarafın getiri ve hedeflerine göre kazanım elde etme amaçlı oyun kurmaktadır. Aktan(2015)’ın çalışmasında bu durum; “Homo Economicus”ve Rasyonelite” davranış modeli üzerinden oyun matrisleri ile düzenlenmiş ve örneklenmiştir. İnsanların iktisadi tercihlerinde ve kararlarında, kendine ait çıkarlarını en üst seviyede tutma gayreti içerisinde oldukları ve rasyonel yani objektif oldukları bütün durumlar “Egoizm” olarak adlandırılır. Bunun tam tersi ise “Alturizm”dir. Alturizm; bireysel

egoizmin ötesinde insanın iktisadi ya da iktisadi olmayan manada başkalarla aktörlere yardım etme isteği olup “hayırseverlik ya da yardımseverlik” anlamına gelmektedir (Aktan.2015:25-26). Yani faydalar değiştirilebilir, getiriler değiştirilebilir, farklı oyunlar oluşturulabilir, yaklaşımlar farklılık gösterebilir fakat oyun kurma da en önemli nokta; her durumda getiri sağlamaktır.

Böyle bir oyunu kurmak için;

- Amaç belirlenmelidir,
- Kime ve neye karşı oynadığı bilmek önemlidir,
- Dört metin olmalıdır,
- Stratejik durum olmalıdır(hareketleri birbirini etkileyen oyuncular), Stratejiler oyuna yön verir,
- Oyuncular birbirleri için önemli olan detayları bilmelidir,
- Getiriler en önemli noktadır, Rakibin getirisini bilmek, oyuncunun kendi getirisini artırmak için önemlidir,
- Seçimleri etkileyen faktörler göz önünde tutulmalıdır.

Önemli Tanımlar:

Domine (Tam baskın) Strateji: Diğerlerinin seçimi ne olursa olsun, benim α ' den getirim β 'den getirimden daha yüksekse, benim α stratejim β stratejimi tam kapsamda domine eder.

Tam domine edilen bir strateji oyunu oynanmamalıdır. Sebebi onun yerine baskın olan stratejiyi oynadığımızda diğer oyuncu ne yaparsa yapsın daha yüksek kazanç elde edilebilir olmasıdır.

Zayıf Domine Strateji: Diğerlerinin seçimi ne olursa olsun, benim α ' den getirim en az β 'den getirim kadar ise; benim α stratejim β stratejimi zayıf(kısmi) domine eder.

Rasyonel seçim: Dominant stratejinin seçilmesi durumudur. Seçilmesi durumu, etken olmayan sonuçlara götürebilir.

Burada belirlenen sayılar beklenen faydaların rasyonel karşılığı, stratejiler ise belirlenen davranışı temsil etmektedir.

“Üstünlük Sağlama Oyunu”

A= Çıkarıcı gelişmiş ülke veya uzlaşmacı küçük ülke

B= Çıkarıcı gelişmiş ülke veya uzlaşmacı küçük ülke

α = Ekonomik yardımlar üzerinden para ve maliye politikası, devlet korumacı *politika*, istihdam, KOBİ'lere ve düşük gelir gruplarındaki hane halklarına özel planlanan mali destekler, altyapı yatırımları desteklenmesi, banka borçlarına ve kredilerine devlet garantisi verilmesi, ipotekli konut kredisi tahvillerinin açığa alınması,

β =Zorunlu karşılık oranlarında değişiklik, döviz kuru müdahalesi, bankacılık sektörünü desteklemek amaçlı likidite politikası, likidite enjeksiyonu, faiz oranı değişimleri,

Oyuncular: A, B

Strateji Kümeleri: $S=\{\alpha, \beta\}$

Getiriler: $\{-3, -1, 0, 1, 3\}$

Amaç: 2008 Krizi öncesi ve sonrasında yaşanan gelişmelerin oyun teorisi yardımıyla açıklanması

Kapsam: 2008 Krizi'nin sonuçlarından etkilenen ülkeler

Yöntem: Oyun Teorisinde Mahkumlar Çıkmazı analizine farklı bir bakış açısı

Tablo 14.

Oyuncuların Özellikleri

ÜLKELER	ÖZELİKLER
ABD	Dünya’da en büyük doğrudan yabancı sermaye kaynağı ve 18.6 trilyon dolarlık GSYİH sahip ülkedir. Dünya’nın en büyük belirleyici ekonomisi, ithalatçısı, etkileyici aktörüdür.
AB	Parasal birliğe sahip, üyeleriyle tarihsel bağ kurmuş, politik sorunları aşmış, nitelikli insan gücüne sahip, teknolojisi üst düzey, askeri açıdan güçlü Dünya’nın ikinci dev gücüdür.
TÜRKİYE	Son 15 yıldır istikrarlı büyümeye sahip, hukuki, sosyal gelişim ve güven, refahın artarak devam ettiği sağlam makro-ekonomik stratejiler, para ve maliye politikalarıyla artan büyüme ivmesine ulaşmış gelişmekte olan ekonomidir.
YUNANİSTAN	Avrupa ekonomisine bağımlı ekonomiye sahip fakat zamanla ekonomisi büyüyen aktörlerdendir. Gelişmekte olan Avrupa ülkesi olması sebebiyle dikkat çeker.
Kaynak: Dışişleri Bakanlığı.2018	

Mahkumlar İkilemi oyunu ile kurulan oyunda Tablo 14’de oyuncuların genel özellikleri anlatılmıştır. Bu oyuncuların özellikleri üzerine oyun kurulumu yapılmıştır.

Tablo 15.

Oyuncuların Kriz Politikaları

ÜLKELER	POLİTİKALAR
ABD	ABD, Lehman Brothers kurumunun kendini fesh etmesiyle birlikte değişik ve ikinci bir sürece geçmiştir. Bu iflaslarla birlikte; Amerika vatandaşları panik sebebiyle iki gün içinde yaklaşık 150 milyar doları para piyasaları fonlarından almışlardır. Ekim 2008’de FED; ve diğer merkez bankaları pazarına 2,5 trilyon dolar ederinde likidite enjeksiyonu gerçekleştirmişlerdir. Bu; dünya tarihindeki en büyük ekonomik müdahale olarak tarihe geçmiştir. Avrupa hükümetleri ve Amerikan Hükümeti, 1,5 trilyon dolar ederinde doğrudan hisse senedi kaynağı taahhüdü vererek piyasa hareketlenmesine ön ayak olmuşlardır.

AB	Kriz sonunda; Almanya, AB'nin en güçlü ekonomisi konumuna gelirken Fransa, İngiltere ve İtalya onu takip etmiştir. Ancak GSYİH değerlerine bakıldığında; tüm ülkelerin 2007-2008 global çıkmazdan etkilenerek 2009 yılında GSYİH hadleri üzerinden kayda değer kayıplar yaşadıkları da gözlemlenmiştir. Yunanistan çok etkilenmiş olsa dahi direnci yüksek parasal, mali ve politik politikalar belirlemiştir. AB krize yakalanan ülkelere mali durumları oranında yardım paketi düzenlemiştir.
TÜRKİYE	Finans sektöründen reel sektöre sıçrayan 2008 krizi ile Türkiye; parasal ve mali tedbirlerin uyum içerisinde uygulanmasına gitmiştir. Direnci Yüksek iktisadi politikasıyla dikkat çekmektedir. İstihdamı artırmak, İşsizlik oranını ve cari açığı azaltmak amacıyla yeni yapısal para ve mali politikalar belirlemiştir.
YUNANİSTAN	Kriz döneminde durgunluğa girmiş olsa dahi çok keskin kayıplar olmadan toparlama sürecine girmiştir. Daraltıcı maliye politikası düzenlemiştir. Krizden en çok etkilenen ülke Yunanistan olması sebebiyle büyük mali kriz yaşamıştır ve AB'den yardım paketi istemiştir.

Kaynak: Yıldız ve Durmuş,2010:12, Erdönmez. 2009:86, Berberoğlu,2011:128, Dalğar vd.,2012:96-97.

Tablo 15'de oyuncuların 2008 Küresel Krizine karşı uyguladığı durum politikaları anlatılmıştır. Her oyuncu kendi konum ve şartlarına göre birbirinden bağımlı- bağımsız politika belirlemiştir.

İki oyuncunun da “Şeytanın Çocuğu” olduğu varsayımı altında aşağıdaki şekilde oyunun formel parçaları oluşmaktadır:

A= ABD

B= Avrupa Birliği

α = Likidite enjeksiyonu, faiz oranı değişimleri, ipotekli konut kredisi tahvillerinin açığa alınması,

β = Döviz kuru müdahalesi, mali yardım paketleri,

Olası getirilerle kazanç matrisi tablosu Tablo 16'da verilmiştir.

Tablo 16.

Şeytanın Çocuğu Oyun Matrisi

		B	
		α	β
A	α	0,0	3,-1
	β	-1,3	1,1

Kaynak: <https://www.youtube.com/watch?v=K4eJOg91EXo>

İngiltere'nin adını verdiği bu teknikle oynanan oyunda oyuncular bencildir. Sadece kendi çıkarı üzerine strateji belirler. Karşı oyuncu hamlelerini dikkate almaz. Tablo 16' da ki sayılar kazanç matrisi için oluşturulmuş, maksimize edilen, ulaşmak istenen hedefler ve fayda değerleridir.

Ne yapılmalı?

B oyuncusu neyi seçerse seçsin, A oyuncusu α oynayarak daha yüksek getiri elde ediyor. Yani A oyuncusu için; A oyuncusu α , B oyuncusu α seçerse "0" alıyor. A oyuncusu β ; B oyuncusu α seçerse "-1" alıyor. Eğer B oyuncusu β , A oyuncusu α seçerse "3", eğer A oyuncusu β , B oyuncusu β seçerse "1" alıyor. Yani A oyuncusu diğer oyuncudan bağımsız olarak α seçimiyle daha yüksek fayda elde etmektedir. Burada; anlaşmaya varılsa ya da stratejiler karşı oyuncu ile paylaşılsaydı A oyuncusunun α değil β seçmesi durumu, iki oyuncunun da β seçmesi ile yüksek getiri sağlayabilirdi. Yani oyuncuların birbirlerinden haberi olabilseydi ve Avrupa Birliği ve ABD; döviz kuru müdahalesi, mali yardım paketleri kapsamında aynı ya da benzer politikaları belirlemeyi seçselerdi yüksek getiri küresel ekonomi için daha faydalı olabilirdi. Fakat; oluşturulan stratejilerin farklı ve habersiz olması sebebiyle bu durum mümkün değildir. Yani A oyuncusu için her zaman yüksek getiri α seçmesi durumundadır. 2008 krizi analizinde Amerika Birleşik Devletleri' nin her durumda diğer oyuncuları düşünmeden kendine göre belirlediği; likidite enjeksiyonu, faiz oranı değişimleri, ipotekli konut kredisi tahvillerinin açığa alınması krizin aşılmasında Amerika ekonomisi için daha büyük yarara sebep olacaktır. Esas olarak; likidite enjeksiyonu ve etkilenen ülkelere mali yardım ile kriz balonunu hafifletebilecek böylelikle kısa sürede ekonomisini tekrar zirveye çıkarabilecektir. B oyuncusu olarak

AB'nin tutumu her ne kadar kendi birliğindeki ülkelere finansman sağlamak üzerinden destek politikası olsa bile Amerika Hükümeti'nin sağlayacağı faydanın gerisinde kaldığı için öncelikli oyuncu ABD ve onun küresel politikaları olacaktır.

İki oyuncunun da “Kızgın Melekler” olduğu varsayımından olası kazanç matrisi şu şekildedir:

A=Türkiye

B=Yunanistan

α = Ekonomik yardımlar üzerinden Para ve maliye politikası, daraltıcı maliye politikası, likidite enjeksiyonu, uluslararası kuruluşlardan mali yardım programı desteği, devlet korumacı politika,

β = İstihdam, KOBİ'lere ve düşük gelir gruplarındaki hane halklarına özel planlanan mali destekler, altyapı yatırımları desteklenmesi, banka borçlarına ve kredilerine devlet garantisi verilmesi, ipotekli konut kredisi tahvillerinin açığa alınması, uluslararası kuruluşlardan mali yardım programı desteği

Olası getirilerle oluşturulan kazanç matrisi tablosu şu şekildedir:

Tablo 17.

Kızgın Melekler Oyun Matrisi

		B	
		α	β
A	α	0,0	-1,-3
	β	-3,-1	1,1

Kaynak: <https://www.youtube.com/watch?v=K4eJOg91EXo>

A oyuncusunun α , B oyuncusunun β seçme durumu fayda değeri”3” tür.

3-4=-1 olur.(“4” burada A oyuncusunun α ; B oyuncusunun β seçiminden dolayı oluşan “suçluluk hissi” yani ahlaki bir kavramdır).

A oyuncusunun β , B oyuncusunun α seçme durumu fayda değeri “-1”dir.

-1-2=-3 olur.(“-2” burada A oyuncusunun, B oyuncusu yüzünden β seçme durumunun oluşturduğu “ahlaki kızgınlık” kavramıdır).

Oyuncuların bu oyunda egoist tutum ve tavırda olmamasından kaynaklı Türkiye; α yani ekonomik yardımlar üzerinden para ve maliye politikası, likidite enjeksiyonu desteği alması, uluslararası kuruluşlardan mali yardım programı desteği alması, daraltıcı maliye politikası, devlet korumacı politika Yunanistan ile olan ithalat- ihracatı daraltıcı ya da sadece kendine göre bir politika belirlemesinin komşu ülkeyi zora sokmasına sebep olacağı düşüncesinden dolayı suçluluk hissi oluşturur ve A oyuncusu α stratejisini seçmez. Yunanistan; Türkiye yüzünden β seçmek durumunda kalırsa zararı büyük olacağını düşünmektedir. Sadece; istihdam, KOBİ'lere ve düşük gelir gruplarındaki hane halklarına özel planlanan desteklemeler, altyapı yatırımları desteklenmesi, banka borçlarına ve kredilerine devlet garantisi verilmesi, ipotekli konut kredisi tahvillerinin açığa geçirilmesi, uluslararası kuruluşlardan mali yardım programı desteğinin, α politikası olmadan daha az fayda sağlayacağını düşünmektedir.

Ne yapılmalı?

Burada A oyuncusu α seçimi en iyi senaryo ile "1" değeridir.

Yani A oyuncusu için α seçimine karşı α , β seçimine karşı β seçimi getirisi daha yüksektir. İkisi de birbirine baskın değildir. Bu durumda; Türkiye'de Yunanistan' da egoist politikadan uzak olmaları sebebiyle aynı politikaları seçerek daha büyük fayda sağlayacaklardır. İki benzer ekonomi de; ekonomik yardımlar üzerinden para ve maliye politikası, daraltıcı maliye politikası, likidite enjeksiyonunu kabul etme, Uluslararası kuruluşlardan mali yardım programı desteği, devlet korumacı politika belirlemeleri ya da istihdam, KOBİ'lere ve düşük gelir gruplarındaki hane halkları için özel planlanan desteklemeler, altyapı yatırımları desteklemeleri, banka borçlarına ve kredilerine devlet garantisi verilmesi, ipotekli konut kredisi tahvillerinin açığa çıkarılması, Uluslararası kuruluşlardan mali yardım programı desteği planlamaları kendi iç ekonomilerinde gelişime sebep olacak 2008 Küresel Krizi'ni daha kolay atlattıklarına sebep olacaktır.

Bu iki tekniği birleştirerek yapılan. "Karışık Eşleşme" yöntemi;

$A=ABD-AB$

$B=\text{Yunanistan-Türkiye}$

α = Ekonomik yardımlar üzerinden Para ve maliye politikası, daraltıcı maliye politikası, Uluslararası kuruluşlardan mali yardım programı desteği, devlet korumacı politika, İstihdam, KOBİ'lere ve düşük gelir gruplarındaki hane halkları için özel planlanan desteklemeler, altyapı yatırımları desteklemeleri, banka borçlarına ve

kredilerine devlet garantisi verilmesi, ipotekli konut kredisi tahvillerinin açığa alınması,

β = Likidite Enjeksiyonu, faiz oranı değişimleri, İpotekli Konut Kredisi Tahvillerinin Açığa Alınması, Döviz kuru müdahalesi, mali yardım paketleri,

Bu oyunda, benzer tavıra sahip oyuncu gruplarının farklı öncelikleri ve tavırları olan oyuncu gruplarıyla fayda matrisleri simülasyonu yapılmıştır.

Tablo 18.

Şeytanın Çocukları- Kızgın Melekler Oyun Matrisi(1. Matris Tablosu)

		B	
		α	β
A	α	0,0	3,-3
	β	-1,-1	1,1

Kaynak: <https://www.youtube.com/watch?v=K4eJOg91EXo>

Şeytanın Çocukları: A

Kızgın Melekler: B

“ α ” seçimi doğru olandır çünkü dominanttır, baskındır. A oyuncusu α seçerken B oyuncusu α seçerse “0”, β seçerse getiri “3” olur. A oyuncusu; β seçerken, B oyuncusu α seçerse getiri “-1”, oda β seçerse getirisi “1” olacaktır. Bu sebeple A oyuncusu için her durumda en yüksek getiri α seçimindedir. Yani ABD-AB oyuncusu her durumda, likidite enjeksiyonu, faiz oranı değişimleri, ipotekli konut kredisi tahvillerinin açığa alınması, döviz kuru müdahalesi, mali yardım paketleri ile belirleyeceği politikayla maksimum faydaya ulaşabilecektir. Çünkü; α politikası her zaman için ekonomik yardımlar üzerinden para ve maliye politikası, daraltıcı maliye politikası, uluslararası kuruluşlardan mali yardım programı desteği, devlet korumacı politika, İstihdam, KOBİ'lere ve düşük gelir gruplarındaki hane halkları için özel planlanan mali desteklemeler, altyapı yatırımları desteklemeleri, banka borçlarına ve kredilerine devlet garantisi verilmesi, ipotekli konut kredisi tahvillerinin açığa alınması politikalarından daha faydalı etkiye sebep olacaktır. Diğer oyuncu ne

yaparsa yapsın A oyuncusu için ve kısmen de B oyuncusu için α stratejisi seçimi hem baskın hem doğru olandır.

Karışık eşleşmede ikinci oyun kurulumu ise şu şekildedir:

A=Yunanistan-Türkiye

B=ABD-AB

α = Ekonomik yardımlar üzerinden Para ve maliye politikası, daraltıcı maliye politikası, Uluslararası kuruluşlardan mali yardım programı desteği, devlet korumacı politika, İstihdam, KOBİ'lere ve düşük gelir gruplarındaki hane halkları için özel planlanan desteklemeler, altyapı yatırımları desteklemeleri, banka borçlarına ve kredilerine devlet garantisi verilmesi, ipotekli konut kredisi tahvillerinin açığa alınması,

β = Likidite Enjeksiyonu, faiz oranı değişimleri, Daraltıcı Maliye Politikası, İpotekli Konut Kredisi Tahvillerinin Açığa Alınması, Döviz kuru müdahalesi, mali yardım paketleri,

Tablo 19:

Kızgın Melekler- Şeytanın Çocuğu Oyun Matrisi (2.Matris Tablosu)

		B	
		α	B
A	α	0,0	-1,-1
	β	-3,3	1,1

Kaynak: <https://www.youtube.com/watch?v=K4eJOg91EXo>

Kızgın Melekler: A

Şeytanın Çocukları: B

A oyuncusunun baskın stratejisi yoktur yani α ; β ' ya baskın değildir. B oyuncusunun α seçimi, β seçimine baskındır.

Burada baskınlık söz konusu değildir. α - α , β - β seçimi daha getirisi yüksek bir durumdur. Bu yüzden “ α ” seçilmesinin gerekliliği; daha önce α seçimi rakip için baskın strateji olması, bu yüzden de eşimizin α seçeceğini bilerek hareket etmemizdir. Daha önceki oyunda rakibin stratejisini seçtiğinden hareketle; B’nin α seçimi A oyuncusunu da α seçimine yönlendirmektedir. Çünkü A oyuncusu β seçip “-3” almak yerine α seçip “0” almayı tercih edecektir. Türkiye-Yunanistan; α stratejisi olan Ekonomik yardımlar üzerinden para ve maliye politikası, daraltıcı maliye politikası, uluslararası kuruluşlardan mali yardım programı desteği, devlet korumacı politika, İstihdam, KOBİ’lere ve düşük gelir gruplarındaki hane halkları için özel planlanan desteklemeler, altyapı yatırımları desteklemeleri, banka borçlarına ve kredilerine devlet garantisi verilmesi, ipotekli konut kredisi tahvillerinin açığa alınması politikalarını tercih etmelidir. Çünkü, likidite enjeksiyonu, faiz oranı değişimleri, ipotekli konut kredisi tahvillerinin açığa alınması, döviz kuru müdahalesi, mali yardım paketleri daha az fayda sağlayacaktır. Bir önceki oyunda, şeytanın çocuğu olarak; ekonomik yardımlar üzerinden para ve maliye politikası, daraltıcı maliye politikası, uluslararası kuruluşlardan mali yardım programı desteği, devlet korumacı politika, istihdam, KOBİ’lere ve düşük gelir gruplarındaki hane halklarına yapılan yardımlar, altyapı yatırımlarının artırılması, banka borçlarına ve kredilerine devlet garantisi verilmesi, ipotekli konut kredisi tahvillerinin açığa alınması politikalarını seçen ABD-AB, bu oyunda Türkiye-Yunanistan’ın α seçmesine sebeptir.

Bu oyunda şeytanın çocukları konumundaki ABD-AB ikilisinin 2008 buhranına karşı programladığı; ABD, Lehman Brothers kurumunun kendini feshi, Bu iflaslarla birlikte; Amerika vatandaşları panik sebebiyle iki gün içinde yaklaşık 150 milyar doları para piyasaları fonlarından alması, Ekim’ de FED Kurumu’nun diğer merkez bankaları pazarına 2,5 trilyon dolar ederinde likidite enjeksiyonu gerçekleştirmesi, Avrupa hükümetleri ve Amerikan Hükümetlerinin 1,5 trilyon dolar ederinde doğrudan hisse senedi kaynağı taahhüdü vermesi piyasayı bereketlendirmiştir. AB, çıkmaza yakalanan ülkelere mali durumları oranında yardım paketleri düzenlemiştir. İlk stratejisinin doğru olması, oyunda da sonuçlandığı gibi dünya ekonomi pazarını başka bir hamleye göre daha olumlu yönlendirmiştir. Kızgın melekler konumundaki Türkiye-Yunanistan ise; α stratejisi ile kazancını en üst seviyede tutabilmek amacıyla parasal ve mali tedbirlerin uyum içerisinde uygulanmasına gitmiş, direnci yüksek iktisadi politikasıyla devlet dışı mali destek ve uyum planlamalarına katılarak, istihdamı artırarak, işsizlik oranını ve cari açığı

azaltmak amacıyla IMF ve AB'den destek programları kapsamında kendi ulus ekonomisine kapanmadan uluslararası platformda hamleler yapmak yönünde kazançlı çıkabilecektir. Yunanistan AB'den yardım paketi talebinde bulunmuş, Türkiye'ye ise IMF yardımı paketi yetişmiştir.

SONUÇ

2008 Küresel krizine maruz kalan ekonomilere bakıldığında birçok farklı kriz politikası uygulandığı görülür. Krizin ortaya çıkmasıyla az sayıda ekonomide, ülke içindeki üreticileri desteklemek hedefiyle tarife içi - tarife dışı koruma tedbirlerinin alındığı görülür. Yunanistan, ABD, Türkiye İngiltere, İtalya'nın üzerinde etkiler yaratan bir kriz olarak bu kriz; ilk değişimleri bu ülkelerden başlatmıştır. 2008 Krizi sonrası dönemde krizlere giden yolda uygulanan en yaygın politika, devletin karşılıksız para arzı yaparak istediği yollardan ekonomik ortama dahil etmesine geçit sağlayan modern fiyat para sistemidir. Krizden çıkış yolları için uygulanacak politikalar silsilesinde küresel bazda ilk adım;2009'da Londra'da yapılan G-20 Zirvesi' nde, hükümet liderlerinin bunalımdan kurtuluş için belirledikleri ortak politika olan "genişletici maliye politikası" dır. Zirvede; IMF kaynaklarının 1 trilyon dolar artırılması onaylanmış, ayrıca katılımcı ülkelerin toplam olarak yaklaşık 5 trilyon ABD dolarlık bir mali özendirme programı uygulamaları yapılmıştır. ABD de merkez bankası konumundaki FED (Federal Reserve System), kısa aralıklı faiz indirimlerine gitmiş ve bu yolla bankacılık sektörünün borçlanma maliyetini düşürerek, ipotek karşılığı kredilerden (mortgage) doğan zorlukları minimize etmeyi hedeflemiştir. İvedilikli uygulanan faiz indirimi ve ABD' de hazır para yardımıyla sıfır olmaya yüz tutmuş faiz oranları; sorunu hafifletememiş, çözüm olamamıştır. Faiz indirimi ile sorunun çözülemeyeceğinin kesinleşmesiyle, daha geniş çaplı hayata döndürme planlamaları hazırlanmıştır. Ek olarak; Avrupa Merkez Bankası, ABD Merkez Bankası ve gelişmemiş ülke ekonomileri üçlüsü arasında karşılıklı swap kolaylığı anlaşmalarıyla da likidite artırılmıştır. IMF ile yapılan stand-by anlaşmaları; Japonya, İspanya, İsveç, Avustralya, İspanya, Çin, İngiltere, Brezilya'da altyapı yatırımları, istihdam artırımını ve KOBİ'lerle düşük gelire sahip gruplamalardaki hane bireylerine yönelik oluşturulan kurtarma planlama ve projeleri düzenlenmiştir. ABD'de birey, işletmelere ve ailelere, işsizlere yönelik teşvik ile enerji yatırımları, otoyol- köprü projeleri, sağlık, bilim ve araştırma, köprü inşaatları için kaynak ayırımını hesaplayan ve içeren bir planlama düzenlenmiştir. AB tarafından hazırlanan reform teklifleri; artan banka düzenlemelerini ve ulusal hükümetlerin kontrollü maliye

politikalarını içerir. AB tarafından ilan edilen aktivasyon projesinin bir bölümü olarak 2008 son günlerinde, AB'nin devlet yardımları politikalarının genişmesi ile bazı üye ülkeler, kamunun sübvans ettiği düşük faiz hadli kredi verme politikasına geçiş yapmıştır. Dış ticaret esaslı politik tedbirlerin ötesinde ülkelerin sorunlu gördükleri reel sektörleri önce restore edebilme sonra kurtarmaya yönelik finansal desteklerin rekabetçi yapıya etki edebilirliği görülmüştür. İsveç, Fransa, Güney Kore, Almanya, Çin, ABD, Brezilya'nın özel olarak otomotiv sektöründe aldıkları önlemler, küresel otomotiv pazarında adı geçen bu ekonomilerin sahip oldukları rekabetçi konumlanmanın şekillenmesinde belirleyici olmuştur. Yunanistan ekonomisini hassas hale getiren ve keskin finansal buhran yaşanmasına yol açan asıl sebep; Euro bölgesi üyeleri içerisinde en yüksek bütçe açığına ve kamu borç seviyesine ulaşmış ekonomi olmasıdır. Bu da; Yunanistan'da kriz öncesinde geniş çaplı bir ekonomik reform planlamasının uygulanması ve kamu borç stokları ile bütçe açıkları düşürmek amaçlı kısıtlayıcı maliye ve para programlarının uygulanmaması sonucunda, 2009 yılına geçildiğinde oluşan borçların ve açıkların ulusal kaynaklarla döndürülme olanağını ortadan kaldırmıştır. Yunanistan çok etkilenmiş olsa dahi direnci yüksek parasal, mali ve politik programlar belirlemiştir. Az hasarla atlatma çabasının uluslararası kuruluşlardan mali yardımla olabileceği görülmüştür. Dönem hükümeti; başlangıçta lafta da olsa IMF ve AB zıttı politika izlemesine karşın, sonrasında büyük ödünlere bulunarak bu kurumlar ve girişimler ile mali reform anlaşmaları ve borç erteleme planlamalarına gitmek zorunda kalmıştır. Türkiye'de kriz, 2008 ekonomi çıkmazı, işsizlik krizine doğru yönelmiştir. Türkiye ekonomisinin en önemli sorunu iş istihdamında yaşanan azalmadır. Bu konuda; geçici ve güne dair yöntemlerden daha çok yapısal revizyonların yapılması temel alınmıştır.

Kriz sonrası dönemde, risk yönetimiyle ilgili düzenlemeler- denetimler noktasında zafiyetler gözle görünür şekilde fark edilmiştir. Ülke ekonomileri karar vericilerinin aldıkları bu tedbirlerin yanında, yetersizliği sebebiyle, yeni denetleme ve düzene koyma sistemlerinin oluşturulmasına yönelik de uluslararası platformda yani ulus üstü çalışmalara başlanılmıştır. KGF(Kredi Garanti Fonu) Düzenlemeleri, Yeni Teşvik Yasası, İstihdam Paketi ve öne çıkan planlamalardan olmuştur.

Çalışmada uygulanan Mahkumlar Çıkmazı tekniğiyle oluşturulmuş Üstünlük Sağlama Oyununa göre; Şeytanın Çocukları olan ABD ve AB ile Kızgın Melekler olan Türkiye ve Yunanistan simülasyon yapılmıştır. α ve β politikaları sınırlılığı içinde kurulan bu simülasyonda ülkelerin 2008 Krizi'ne karşı uyguladığı hamleler

durum şartlarına göre değerlendirilmiştir. Karar vericilerin doğru politika ile 2008 buhranını az zararla atlattığı sonucuna varılmıştır. Ekonomiler için Küreselleşmenin getirisi olan krizden kurtuluş; yine küresel pazarın dışı kapalı olmayan ekonomilere şekil vermesiyle olmuştur. Belirlenen hamleler ABD, AB, Türkiye ve Yunanistan için buhran dönemindeki kazancını azami tutan planlamalar olmuştur.

Bu çalışma; 2008 Krizi dönemi uygulanan politikalar sınırlılığı ile şekillendirilmiş olmakta farklı etkenler göz önüne alınıp eklenirse daha geniş kapsamlı çalışmalara temel ve örnek teşkil etmesi amaçlıdır. İki değişken ve iki strateji üzerinden oluşturulmuş bir simülasyon olması sebebi ile, 2008 Krizi dönemi sonrası etkin olan dört oyuncu karşılıklı eşleşmelerde birleştirilerek Şeytanın çocuğu-Kızgın Melekler tekniği uygulanmıştır. Oyun; oyuncu hamleleri ve seçimlerinin 2008 Küresel Bunalımı döneminde yapılan hamleleri onaylar durumda sonuçlanmıştır. Olası krizlere karşı tedbir belirleme ve köklü ekonomik politikaları ülke ekonomisinin zeminine oturtma konusunda geleceğe katkı sağlayan bir çalışma amaçlanmıştır. Geliştirilerek farklı eşleşmeler ile farklı sonuçlara ulaşılabilirlik imkanı sağlamıştır.

KAYNAKÇA

- Acar M. (2008). Kriz kimin krizi: piyasanın mı, devletçiliğin ve kumandacılığın mı? *Liberal Düşünce Dergisi yıl 13, sayı 51-52(5-24)*.
- Acar O. (2007). Türkiye ekonomisinde ki yapısal dönüşümün dinamikleri. *Uluslararası Ekonomik Sorunlar Dergisi, Sayı:31*.
- Adıgüzel M. (2013). Ekonomik küreselleşmenin Türkiye ekonomisine etkileri. *Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E-Dergisi, Akademik Bakış Dergisi Sayı:35*.
- Akgüç Ö. (2009). Kriz nedeni ve çıkış yolları. *Bahçeşehir Üniversitesi İİBF Muhasebeve Finansman Dergisi sayı 42*.
- Aksoy T., Şahin I. (2009). Belirsizlik altında karar alma: geleneksel ve modern yaklaşımlar. *Türkiye Ekonomi Kurumu no 7*.
- Aktan C. (2015). Kamu Tercih Ve Oyun Teorisi Perspektiflerinden Alturizmin (Hayırseverliğin/ Yardımseverliğin) Eleştirisi. *Hukuk ve İktisat Araştırmalar Dergisi, Cilt:7, Sayı 1:25-57*.
- Aktan C., Bahçe B. (2007). *Kamu Tercih Perspektifinden Oyun Teorisi*. Seçkin Yayınları, Ankara.
- Aktan C., Şen H. (2001). Ekonomik kriz: nedenler ve çözüm önerileri. *Yeni Türkiye Ekonomik Kriz Özel Sayısı, Cilt:2(42), 1225-1230*.
- Aktaş M., Şen B. (2013).2008 Global Ekonomik Krizinin Öncü Göstergeleri Ve Ülkeler Üzerinde Bir Uygulama. *Niğde Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi. Cilt:6, Sayı 1, 137 – 147*.
- Akyazı H., Ekinci A. (2009). Enflasyon hedeflemesi, büyüme ve T.C. Merkez bankası. *Bankacılar Dergisi Sayı:68, 3-20*.
- Alantar, D. (2008).Küresel finansal kriz: nedenler ve sonuçları üzerine bir değerlendirme. *Maliye ve Finans Yazıları, Cilt:1(81)*.
- Allen H. (2005). The determinants of economic sanctions success and failure. *International Interactions, Volum:31(2),117-138*.
- Alpaslan F.(1978). Oyun teorisi. *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi. Cilt 3(1-2)*.

- Alptekin E. (2009). Küresel krizin Türkiye ekonomisi ile sanayisine yansımaları vedipten en az zararla çıkış yolları. *AR-GE Bülten Ekonomi*.
- Altaşlı Y., Işık M. (2017). Türkiye’de yaşanan ekonomik krizlerin istihdam üzerine etkileri (1980-2013). *Süleyman Demirel Üniversitesi İİBF Dergisi*, cilt 22(2),567-585.
- Altunöz U. (2013). Türk bankacılık sistemindeki asimetrik bilgi probleminin oyun teorisi çerçevesinde analizi. *Dicle Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi Cilt:2(5)*, 1-20.
- Altuntepe N. (2009). 2008 küresel krizinin ülkelerin istihdam yapısı üzerine etkilerinin dinamik bir analizi. *Süleyman Demirel Üniversitesi Vizyoner Dergisi*, Cilt:1(1),129 – 145.
- Aras O.N. (2010). Türkiye’ye makro ekonomik etkileri bakımından 2008 küresel krizi. *Finans Politik & Ekonomik Yorumlar* 2010 Cilt: 47(550).
- Atbaşlı F. (2014). 2008 avro krizine post-keynesyen bir bakış. *Sosyoekonomi*, Cilt:22(22).
- Atmaca A.Ö. (2011). Yeni dünyada eski oyun: eleştirel perspektiften Türk-Amerikanilişkileri. *Ortadoğu Etütleri Cilt 3(1)*.
- Ayanoğlu M., Gökçe M. (2007). Sistem düşüncesinden sistem dinamiklerine. *Makine Teknolojileri Elektronik Dergisi*, Sayı:3, 29-41.
- Aybar S., Özgöker U., Akman V. (2009)Uluslararası Finansal Kriz ve siyasi sonuçları. *Maliye ve Finans Yazıları*. Sayı 83, 31-44.
- Aydın F., Saygılı M., Saygılı H., Yılmaz G. (2009). *Dış ticarete küresel eğilimler ve Türkiye ekonomisi*. T.C. Merkez Bankası Araştırma ve Para politikaları Genel Müdürlüğü.
- Aydın İ., Dizdaroğlu C. (2006). Avrupa birliğinde değişen dinamikler. *Çalıştay Raporu Dizisi Türk Ekonomi Politika Araştırma Vakfı(10/06/002)*.
- Aytaç D. (2014). Küresel finans krizi ve finansal işlem vergilerinin istikrarlandırıcı etkisi. *International Conference On Eurasian Economies* 2014.
- Aytekin İ., Uçan O. (2015). *Seçilmiş Dünya Ülkelerinin Ortadoğu Politikaları*.1. Baskı, Pelikan Yayıncılık.
- Bal H., Özdemir P. (2017). Kurumlar ve ekonomik gelişme: panel veri analizi ile bir değerlendirme. *Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt: 4(9),80 – 104.
- Baran H. (2012). *İşletmelerde Kriz Yönetimi*. Araştırma Ve Mesleki Geliştirme Müdürlüğü. Kasım Sayı 2, 26-32.

- Bastı E. (2009). 2008 global financial crisis and the turkish financial system. *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt:18(2).
- Batirel F.Ö. (2008). Globak ekonomik kriz ve Türk kamu maliyesi. *İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Yıl:7(13), 1-9.
- Bayar F. (2008). Küreselleşme kavramı ve küreselleşme sürecinde Türkiye. *Uluslararası Ekonomik Sorunlar Dergisi*.
- Bayramoğlu M.F. Toraman C., Başarır Ç., (2011). Determination of Factors Affecting the Price of Gold: A Study of MGARCH Model. *Uludag University, Business and Economics Research Journal* Cilt:2, Sayı 4.
- Baytar O. (2013). Küreselleşme Dinamiklerinin Medya Sektörüne Etkileri. *Karadeniz Teknik Üniversitesi İletişim Araştırmaları Dergisi*. Yıl:1 Sayı:1. 46-66.
- Bekmez S., Çalış F. (2011). Oyun teorisi çerçevesinde Türk bankacılık sistemi ve asimetrik bilgi problemi. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Cilt: 16(2),79 – 96.
- Berberoğlu B. (2011). 2008 Global Krizin Türkiye Ve Avrupa Birliği'ndeki Etkilerinin Kümeleme Analizi İle İncelenmesi. *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt:11(1), 105–130.
- Blancard O. (2009). *The crisis: Basic mechanisms and appropriate policies*. IMF Working Paper Series 09-01. Massachusetts Institute of Technology.
- Bocutoğlu E. (2014). Ana akım konjonktür teorileri ve 2007 küresel finansal krizi. *International Review of Economics and Management*, Cilt:2(2), 1-39.
- Bocutoğlu E., Ekinci A. (2009). Genel teori, küresel krizler ve yeniden maliye politikası. *Maliye Dergisi sayı 156*.
- Can M. (2017). Bulanık amaçlı matris oyunları. <https://www.researchgate.net/publication/268364976>
- Candan H. (2008).Kriz Sürecinde Basel II'de Öngörülen Değişiklikler. *Bankacılar Dergisi* Sayı 65, 80-101.
- Coşkun (2016). Oyun Alegorileri, Rasyonalite Ve Ortadoğu. Siyaset ve Ekonomi Konferansı.149
- Coşkun V.(2003). Küreselleşme tanımı ve dinamikleri. *Uluslararası Politika Dergisi*. sayı 7.
- Cömert H., Çolak S. G(2013). Gelişmekte Olan Ülkelerdeki Kriz Sırası Ve Sonrasındaki Trendleri Açıklamakta “Güvenli Liman Faktörü” Ve Finansal

- Şokların Boyutunun Önemi: Türkiye Örneği. *Türkiye Ekonomi Kurumu Tartışma Metni* 2013/10, 1-30.
- Çakır G.(2014). Kriz, finansallaşma ve 'çöküş'. *Mesele Dergisi*, Sayı:92.
- Çamoğlu S., Yüce G., Akıncı M. (2010). 2008 küresel finansal kriz ve Türkiye: Makroekonomik göstergelerin kümeleme yöntemi ile analizi. *Finans Politik ve Ekonomik Yorumlar Cilt 47(546)*.
- Çeken H., Ökten Ş., Ateşoğlu L. (2008). Eşitsizliği derinleştiren bir süreç olarak küreselleşme ve yoksulluk. *Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, Cilt: 9(2).
- Çelik A. (2014). 2008 ekonomik krizinin AB üyesi eski Doğu Bloğu ülkeleri arasından Litvanya ve Türkiye örneğinde karşılaştırılmalı analizi. Yüksek Lisans Tezi, Adnan Menderes Üniversitesi,
- Çondur F., Bölükbaş M. (2014). *Amme İdaresi Dergisi*, Cilt 47(2), 77-93.
- Dalğar H, Kalkan A., Kalkan Y. (2012). Ekonomik Krizlerin Gelişmiş Ve Gelişmekte Olan Ülkelerdeki İşletmelerin Finansal Yapılarına Etkileri: İngiltere-Türkiye Karşılaştırması. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Cilt:17(3),75-98.
- Darıcan M. F. (2013). Ekonomik krizler ve Türkiye. *İstanbul Aydın Üniversitesi Dergisi*, cilt 5(17).
- Demirkan Y. (2010). Oyunlar teorisi ve tarihsel gelişimi. *İstanbul Erkek Lisesi Dergisi(5/30/10)*, 50-54.
- Determination of factors affecting the price of gold: A study of MGARCH model.
- Doğruel S.A., Doğruel F. (2012). İktisatta araştırma ve eğitim: son krizin düşündürdükleri. *Türkiye Ekonomi Kurumu* 2012/100.
- Durmuş M. (2010). Aşırı birikim - finansallaşma ilişkisinin 2008 krizi bağlamında analizi. *Ekonomik Yaklaşım Dergisi*, Cilt 21 (77), 1-48.
- Durusoy S. (2009). Kriz sonrası küresel kapitalizmin geleceği. *Alternatif Politika*, Cilt:1(3), 363-389.
- Elibol M. (2017). *Oyun Teorileri ve Toplu Pazarlık Stratejileri*. (yayınlanmamış) Yüksek Lisans Tezi. Namık Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Engin C., Göllüce E. (2016). 2008 küresel finans krizi ve Türkiye üzerine yansımaları, *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İktisadi İdari Bilimler Dergisi*, cilt 6(1).

- Eraslan C., Timurtaş E. (2015). Avrupa borç krizinin seçilmiş ülke örnekleri üzerindeki etkileri. *Gazi İktisat ve İşletme Dergisi*, Cilt:1(2), 17-54.
- Erdönmez P. (2009). Küresel Kriz ve Ülkeler Tarafından Alınan Önlemler Kronolojisi. *Bankacılar Dergisi*, Sayı 68.
- Eren E. (2013). Kompleksite iktisadı ve ajan-temelli modelleme: metodolojik bir yaklaşım. *Türkiye Ekonomi Kurumu Tartışma Metni* No:3.
- Eren E. (2016). 2008 krizi ve makro iktisatta bazı sorgulamalar: evrimci makro iktisada doğru mu? *Yıldız Teknik Üniversitesi İİBF Dergisi*. Cilt:2(1), 1-20
- Eren E.(2009). "Yeni" iktisatta ortak noktalar. İktisatta Yeni Yaklaşımlar Çalıştayı. 1 Çalışma iktisadi Düşünce Girişimi sunumu.
- Erkens D.H., Hung M., Matos P. (2012). Corporate governance in the 2007–2008 financial crisis: Evidence from financial institutions worldwide. *Journal of Corporate Finance*, vol. 18, issue 2, 389-411.
- Eser L.Y., Ela M. (2015). Avrupa borç krizi: nasıl, neden ve nereye? *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İİBF Dergisi* cilt 10(1), 209-232.
- Evin H. (2012). Yeni denem eski bir oyun: küreselleşme. *Ekonomik Siyaset Bilimi Araştırmaları Dergisi* Cilt3(1), 59-80.
- M. Akoğan Gedik, (2010). Küresel Kriz ve Türkiye ,Türkiye'nin kriz geleneği ve küresel krizin Türkiye Ekonomisine Yansımaları. 1. Baskı
- Genç Ö., Şimşek M., Karaca M.E., Eşiyok B.A., Küçükiremitçi O. (2008). *Küresel mali kriz ve reel sektöre muhtemel etkileri*. Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Müdürlüğü.
- Göçer İ. (2013). Ar-Ge Harcamalarının Yüksek Teknolojili Ürün İhracatı, *Dış Ticaret Dengesi ve Ekonomik Büyüme Üzerindeki Etkileri*, *Maliye Dergisi*, Sayı 165, Temmuz-Aralık 2013, 215-240.
- Göçer İ. (2013). Küresel ekonomik krizin etkileri: panel veri analizi. *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, cilt 16(29).
- Göçer İ., Özdemir A. (2012). 2008 küresel krizinin yayılma süreci ve etkileri: seçilmiş ülkeler için ekonometrik bir analiz. *Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt: 14(1).
- Gök Z. (2017). Yeni parasalcı bir değişim ekonomisinin evrimsel dinamikleri: oyuncu-temelli modelleme. Hacettepe Üniversitesi, İİBF Bölümü, Yüksek Lisans Tezi.

- Gözen S.F.(2014). *Serbest Ticaret ve Liberal Demokrasinin Barışa Olan Etkisi*. Kitap Değerlendirmesi Boğaziçi Üniversitesi.
- Guseinov K. G. , Düzce S. A. , Akyar E.(2012). *Oyun Teorisi - Çatışma ve Anlaşmanın Matematiksel Modelleri*, Seçkin Yayıncılık, sayfa sayısı 304
- Gülçubuk B. (2002).Küreselleşmenin Kavramsal Çerçevesi Temel Dinamikleri ve Türkiye. *Türkiye V. Tarım Ekonomisi Kongresi Erzurum* 27-33.
- Güner S. (2003). Oyun kuramı ve uluslararası politika. *ODTÜ Gelişme Dergisi*, Cilt:30(2), 163-180.
- Güneş S. (2008). *IMF Anlaşmaları'nın İstikrar Programlarının Güvenilirliğini Artırmadaki Rolü: Türkiye Örneği*. Doktora Tezi, Adnan Menderes Üniversitesi.
- Hammelgarn T., Nicodeme G. (2010). *The 2008 Financial Crisis and Taxation Policy*. Cesifo Working Paper No. 2932 Category 1: Public Finance January.
- Hepaktan C.E., Çınar S. (2011). Mali krizler ve son mali krizin(2008) reel sektöre etkileri. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* sayı 30.
- Işık N., Duman E. (2012). Reel ve finansal göstergeler açısından 1929 ekonomik buhranı ve 2008 küresel krizi: karşılaştırmalı analiz. *Yönetim ve Ekonomi Dergisi*, Cilt:19(2).
- Kaderli Y., Küçükaya H. (2012). 2008 dünya finansal krizi sonrası Türk ekonomisinde yaşanan gelişmelerin bazı ülkelerle karşılıklı olarak incelenmesi. *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* sayı 12, 85-96.
- Kalaycı İ. (2011). 2008 küresel finans krizi sonrasında dış ticarete korumacılık: paradigma kayması (mı?). *Maliye Dergisi*, Sayı: 161.
- Kalaycı İ. (2011). Küresel finans krizine karşı korumacılık: bir GFZT yaklaşımı. *Sayıştay Dergisi*, Sayı:83, 69-96.
- Kanca C. O. (2011). Kamu harcamalarının ekonomik büyüme üzerine etkisi 1980-2008 (ampirik bir çalışma). *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, Cilt: 25(1).
- Karabıçak M. (2010). Küresel krizleri tetikleyen nedenler ve küresel krizin Türkiye boyutu. *Süleyman Demirel Üniversitesi İİBF Dergisi* Cilt 15(3).
- Karaca C. (2014).Uygulanan Para ve Maliye Politikaları Açısından Geçmiş Krizler ve 2008 Küresel Ekonomik Krizin Karşılaştırmalı Analizi, *Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt:5, Sayı 1,263 – 286.

- Karagöz K., Ergün S. (2010). Türkiye’de ekonomik istikrarsızlığın kaynakları: ekonometrik bir değerlendirme. *Sources Of Economic Instability In Turkey* Cilt.15(2), 169-185.
- Karakurt A. (2010). Küresel kriz ortamında yatırım teşvikleri. *Ankara Üniversitesi Siyasi Bilgiler Fakültesi Dergisi* cilt 65(2).
- Karakurt B. (2010). Küresel mali kriz önlemede maliye politikalarının rolü ve Türkiye’nin krize maliye politikaları cevabı. *Atatürk Üniversitesi İİBF Dergisi*, Cilt:24(2).
- Karakurt B., Akdemir T.(2016). Küresel finansal krizinin devlet borçlarına etkisi: gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler açısından bir değerlendirme. *Sosyoekonomi*, Cilt: 24(29),225– 255.
- Karayazı M. (2017). Küresel krizin mali kural uygulamalarına etkisi: seçilmiş ülke örnekleri açısından bir inceleme. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Cilt:10(51).
- Karlık R.S. (2011). Küresel krizin Kırgızistan ekonomisine etkisi ve Türkiye-Kırgızistan ekonomik ilişkilerindeki gelişmeler. *International Conference on Eurasian Economies, Session 1C: Uluslararası Ticaret*, 47-56.
- Kaya D., Kaygısız A. (2015). 2008 küresel krizi ve sonrasında Türkiye’de uygulanan maliye politikalarına genel bakış. *Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi* cilt 11 sayı 26.
- Kaya V., Türkmen A. (2013). Küresel Krizin Üst Orta Gelir Gurubu Ülkelere Makro Ekonomik Yansımaları. *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*. Cilt:27, Sayı 4,317 – 338.
- Kazgan G. (2012). 2008 Küresel krizi: nedenleri, etik ilkeleri ve iktisat eğitimi. *Türkiye Ekonomi Kurumu*, 2012/98.
- Kepenek Y., Yentürk N. (2001). *Türkiye ekonomisi*. Büyük Fikir Kitapları Dizisi:99 Remzi Kitapevi 12. Basım.
- Keskin H. (2009). Oyun Kuramının Ekonomide Uygulanması. Çukurova Üniversitesi
- Keyman F. (2006). Küreselleşme, uluslararası ilişkiler ve hegemonya. *Uluslararası İlişkiler Dergisi* Cilt 3(9).
- Kibritçioğlu A. (2012). *Küresel ekonomi ve Türkiye açısından G20’nin bugünü ve geleceği*. Türkiye Siyasi Analiz ve Araştırma Merkezi.

- Kiracı A. (2008). Küreselleşme ve yeni ekonomik düzende piyasa yapısı ve şirketlerin uzun vadeli maliyetleri üzerine bir oyun teorisi modeli. *Bilgi ekonomi ve Yönetimi Dergisi* Cilt 3(2).
- Kodaz Ş.S. (2014). *2008 Küresel Krizinin Türkiye'deki Bankacılık Sisteminin Etkinliği Üzerine Etkisi*. Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Konak N. (2011).Ekonomik küreselleşme ve ulus devlet: kuramsal yaklaşımlar. *Edebiyat Fakültesi Dergisi* 149-164.
- Korkmaz A., Avsallı H., Korkut G., Güner H., Tetik A. (2013). Küresel Ekonomik Krizde Dünyada ve Türkiye'de İşsizlikle Mücadelede Uygulanan Politikalar: Başarılı ve Başarısız Ülkeler. *Uluslararası Alanya İşletme Fakültesi Dergisi*. Yıl:2013, C:5, S:1, s. 113-125.
- Köse Y. (2015). Küresel finansal yaptırımlar: oyun teorisi yaklaşımı ile ampirik bir uygulama. *Maliye Finans Yazıları*, Cilt: 1(3).
- Kreps M. (1990). *Game Theory and Economic Modelling*. Princeton University Press, 2009.
- Krugman P. (2009). *The Return of Depression Economics and The Crisis of 2008*. (1999 by Paul Krugman).
- Kurtoğlu (2014). Uluslararası ekonomide “oyun teorisi” ve yaklaşan küresel finans savaşı. *Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt:16(1),225 – 258.
- Kutlu H.A., Demirci S. (2011). Küresel finansal krizi (2007-?) ortaya çıkaran nedenler, krizin etkileri, krizden kısmi çıkış ve mevcut durum. *Muhasebe ve Finansman Dergisi*, 121.
- Sezen H.K., Şenaras A.H. istem düşüncesi. *Makine Teknolojileri Elektronik Dergisi*, Cilt:4(3),29-41.
- Mangır F. (2006). Finansal deregülasyonun (1989–2001) *Türkiye ekonomisi üzerine etkileri: kasım 2000 ve şubat 2001 krizleri*. Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi, Konya.
- Mercan M. (2014). Ekonomik büyümenin belirleyicileri ve 2008 krizi: orta asya ülkeleri ve Türk ekonomisi için panel veri analizi. *Yönetim ve Ekonomi Dergisi*, Cilt:21(1), Manisa.
- Mertens F. (1986). Repeated games, proceedings of the international congress of mathematicians. *The New Palgrave: A dictionary of Economics*. Volume 4(788), London.

- Mete M., Pekmez G., Kıyanççek C. (2016). 2008 finans krizinin kırılğan sekizliler üzerindeki etkisi: teorik bir inceleme. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi* Cilt15(57).
- Mumcu C., Kahramer Y. (2004). Oyun teorik yaklaşımla 1998 türkiye- suriye krizinin analizi. *İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt: 3(6).
- Narin M., Marşap A. (2010).Küresel Kriz Sonrası Türk Cumhuriyetleri Ekonomileri ve Türkiye ile Ticari İlişkileri. *International Conference On Eurasian Economies* (2010). Session 1a: Küresel Kriz.5-13.
- Oğuz Ş. (2011). Krizi fırsata dönüştürmek: Türkiye’de devletin 2008 krizine yönelik tepkileri. *Amme İdaresi Dergisi* Cilt:44(1),1-23.
- Oktar S., Dalyancı L. (2010). Finansal kriz teorileri ve Türkiye ekonomisinde 1990 sonrası finansal krizler. *Marmara Üniveristesi İİBF Dergisi*,Cilt: 29(2),1 – 22.
- Oran F. Ç., Demir Y. (2016). Kriz Yönetim Süreci: Türkiye’de Faaliyet Gösteren Özel Bir Banka Üzerine İnceleme. *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı 24, 181-197.
- Osborne M., Rubinstein A. (2011). *A Course in Game Theory*. The MIT Press Cambridge, Massachusetts, London, England. 2. Title.
- Coşkun, İ. (2012). Küreselleşme ve ulus devlet. *Sosyoloji Dergisi*, Cilt:3(11),7-14).
- Öğüt K. (2014). Küresel Kriz Derinleşirken Gümrük Birliği Ve Türkiye Ekonomisi.
- Önder İ. (2009). Küresel kriz ve Türkiye ekonomisi. *Muhasebe ve Finansman Dergisi*, İstanbul.
- Öngel V., Kuzu S. (2012). 2008 global finansal krizi ışığında orta asya ülkelerinde kriz öncü göstergelerinin değerlendirilmesi. *Session 3C: Finans*, 305-311.
- Öniş Z.(2014). Küreselleşme, Gelir Adaletsizliği ve Demokrasinin Geleceği: Kriz Sonrası Eğilimler. *İktisat ve Toplum*, Cilt.4 , No. 47. 11-25.
- Öniş Z., Kutlay M. (2012). Ekonomik bütünleşme/siyasal parçalanmışlık paradoksu: avro krizi ve Avrupa birliğinin geleceği. *Uluslararası İlişkiler Dergisi*, Cilt:9(33),3-22.
- Özbek O. (2008). Ekonomik kriz belirtisi olarak cari açık- büyüme ilişkisi. *AR&GE Bülten*, 2008 Şubat Ekonomi.
- Özbek O. (2009). Küresel krizin dünya ekonomisine etkileri ve geleceği. *AR&GE Bülten Ekonomi*, Aralık.
- Özcan M. (2008). İrlanda ekonomisi ve küresel ekonomik kriz. *Uluslararası Ekonomik Sorunlar Dergisi*, Sayı:28, T.C. Dışişleri Bakanlığı Yayını

- Özdemir M., Güler E., Ölmezoğulları N. (2012). Küresel finansal krizden akademik iktisadın krizine: Türkiye’de akademisyenler üzerine bir araştırma. *Türkiye Ekonomi Kurumu Tartışma Metni*, No:104.
- Özerkmen N.(2004). Uluslararası Eşitsizliği Derinleştiren Bir Süreç Olarak Ekonomik Küreselleşme. *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Dergisi* 44,1 135-148
- Özkan B., Akçöz H. (2002). Game theory and its application to field crops in Antalya province. *Turk J Agric*, No:26, 303-309.
- Öztürk S. (2010). Küreselleşme ve Küresel Ekonomik Kriz: Krizin Gelişmiş ve Gelişmekte Olan Ülke Ekonomilerine Etkilerinin Karşılaştırmalı Analizi. *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* Cilt 11.
- Öztürk, S. ve Gövdere, B. (2010). Küresel finansal kriz ve Türk ekonomisine etkileri. *Süleyman Demirel Üniversitesi İİBF Dergisi*, Cilt:15(1). 377-397.
- Özyılmaz A. (2016). Para ve maliye politikaları arasındaki koordinasyonun makroekonomik değişkenler üzerindeki etkinliği. *Balkan ve Yakın Doğu Sosyal Bilimler Dergisi* Cilt:2(1).
- Polak B.(2013) <https://www.youtube.com/watch?v=K4eJOg91EXo>,
https://www.youtube.com/watch?v=r3lnC8O_KLA,
<https://www.youtube.com/watch?v=mO1vp0PErEE>
- Powell R. (1999). The modeling enterprise and security studies. *International Security*, Cilt: 24 (2), 97-106.
- Rençber B. (2012). Karar vermede oyun teorisi tekniği ve bir uygulama. *Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt: 2012 (11).
- Selçuk B. (2010). Küresel krizin finans sektörü üzerindeki etkileri. *Ekonomi Bilimleri Dergisi*, Cilt:2(2).
- Seyidoğlu H. (2003). Uluslararası Mali Krizler, İmf Politikaları, Az Gelişmiş Ülkeler, *Türkiye VE Dönüşüm Ekonomileri. Doğu Üniversitesi Dergisi*, Cilt:4(2), 141-156.
- Soylu H. (2009). Global krize karşı politika önlemleri ve Türkiye. *Maliye Dergisi* Sayı:157.
- Susam N., Bakkal U. (2008). Kriz süreci makro değişkenleri ve 2009 bütçe büyüklerini nasıl etkileyecek? *Maliye Dergisi* Sayı 155.
- Şahin S., Eren E. (2012). Oyun teorisinin gelişimi ve günümüz iktisat paradigmasının oluşumuna etkileri. *Hukuk Ve İktisat Araştırmaları Dergisi*, Cilt:4(1).

- Şanlı F.B. (2004). Küreselleşme ve ekonomik entegrasyonlar. *Doğu Anadolu Bölgesi Araştırmaları*.
- Tağraf H., Arslan T. (2003). Kriz oluşum süreci ve kriz yönetiminde proaktif yaklaşım. *Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, Cilt 4(1).
- Taşar M.O. (2009). Finansal regülasyonlar ve küresel kriz sürecinde Türk dünyası bankacılık sisteminin yeniden yapılandırılması. *Avrasya Etüdüleri Dergisi*, Cilt:36(1), 7-46.
- Tonak A. (2009). Krizi Anlarken. *Çalışma ve Toplum Dergisi*, Sayı:20.
- Topbaş N. (2009). Finansal kriz ortamında bankaların muhasebe sistemlerinde gerçeğe uygun değerlendirme yönteminin etkileri. *Bankacılar Dergisi* Sayı:68, 56-64.
- Topçu M. (2015).Kriz, Küreselleşme, Sermaye Hareketleri Ve 2001 Krizine Geline Süreçte İktisadi Politika Yanlıları. *Akademik Hassasiyetler*. 115-148.
- Tosun Ö., Bilge U., Saka O. (2006).Tıpta karar verme süreçlerinde oyun teorisinin kullanımı. *3.Ulusal Tıp Bilişimi Kongresi(Turkey)*.
- Turgan E. (2013). 2008 krizinin Avrupa birliği ülkelerine etkisi ve krizleri önlemeye yönelik geliştirilen mekanizmalar. *AİBÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt:13(1), 219-255.
- Turgut A.(2007). Türleri, Nedenleri Ve Göstergeler İle Finansal Krizler. *TÜHİS İş Hukuku ve İktisat Dergisi* Cilt: 20, Sayı: 4 - 5 ,35-46.
- Tutar E., Eren V. (2011). Post otistik iktisadın 2008 global ekonomik krizine bakışı: Türkiye için bir durum değerlendirmesi. *Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Yıl: 4(7).
- Uçan Murat Y. (2008). *Müzakere Yönetimi Ve Bir Model Denemesi*, Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kamu Yönetimi Anabilin Dalı, Doktora Tezi, Isparta.
- Uçan O., Aytekin İ. (2013). Oyun teorisi çerçevesinde ekonominin dinamik oyun modellerine uygulanması. *International Journal of Social Science*, Cilt:6 (3), 747-757.
- Yalçınkaya T., Yalçınkaya A. (2016). Küreselleşme sürecinde akıl oyunları. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Cilt: 9(43).
- Yalçıntaş M. (2015). Ekonomik karar almada adalet ve oyun teorisi. *Maliye Finans Yazıları*, Cilt:1(103),247 – 273.

- Yavuz A., Şataf C., Kır G. (2013). Avrupa’da borç krizi ve çözüm arayışları. *Afyon Kocatepe Üniversitesi İİBF Dergisi*, Cilt:15(2).
- Yeldan E. (2009). Kapitalizmin yeniden finansallaşması ve 2007-2008 krizi: Türkiye krizin neresinde? *Çalışma ve Toplum*, Cilt:1(20).
- Yıldırım S. (2010). 2008 yılı küresel ekonomik krizinin dünya ve Türkiye ekonomisine etkisi. *Kahramanmaraş Üniversitesi Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, Cilt:12(18), 47-55.
- Yıldız N. (2008).Neoliberal küreselleşme ve eğitim. *DÜ Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi Dergisi 11*, 13-32
- Yıldız Z. Ve Durgun A. (2010). 2008 Küresel Ekonomik Krizi Ve Turizm Sektörü Üzerine Etkileri. Süleyman Demirel Üniversitesi, *Vizyoner Dergisi*, Cilt:2(1),1-15.
- Yılmaz A., Çetin B. (2007). Küreselleşmenin işsizlik üzerine etkileri. *Journal of New World Sciences Academy* cilt 3(1).
- Yılmaz E. (2009).*Oyun Teorisi*. 1. Baskı, Literatür Yayıncılık.
- Yılmaz E.B. (2013). *Küresel krizin PIIGS(Portekiz, İrlanda, İtalya, Yunanistan ve İspanya) ülkeleri ile Türkiye'nin makroekonomik değişkenlerine yansımaları*. Ankara Sanayi Odası Yayın Organı, Kasım/Aralık.
- Yiğit D. (2012). Küresel ekonomik kriz öncesi ve krizin etkileri ile mücadele sürecinde Avrupa Birliği’nde ekonomi yönetimi. *Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi* Cilt:11(1) 135-168.
- Yüce G., Akıncı M., Yılmaz Ö. (2013). Türkiye ekonomisinde temel ekonomik ve finansal göstergeler bağlamında 2002 öncesi ve sonrası. *Maliye Dergisi*, Sayı 164, Ocak-Haziran.

ÖZGEÇMİŞ

KİŞİSEL BİLGİLER

Adı ve Soyadı: Seda Atay

Doğum Yeri ve Tarihi: Niğde Merkez 1989

Medeni Hali: Bekar

İletişim Bilgileri: sd-atay-sd@hotmail.com, 05425609655 (GSM)

EĞİTİM

2003-2007 Niğde Anadolu Lisesi

2007-2012 Selçuk Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Bölümü

2015-2019 Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Ana Bilim Dalı Yüksek Lisans Programı

İŞ DENEYİMİ

2013 Çanakkale Şehitleri Ortaokulu- İngilizce Öğretmeni

YABANCI DİL

İngilizce: YÖKDİL: 66,25

MAKALELER

1. Atay S. (2016) Türkiye’de Sağlık Harcamaları Ve Büyüme Arasındaki İlişki Üzerine Bir İnceleme, Niğde Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 9(3):215-222.

